

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
UNIVERSITY of the PELOPONNESE

Δι-ιδρυματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Κοινωνική Οικονομία

**Διδάσκων Μιχάλης Φεφές
Αν/τής Καθηγητής**

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	3
ΕΝΟΤΗΤΑ 1: ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ-ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ-ΑΙΤΙΕΣ	
1.1 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ	4
1.2 ΕΝΝΟΙΕΣ	6
1.3 ΕΝΝΟΙΕΣ ΣΧΕΤΙΚΕΣ ΜΕ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ	11
1.4 ΓΙΑΤΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ	17
1.5 ΣΗΜΑΣΙΑ	22
ΕΝΟΤΗΤΑ 2: ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ	
2.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ	25
2.2 ΜΗ ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΕΣ ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ	27
2.3 ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΣ	38
2.4 ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ	54
ΕΝΟΤΗΤΑ 3: ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ	
3.1 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ	59
3.2 ΠΑΡΟΥΣΑ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	66
3.3 ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ	70
ΕΝΟΤΗΤΑ 4: Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	
4.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ	74
4.2 ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ ΚΑΛΟ	75
4.3 ΟΡΙΣΜΟΣ ΜΚΟ	77
4.4 ΝΟΜΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΜΚΟ	77
4.5 ΟΡΙΣΜΟΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ	85
4.6 ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ	87
4.7 ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ - ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ	97
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	101

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Κοινωνική Οικονομία έχει αποτελέσει αντικείμενο συστηματικής επιστημονικής έρευνας μόνο πρόσφατα, αν και δραστηριότητες που σήμερα κατατάσσονται σ' αυτόν τον τομέα αναπτύσσονται ήδη από τους αρχαιότερους χρόνους. Οι δραστηριότητες αυτές ήταν μορφές συνεργασίας μεταξύ προσώπων με στόχο την εξυπηρέτηση των οικονομικών τους συμφερόντων ή των κοινωνικών και πολιτιστικών τους αναγκών. Από την άτυπη αλληλοβοήθεια λίγων ατόμων, σταδιακά εξελίχθηκαν σε μορφές συνεργασίας περισσότερων ατόμων με συγκεκριμένους κανόνες, διατυπωμένους κατά περίπτωση, για να εξυπηρετούν τις ειδικές ανάγκες των συνεργαζομένων. Απ' αυτές ξεπήδησαν οι σημερινές οντότητες, οι οποίες ρυθμίζονται νομικά και διέπονται από συγκεκριμένους κανόνες.

Η νομική μορφή που κυριάρχησε για τις οντότητες που εξυπηρετούσαν τις ανάγκες των μελών τους ήταν ο **συνεταιρισμός**, ενώ για δραστηριότητες που στόχευαν είτε στο κοινό καλό είτε στην ανακούφιση της φτώχειας ή στην προστασία και αρωγή κάποιων ευπαθών και ευάλωτων κοινωνικών ομάδων δημιουργήθηκαν οι **φιλανθρωπικές και οι αλληλέγγυες οργανώσεις**, με κυρίαρχο το στοιχείο του εθελοντισμού.

Στις παρούσες διδακτικές σημειώσεις θα επιχειρήσουμε μια αδρή περιγραφή του τομέα της Κοινωνικής Οικονομίας, χωρίς, εννοείται, να εμβαθύνουμε σε όλες τις διαστάσεις της, κάτι το οποίο είναι αδύνατο στο περιορισμένο εύρος των σημειώσεων αυτών. Το κείμενο που ακολουθεί διαιρείται σε τέσσερις ενότητες. Η πρώτη εξετάζει την ιστορική πορεία του τομέα, αναφέρεται σε βασικές έννοιες που έχουν άμεση συνάφεια μαζί του και εξηγεί εν συντομία για ποιους λόγους είναι απαραίτητη η ύπαρξη του τομέα αυτού. Η δεύτερη ενότητα εξετάζει τις οργανωτικές μορφές της Κοινωνικής Οικονομίας και εξηγεί τα χαρακτηριστικά στοιχεία τους και τα είδη τους. Η τρίτη αναφέρεται στην αντιμετώπιση του τομέα της Κοινωνικής οικονομίας από τα θεσμικά όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η τέταρτη και τελευταία ενότητα δίνει ιδιαίτερη σημασία στο νομικό πλαίσιο για την Κοινωνική Οικονομία στην Ελλάδα, όπως έχει διαμορφωθεί από τον πρόσφατο νόμο 4430/2016.

ΕΝΟΤΗΤΑ 1

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ – ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ – ΑΙΤΙΕΣ

1.1 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Οι οργανώσεις της κοινωνικής οικονομίας δρούσαν και αναπτύσσονταν ελεύθερα μέχρι το τέλος του 18^{ου} αιώνα και οι κυβερνήσεις απλώς διασφάλιζαν, μέσω της εποπτείας που ασκούσαν, ότι λειτουργούσαν σύμφωνα με τις αρχές τους και δεν παρέκκλιναν των αρχικών τους σκοπών. Άλλωστε, μια φιλανθρωπική, λόγου χάρι, δραστηριότητα απέβαινε προς όφελος του κράτους, διότι το βάρος της άσκησης κοινωνικής πολιτικής επιμεριζόταν. Η τάση αυτή διαφοροποιήθηκε από τις πολιτικές και ιδεολογικές αλλαγές που προέκυψαν από το τέλος του 18^{ου} αιώνα και μετά, όπως η Γαλλική Επανάσταση. Τον 19^ο αιώνα, η κοινωνική οικονομία αναπτύσσεται κυρίως ως δράση που κατά κύριο λόγο αναλαμβάνεται από την κοινωνία των πολιτών και είναι συνδεδεμένη ιστορικά με τους λαϊκούς συλλόγους και τους συνεταιρισμούς, αλλά και τις εταιρείες αλληλοβοήθειας. Στα τέλη του 19^{ου} αιώνα και αρχές του 20^{ου}, το κράτος θέτει περιορισμούς ή, σε μερικές περιπτώσεις, απαγορεύει τέτοιας φύσης δραστηριότητες, ενώ σε κάποιες χώρες οι οργανώσεις του τομέα βρίσκονταν σε μεγάλη εξάρτηση από τις κρατικές πολιτικές. Η ανάδυση και επικράτηση των εθνικών συστημάτων κράτους προνοίας συντήρησαν το φαινόμενο αυτό, καθώς η κοινωνική πολιτική θεωρούνταν αποκλειστική αρμοδιότητα του κράτους.

Μια σειρά παραγόντων θα οδηγήσουν στη σταδιακή ενίσχυση του ενδιαφέροντος για την κοινωνική οικονομία. Η παρατεταμένη κρίση του ευρωπαϊκού κράτους προνοίας από τα μέσα της δεκαετίας του 1970 και μετά, κρίση που διαρκεί έως και σήμερα, και οι σημαντικές εξελίξεις της οικονομίας δημιούργησαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για το ρόλο που ήδη έπαιζε ή μπορούσε να παίξει η κοινωνική οικονομία ως παραπληρωματική ή, σε αρκετές περιπτώσεις, καινοτόμος δύναμη, ιδιαίτερα στην προσφορά υπηρεσιών προς το κοινωνικό σύνολο σε τομείς που το κράτος προνοίας δεν μπορούσε πια ν' ανταποκριθεί επαρκώς.

Η κατάρρευση του αποκαλούμενου Φορντισμού (δηλαδή, το μεταπολεμικό οικονομικό μοντέλο ανάπτυξης, που εστίαζε στην πλήρους ωραρίου εργασία - κυρίως ανδρική - τη μαζική κατανάλωση και το εκτεταμένο κράτος προνοίας), η αποτυχία

της ανταπόκρισης του νεοφιλελευθερισμού στην επακόλουθη κρίση και η ελάττωση της ικανότητας της αγοράς εργασίας και της φορολογικής-κοινωνικής πολιτικής να δρουν αποτελεσματικά ως μηχανισμοί ανακατανομής του εισοδήματος και κοινωνικής ενσωμάτωσης είχαν ως συνέπειες τη μεγάλη μακροχρόνια ανεργία, την αυξημένη φτώχεια και την απειλή στην κοινωνική συνοχή, καθώς όλο και περισσότεροι άνθρωποι έμεναν εκτός της παραγωγής και της κατανάλωσης.

Η επικράτηση νεοφιλελεύθερων απόψεων, με έμφαση στο προβάδισμα της ελεύθερης αγοράς οδήγησε στην προώθηση πολιτικών σύμφωνα με τις οποίες το κράτος πρέπει να δρα συμπληρωματικά για την προώθηση της κοινωνικής και οικονομικής προόδου. Η αποδόμηση του κοινωνικού κράτους και οι μετασχηματισμοί στη λειτουργία του και τη λειτουργία της αγοράς είχαν ως συνέπεια την αδυναμία προσαρμογής των παραδοσιακών μορφών λειτουργίας του κοινωνικού κράτους στα νέα δεδομένα και ανάγκες. Σε αρκετές περιπτώσεις το παραδοσιακό κοινωνικό κράτος αποδείχθηκε αναποτελεσματικό ως προς την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού, συνέβαλε στη δημιουργία πελατειακών σχέσεων, συντεχνιακών στρεβλώσεων και δυσκίνητων γραφειοκρατικών μηχανισμών, ή τέλος μετέτρεψε την εφαρμογή κοινωνικών προγραμμάτων σε μέτρα κοινωνικού ελέγχου, υποθάλλοντας φαινόμενα κοινωνικού ρατσισμού.

Αναγνωρίστηκε, λοιπόν, ότι οι δύο παραδοσιακοί τομείς οικονομίας (ιδιωτικός και δημόσιος) είχαν περιορισμένες δυνατότητες ν' αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά την κρίση και άρχισε να αναπτύσσεται έντονο ενδιαφέρον για άλλα μοντέλα οικονομικής και κοινωνικής οργάνωσης.

Άλλοι λόγοι που έπαιξαν ρόλο στην ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας ήταν η δημιουργία νέων αγορών που θα ικανοποιούσαν τις νέες απαιτήσεις των καταναλωτών, η οπισθοχώρηση του κράτους ως παρόχου υπηρεσιών και η χειραφέτηση των γυναικών με τη διεκδίκηση και νέων ρόλων πλην των παραδοσιακών (νοικοκυριό, οικογένεια).

Τέλος, δύο ακόμα λόγοι συνετέλεσαν στην αύξηση του ενδιαφέροντος για την κοινωνική οικονομία. Ο πρώτος λόγος είναι η αυξανόμενη ευαισθητοποίηση των πολιτών και η ανάληψη πρωτοβουλιών για τη βελτίωση της ποιότητας της ζωής τους μέσω της σύμπραξης τους με άλλους πολίτες. Ο δεύτερος λόγος είναι η αναγνώριση των δυνατοτήτων του τομέα να δημιουργεί νέες ευκαιρίες απασχόλησης και να προωθεί την ανάπτυξη της ιδιωτικής πρωτοβουλίας. Σε μια περίοδο που χαρακτηρίζεται από την αύξηση της ανεργίας, αφού η σύγχρονη τεχνολογία αφαιρεί

περισσότερες θέσεις εργασίας από όσες προσθέτει, η κοινωνική οικονομία αποδεικνύεται χρήσιμη διεξόδος τόσο από τους πολίτες όσο και από τις κοινωνίες τους.

Τα παραπάνω δεν σημαίνουν ότι η κοινωνική οικονομία είναι πανάκεια για τη λύση κάθε προβλήματος. Επίσης, δεν συνεπάγεται ότι οι επιχειρηματικές μορφές της κοινωνικής οικονομίας δρουν ερήμην της αγοράς ή σε δοκιμαστικό σωλήνα απομονωμένες από τους άλλους τομείς της οικονομίας. Ωστόσο, η κοινωνική οικονομία ως δυναμική δραστηριότητα της κοινωνίας των πολιτών θεωρείται σήμερα ως ένας από τους σημαντικούς τομείς για την προσφορά απασχόλησης για τα εκατομμύρια εργαζομένων που βρέθηκαν εκτός αγοράς εξοβελισμένοι από τις νέες εξελίξεις στην παραγωγική διάρθρωση της οικονομίας. Άρα, η κοινωνική οικονομία αποτελεί αφενός μια αντίδραση στην κρίση του κράτους προνοίας και αφετέρου μια νέα στρατηγική κατά του οικονομικού και κοινωνικού αποκλεισμού. Ο τομέας κοινωνικής οικονομίας ήδη παίζει σπουδαίο ρόλο στην οικονομική ζωή της Ευρώπης, προσφέροντας απασχόληση σε πολλούς εργαζομένους και παράγοντας προϊόντα και υπηρεσίες που προωθούν και πραγματώνουν την κοινωνία των πολιτών.

1.2 ΕΝΝΟΙΕΣ

Ο όρος «**Κοινωνική Οικονομία**» είναι νέος τόσο για την Ελλάδα όσο και για τις περισσότερες Ευρωπαϊκές χώρες. Ο όρος αυτός αποτελεί μεταφορά στην ελληνική γλώσσα του γαλλικού «*Economie Sociale*», ο οποίος όμως, μεταφερόμενος σε άλλες γλώσσες αποκτά έννοιες διαφορετικές από την αρχική. Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο έχουν υιοθετηθεί και άλλοι όροι με τους οποίους επιδιώκεται να αποδοθεί ή ίδια έννοια. Τέτοιοι όροι είναι οι «**Τρίτος τομέας**» (*Third sector*) ή «**Τρίτο Σύστημα**» (*Third system*). Ακόμη, στην περίπτωση των ΗΠΑ, συχνά επιλέγεται ο όρος «**Μη-κερδοσκοπικός τομέας**» (*Non-profit sector*), με την έννοια ότι οι οικονομικές δραστηριότητες (ή οι επιχειρήσεις) που εντάσσονται στον τομέα αυτόν δεν αποσκοπούν στην αξιοποίηση κεφαλαίων για τη δημιουργία κερδών που θα αποδοθούν στους ιδιοκτήτες του κεφαλαίου.

Πέραν των παραπάνω όρων χρησιμοποιούνται και οι όροι «**Πλουραλιστική Οικονομία**» και «**Αλληλέγγυα Οικονομία**», οι οποίοι από πολλούς θεωρούνται συνώνυμοι και από άλλους ότι οριοθετούν διαφορετικούς τομείς. Άρα, ο όρος κοινωνική οικονομία δεν είναι ο μόνος που χρησιμοποιείται για να προσδιορίσει τον

τομέα αυτό, ούτε θεωρείται ξεκάθαρος σχετικά με τις οντότητες που περικλείει και τις δραστηριότητές τους. Οι ορισμοί αυτοί παρατίθενται για λόγους πληρότητας.

1.2.1 Πλουραλιστική Οικονομία

Ο όρος «πλουραλιστική οικονομία» χρησιμοποιήθηκε πρώτη φορά από τον ΟΟΣΑ το 1996 στο πλαίσιο του Προγράμματος «Τοπική Οικονομική και Εργασιακή Ανάπτυξη» και αναφέρεται στην ιδέα μιας οικονομίας στην οποία διάφορες ομάδες ενδιαφερομένων, όπως ο ιδιωτικός τομέας, ο δημόσιος τομέας και η κοινωνία των πολιτών, συμβάλλουν στη δημιουργία μιας ευπορότερης και χωρίς αποκλεισμούς κοινωνίας. Ο αμοιβαίος εμπλουτισμός μεταξύ μιας πλουραλιστικής οικονομίας και μιας ενεργητικής - ακτιβιστικής - δραστήριας αντίληψης για την κοινωνία, μπορούν να γίνουν αντιληπτά ως ουσιώδη στοιχεία ενός πιο κατανοητού παραδείγματος - υποδείγματος, που μπορεί να συμβιβάσει την οικονομία και την κοινωνία.

1.2.2 Τρίτο Σύστημα

Ο όρος «Τρίτο Σύστημα» χρησιμοποιήθηκε από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή το 1997 και αναφέρεται στα οικονομικά και κοινωνικά πεδία που δραστηριοποιούνται οι συνεταιρισμοί, οι ενώσεις προσώπων, τα σωματεία, τα ιδρύματα και οι αλληλέγγυες ενώσεις καθώς και σε κάθε είδους πρωτοβουλία δημιουργίας θέσεων εργασίας σε τοπικό επίπεδο που στοχεύει ν' ανταποκριθεί, μέσω της παροχής προϊόντων και υπηρεσιών, σε ανάγκες στις οποίες ούτε η αγορά ούτε ο δημόσιος τομέας μοιάζουν ικανοί ν' ανταποκριθούν επαρκώς. Με πρωτοβουλία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου το 1997, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εισήγαγε μια νέα πιλοτική δράση με τίτλο «Τρίτο Σύστημα και Εργασία». Ο σκοπός της δράσης αυτής ήταν να εξερευνήσει και να ενδυναμώσει τις δυνατότητες προσφοράς εργασίας του τρίτου συστήματος με έμφαση στους τομείς των κοινωνικών υπηρεσιών γενικότερα (http://europa.eu.int/comm/employment_social/empl&esf/3syst/index_en.htm).

Αλλαγή κωδικού πεδίου

1.2.3 Τρίτος Τομέας

Ο όρος «Τρίτος Τομέας», μολοντί χρησιμοποιείται ως συνώνυμο των όρων «κοινωνική οικονομία» και «μη κερδοσκοπικός τομέας» κυρίως από την ευρωπαϊκή βιβλιογραφία, είναι λίγο πιο περιοριστικός από αυτούς.

Τρίτος τομέας είναι ο χώρος που αναφέρεται στις φιλανθρωπικές δραστηριότητες και τις αλληλέγγυες οργανώσεις και εξαιρεί τις ιδιωτικές κερδοσκοπικές επιχειρήσεις και τους συνεταιρισμούς. Ο όρος αντικατοπτρίζει την αντίληψη ότι ο τομέας περιλαμβάνει αυτές τις άλλως ασύνδετες οντότητες και ότι κείται μεταξύ του ιδιωτικού και δημοσίου τομέα και προσεταιρίζεται μοναδικούς

κοινωνικούς στόχους και εσωτερικούς οργανωτικούς κανόνες. Τα μέσα χρηματοδότησής του μπορούν να αναζητούνται και στην ιδιωτική αλλά και τη δημόσια χρηματοδότηση.

Ο όρος τρίτος τομέας έχει χρησιμοποιηθεί με ποικιλία τρόπων. Σε μελέτη της Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής της Ευρωπαϊκής Ένωσης του 1986 (<http://aei.pitt.edu/41813/1/A5956.pdf>), ο όρος «τρίτος τομέας» θεωρείται ως συγκεφαλαιωτικός όρος για τους συνεταιρισμούς, αλληλασφαλιστικούς φορείς και μη-κερδοσκοπικούς φορείς. Η Επιτροπή χρησιμοποίησε σε μερικές περιπτώσεις τον όρο αυτό για να περιλάβει τις «Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις του μη-οικονομικού χώρου» (https://ec.europa.eu/europeaid/commission-discussion-paper-commission-and-non-governmental-organisations-building-stronger_en). Περίπου ταυτόσημο είναι το περιεχόμενο που αποδίδει ο Ρίφκιν στον όρο τρίτος τομέας, όταν αναφέρει ότι περιλαμβάνει «σχολεία, νοσοκομεία, οργανώσεις κοινωνικών υπηρεσιών, αδελφότητες, λέσχες γυναικών, οργανώσεις νέων, ομάδες ανθρωπίνων δικαιωμάτων, οργανώσεις κοινωνικής δικαιοσύνης, ομάδες προστασίας και συντήρησης περιβάλλοντος, οργανώσεις φιλόζωων, θέατρα, ορχήστρες, αίθουσες τέχνης, βιβλιοθήκες, μουσεία, ενώσεις πολιτών, οργανώσεις κοινοτικής ανάπτυξης, ομάδες εθελοντών πυροσβεστών και περιπόλους ασφάλειας πολιτών, κλπ». Αντίθετα, ο όρος τρίτος τομέας χρησιμοποιείται ως ταυτόσημος του όρου κοινωνική οικονομία στην έκδοση του Διεθνούς Κέντρου Ερευνών και Πληροφόρησης για τη Δημόσια και τη Συνεταιριστική Οικονομία (CIRIEC) «Economie Sociale - The Third Sector». Ο τρίτος τομέας δεν αντιμετωπίζεται ως απλή εναλλακτική λύση ή διασταύρωση του ιδιωτικού και δημοσίου τομέα, παρά ως δυναμικός και διαδραστικός παίκτης - παράγοντας της οικονομίας και της κοινωνίας.

1.2.4 Μη Κερδοσκοπικός Τομέας

Ο όρος «Μη Κερδοσκοπικός Τομέας» ανιχνεύεται από το Πανεπιστήμιο *Johns Hopkins*. Σύμφωνα με τον ορισμό αυτό, ο μη κερδοσκοπικός τομέας περιλαμβάνει οργανώσεις που είναι εθελοντικές, ιδιωτικές, αυτοδιοικούμενες, έχουν νομική προσωπικότητα και δεν διανέμουν κέρδη, όπως νοσοκομεία, πανεπιστήμια, σύλλογοι, επαγγελματικές οργανώσεις, περιβαλλοντικές οργανώσεις, οργανώσεις οικογενειακής υποστήριξης, αθλητικοί σύλλογοι, οργανώσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων κ.ο.κ.

Ο όρος μη-κερδοσκοπικός, που γεννήθηκε στις ΗΠΑ, αναφέρεται κυρίως στη μη διανομή κερδών. Διαφέρει από τον όρο κοινωνική οικονομία, όπως εννοείται στην Ευρωπαϊκή Ένωση, στον οποίο περιλαμβάνονται οι συνεταιρισμοί και οι

επιχειρήσεις τους. Εν τούτοις, η διαφορά αυτή δεν θεωρείται μεγάλης σημασίας στην πράξη, λόγω των κανόνων που εφαρμόζουν οι συνεταιρισμοί στην επιστροφή των πλεονασμάτων / κερδών.

1.2.5 Αλληλέγγυα Οικονομία

Ο όρος «αλληλέγγυα οικονομία» χρησιμοποιήθηκε στη Γαλλία σε συνδυασμό με τον όρο «κοινωνική οικονομία» ως ταυτόσημη έννοια (*économie sociale et solidaire*). Η τάση, όμως, είναι να διακριθεί η αλληλέγγυα οικονομία ως μέρος της κοινωνικής οικονομίας, ενώ τα ξεχωριστά χαρακτηριστικά τους προσδιορίζονται σταδιακά. Η αλληλέγγυα οικονομία περιλαμβάνει τις οικονομικές δραστηριότητες που δεν στοχεύουν απλώς σε κοινωνικά οφέλη, αλλά προσπαθούν να διορθώσουν κοινωνικές αδικίες και ανισότητες μέσω της αξίας της αλληλεγγύης. Λόγου χάρη, ένα αθλητικό σωματείο συγκαταλέγεται σαφώς στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας αλλά όχι στην αλληλέγγυα οικονομία. Αν, όμως, ένα αθλητικό σωματείο δημιουργήσει ομάδα αστέγων και συμμετέχει σε εθνικές ή διεθνείς αθλητικές διοργανώσεις με την ομάδα αυτή, εμπίπτει και στην αλληλέγγυα οικονομία, γιατί με τη δραστηριότητά του αυτή δεν προωθεί απλώς τα αθλητικά ιδεώδη, αλλά προσπαθεί να διαδώσει τα ιδεώδη αυτά και παράλληλα να ενσωματώσει μια περιθωριακή κοινωνική ομάδα, όπως οι άστεγοι.

Πέραν των ανωτέρω, είναι γεγονός ότι οι δύο όροι χρησιμοποιούνται ως ταυτόσημοι. Σύμφωνα με το RIPESS, η Κοινωνική Αλληλέγγυα Οικονομία αποτελεί την εναλλακτική λύση στον καπιταλισμό και άλλα αυταρχικά, κρατικά ελεγχόμενα οικονομικά συστήματα. Στην ΚΑΛΟ οι καθημερινοί άνθρωποι παίζουν ενεργό ρόλο σε όλες τις διαστάσεις της ζωής μας, οικονομική, κοινωνική, πολιτιστική, πολιτική και περιβαλλοντική και συμμετέχουν σε όλους τους παραγωγικούς τομείς. Η ΚΑΛΟ έχει την ικανότητα να αφομοιώσει τις βέλτιστες πρακτικές που υπάρχουν στις υφιστάμενες επιχειρηματικές δραστηριότητες (όπως αποτελεσματικότητα, χρήση της τεχνολογίας, γνώση) και να τις μετασχηματίσει προκειμένου να υπηρετήσει την ευημερία της κοινωνίας βασισμένη σε διαφορετικές αξίες και στόχους. Έτσι, επιδιώκει ένα συστημικό μετασχηματισμό που ξεπερνά μια επιφανειακή αλλαγή, η οποία δεν επιλύει τα θεμελιώδη ζητήματα και διατηρεί άθικτες τις παραδοσιακές καταπιεστικές δομές (<http://www.ripess.org/what-is-sse/what-is-social-solidarity-economy/?lang=en>).

1.2.6 Κοινωνική Οικονομία

Ο όρος «Κοινωνική Οικονομία» πρωτοεμφανίστηκε στη Γαλλία στις αρχές του 19^{ου} αιώνα. Μόνο, όμως, στις αρχές του 20ού αιώνα άρχισε να χρησιμοποιείται για να προσδιορίσει διάφορα οργανωσιακά σχήματα που είχαν σκοπό τη βελτίωση των εργασιακών συνθηκών και την ποιότητα ζωής. Ο όρος αυτός χρησιμοποιείται τώρα και στις Αγγλοσαξονικές χώρες, όταν αναφέρονται στην παραγωγή προϊόντων και υπηρεσιών που δεν προσφέρονται αποκλειστικά από τον μη κερδοσκοπικό τομέα αλλά, σε ορισμένες περιπτώσεις, και από ιδιωτικές επιχειρήσεις μέσω συμφωνιών μετόχων που υποχρεώνουν την πλειοψηφία των μετόχων να συμφωνούν σε κοινωνικούς στόχους της εταιρείας.

Μεταξύ των οργανισμών που εμπίπτουν στην κοινωνική οικονομία είναι τα σωματεία, οι συνεταιρισμοί, οι αλληλέγγυες οργανώσεις και τα ιδρύματα. Ο τύπος αυτός της οικονομίας ουσιαστικά ρυθμίζεται από την αρχή των ενδιαφερομένων (stakeholders), που έρχεται σε πλήρη αντίθεση με την έννοια του μετοχικού καπιταλισμού. Η κοινωνική οικονομία είναι ευρύτερη έννοια από τον μη κερδοσκοπικό τομέα, που ως ορολογία είναι περισσότερο διαδεδομένη, επειδή είναι λιγότερο περιοριστική στο θέμα της αρχής της μη διανομής του πλεονάσματος. Συνοπτικά, θα μπορούσε να καταλήξει κανείς στο ότι η θεωρητική βάση της προσέγγισης του μη κερδοσκοπικού τομέα έγκειται κυρίως στον περιορισμό της διανομής κερδών, ενώ η ανάπτυξη της έννοιας της κοινωνικής οικονομίας οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στο συνεταιριστικό κίνημα, το οποίο έχει ως κυρίαρχο και αναπόσπαστο στοιχείο την «οικονομική δημοκρατία», οπότε το βάρος πέφτει στην οικονομικοκοινωνική διάσταση του τομέα.

Τι είναι όμως κοινωνική οικονομία; Εκ πρώτης όψεως, είναι ο οικονομικός εκείνος τομέας, ο οποίος κείται μεταξύ του δημοσίου και του ιδιωτικού τομέα οικονομικής δραστηριότητας. Με άλλα λόγια, σε όλες εκείνες τις περιπτώσεις που το κράτος ή η ιδιωτική πρωτοβουλία είτε αδυνατεί, είτε δεν επιθυμεί να αναπτύξει οικονομική δραστηριότητα σε κάποιο συγκεκριμένο παραγωγικό τομέα, καλείται η κοινωνία των πολιτών να δραστηριοποιηθεί, προκειμένου να ικανοποιήσει συγκεκριμένες απαιτήσεις και επιθυμίες. Το οικονομικό αποτέλεσμα που προκύπτει ως προϊόν αυτής της δραστηριότητας είναι η κοινωνική οικονομία.

Οριοθετώντας τον τομέα αυτό μεταξύ των άλλων δύο, χρήσιμο είναι να τονίζουμε συνεχώς ότι οι φορείς των δραστηριοτήτων του παράγουν και υλικά αγαθά (προϊόντα και υπηρεσίες) που καλύπτουν συγκεκριμένες ανάγκες και απαιτήσεις του καταναλωτικού κοινού, που συνήθως προσφέρονται από ιδιωτικές επιχειρήσεις, αλλά

και άυλα (κοινωνική αλληλεγγύη, κοινωνική συνοχή, πρόνοια), που συνήθως προσφέρονται από κρατικές δραστηριότητες. Με τον τρόπο αυτό καταδεικνύεται ο διττός χαρακτήρας των θεσμών της κοινωνικής οικονομίας, ανεξάρτητα από το σε ποια έκφασή τους δίδεται το μεγαλύτερο βάρος (κοινωνικό - οικονομικό).

Συνθέτοντας όλες τις απόψεις, ως κοινωνική οικονομία θα μπορούσε να οριστεί ο τομέας μεταξύ κράτους και αγοράς, που θέτει και εκπληρώνει οικονομικούς και κοινωνικούς σκοπούς βασιζόμενος στις αρχές της αλληλεγγύης και της αειφορίας και του οποίου ο τελικός στόχος δεν είναι η διανομή κέρδους.

1.3 ΕΝΝΟΙΕΣ ΣΧΕΤΙΚΕΣ ΜΕ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

1.3.1 Εθελοντισμός: Είναι η δραστηριότητα εκείνη που αναπτύσσεται αυθόρμητα και ελεύθερα, χωρίς σκοπό ατομικού κέρδους, από φυσικά πρόσωπα τα οποία δρουν είτε ατομικά και μεμονωμένα είτε διά μέσου οργανώσεων των οποίων αποτελούν μέλη και η δράση τους έχει σκοπό την ωφέλεια και το συμφέρον τρίτων προσώπων ή της τοπικής, κρατικής ή διεθνούς κοινότητας, ή της ομάδας στην οποία ανήκουν αποκλειστικά για σκοπούς αλληλεγγύης (αλτρουιστικούς).

1.3.2 Κοινωνία των Πολιτών: Ο όρος αυτός δεν έχει ενιαίο ορισμό. Ο Gellner τη θεωρεί ως «τη δέσμη των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων, που είναι αρκετά ισχυρή ώστε να λειτουργήσει ως αντίβαρο του κράτους». Για τον Habermas, η κοινωνία των πολιτών συνιστά έναν χώρο όπου οι πολίτες συζητούν αμοιβαίου ενδιαφέροντος προβλήματα, ισότιμα και ελεύθερα και με σεβασμό στην αυτονομία του καθενός, πέρα από εξαναγκασμούς και ανισότητες, επί τη βάση στοιχείων, γεγονότων, γνώμών, ενδιαφερόντων, και προσεγγίσεων. Η κοινωνία των πολιτών έχει τη δυνατότητα να εντοπίζει τα κοινωνικά προβλήματα και να τα «γνωστοποιεί» στο κοινό και αποτελείται από αυθόρμητα αναδυόμενες ενώσεις, οργανώσεις και κινήματα. Ο Walzer στέκεται στη δυναμική της λειτουργία, τονίζοντας ότι μπορεί να επηρεάσει σε ένα συγκεκριμένο βαθμό κρίσιμες αποφάσεις που λαμβάνονται και ο Dahrendorf αναφέρει ότι η κοινωνία των πολιτών παρέχει την ευκαιρία για μια αυτόνομη εκδήλωση των ενδιαφερόντων, αξιών και προτιμήσεών της. Ο ΟΗΕ αναφέρει ότι η κοινωνία των πολιτών είναι ο «τρίτος τομέας» της κοινωνίας, μαζί με την κυβέρνηση και τις επιχειρήσεις και περιλαμβάνει οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών και μη κυβερνητικές οργανώσεις (<http://www.un.org/en/sections/resources-different-audiences/civil-society/>), ορισμός που προδίδει αμηχανία διατύπωσης της έννοιας. **Μια κοινωνία των πολιτών είναι ένας δημόσιος χώρος μεταξύ του**

κράτους, της αγοράς και του απλού νοικοκυριού, στον οποίο οι άνθρωποι μπορούν να συζητούν και να αναλαμβάνουν δράση (http://www.bbc.co.uk/worldservice/people/highlights/010705_civil.shtml).

Είναι προφανής η δυσκολία διατύπωσης ορισμού. Άλλωστε η έννοια «κοινωνία πολιτών» είναι από μόνη της παράδοξη, αφού η κοινωνία αποτελείται από πολίτες, άρα η χρήση των δύο λέξεων μαζί αποτελεί πλεονασμό. Παρατηρούμε, όμως, ότι όποια δραστηριότητα της κοινωνίας των πολιτών κι αν τονίζεται, οι διαφορετικές απόψεις συγκλίνουν σ' ένα κοινό παρονομαστή, σύμφωνα με τον οποίο η κοινωνία των πολιτών γενικότερα προωθεί τα ενδιαφέροντα και τις ανησυχίες των πολιτών προς ή και κατά του κράτους. Ο όρος κοινωνία των πολιτών χρησιμοποιείται, λοιπόν, για να καταδείξει το κομμάτι εκείνο της κοινωνίας που αποτελείται από τους ενεργούς πολίτες που ασχολούνται με τα κοινά και δραστηριοποιούνται άτυπα ή οργανωμένα για την επίτευξη συγκεκριμένων κοινωνικών στόχων.

1.3.3 Κοινωνικό κεφάλαιο: Όπως το οικονομικό και το ανθρώπινο, το κοινωνικό κεφάλαιο είναι παραγωγικός πόρος, που διευκολύνει ενέργειες που εκτείνονται από μια ατομική επιτυχία έως τη λειτουργία μιας επιχείρησης. Σύμφωνα με τον Bourdieu, κοινωνικό κεφάλαιο είναι το σύνολο των πραγματικών ή δυνητικών πόρων, που συνδέονται με την συμμετοχή σε ένα βιώσιμο δίκτυο λιγότερο ή περισσότερο θεσμοθετημένων σχέσεων αμοιβαίας γνωριμίας ή αναγνώρισης.

Ο Coleman ορίζει λειτουργικά το κοινωνικό κεφάλαιο ως ποικίλες οντότητες που ωστόσο διαθέτουν δύο κοινά στοιχεία. Το πρώτο στοιχείο συνίσταται σε κάποιες πτυχές των κοινωνικών δομών και το δεύτερο ότι διευκολύνουν συγκεκριμένες δράσεις των ανθρώπων εντός των δομών αυτών. Στην έννοια συμπεριλαμβάνονται: Α) Οι μηχανισμοί που δημιούργησαν κοινωνικό κεφάλαιο (όπως τα δίκτυα σχέσεων, οι προσδοκίες της αμοιβαιότητας, η εμπιστοσύνη και η επιβολή των κανόνων της ομάδας), Β) οι συνέπειες της κατοχής κοινωνικού κεφαλαίου (όπως η προνομακική πρόσβαση σε πληροφορίες) και Γ) η κοινωνική οργάνωση που παρείχε το πλαίσιο για την πραγματοποίηση/υλοποίηση πηγών και αποτελεσμάτων.

Είναι σημαντικό να διακρίνουμε μεταξύ των πόρων αυτών καθ' εαυτών από την ικανότητα/δυνατότητα απόκτησής τους εξαιτίας της συμμετοχής σε διάφορες κοινωνικές δομές. Π.χ.: Ο φοιτητής Α έχει κοινωνικό κεφάλαιο, επειδή απέκτησε πρόσβαση σε ένα μεγάλο δάνειο διδάκτρων από τους συγγενείς του και ο φοιτητής Β όχι, επειδή απέτυχε να το πράξει. Αυτό αγνοεί την πιθανότητα ότι το δίκτυο

συγγενών του Β έχει εξίσου ή και περισσότερα κίνητρα να τον ενισχύσει, αλλά απλώς δεν έχει τα μέσα για να το κάνει. Εξίσου σημαντική είναι η διάκριση μεταξύ των κινήτρων των ληπτών και των δωρητών σε ανταλλαγές που προκαλούνται από το κοινωνικό κεφάλαιο. Έτσι, πρέπει να διακρίνονται: (α) οι κάτοχοι του κοινωνικού κεφαλαίου (αυτοί που προβάλλουν αξιώσεις), (β) οι πηγές του κοινωνικού κεφαλαίου (εκείνοι που συμφωνούν με αυτές τις αξιώσεις) και (γ) οι ίδιοι οι πόροι.

Σημαντικό στοιχείο της έννοιας είναι η εγγύτητα, που σημαίνει την ύπαρξη επαρκών δεσμών μεταξύ ενός ορισμένου αριθμού ανθρώπων που εξασφαλίζουν την τήρηση των κανόνων. Π.χ., η πιθανότητα αδικοπραξίας στο πλαίσιο της σφιχτά δεμένης κοινότητας των Εβραίων εμπόρων διαμαντιών στο Άμστερνταμ ελαχιστοποιείται από τους στενούς δεσμούς μεταξύ των μελών της και την σχεδόν βέβαιη απειλή εξοστρακισμού κατά των παραβατών. Οι σχέσεις αυτές είναι τόσο ισχυρές, που διευκολύνουν τις συναλλαγές, χωρίς προσφυγή σε δεσμευτικές νομικά συμβάσεις (με απλό σφίξιμο των χεριών).

Ο χαρακτήρας του κοινωνικού κεφαλαίου είναι **άυλος**. Το οικονομικό κεφάλαιο είναι σε τραπεζικούς λογαριασμούς, το ανθρώπινο κεφάλαιο είναι μέσα στο μυαλό των ανθρώπων και το κοινωνικό κεφάλαιο ενυπάρχει στη δομή των σχέσεών τους. Ένα άτομο πρέπει να σχετίζεται με άλλους. Αυτοί οι άλλοι είναι η πραγματική πηγή του πλεονεκτήματός του.

Το κοινωνικό κεφάλαιο δεν έχει μόνο θετικά, αλλά και λιγότερο επιθυμητά αποτελέσματα. Πρόσφατες μελέτες έχουν εντοπίσει τουλάχιστον τέσσερις αρνητικές συνέπειες του κοινωνικού κεφαλαίου: 1) Ο αποκλεισμός των εξωκοινοτικών/άλλων, 2) η υπερβολή στις απαιτήσεις των μελών της ομάδας, 3) οι περιορισμοί στις ατομικές ελευθερίες, και 4) η προς τα κάτω ισοπέδωση.

Ως κατακλείδα – κοινό ορισμό θα μπορούσαμε να αναφέρουμε ότι κοινωνικό κεφάλαιο σημαίνει την ικανότητα των εταίρων (actors) να εξασφαλίσουν οφέλη λόγω της συμμετοχής τους σε κοινωνικά δίκτυα ή άλλες κοινωνικές δομές (<https://www.socialcapitalresearch.com/literature/definition/>).

1.3.4 Κοινωνικός Αντίκτυπος: Ο κοινωνικός αντίκτυπος είναι έννοια σημαντική για την ανάπτυξη των φορέων της κοινωνικής οικονομίας. Προκειμένου να αναδείξουν την αξία των δράσεων τους για την κοινωνία και, πιθανόν, να τύχουν οικονομικής στήριξης, οι φορείς αυτοί πρέπει να μπορούν να παρουσιάσουν μετρήσιμα αποτελέσματα σε όσους είναι διατεθειμένοι να την προσφέρουν. Η μέτρηση, συνεπώς, του κοινωνικού αντικτύπου των δραστηριοτήτων αυτών είναι

ζωτικής σημασίας. Όπως τονίζει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή σε Ανακοίνωσή της, το πλέον πιεστικό πρόβλημα σήμερα είναι η ανάπτυξη εργαλείων για την τόνωση της εμπιστοσύνης στις κοινωνικές επιχειρήσεις και της προβολής αυτών. Πρέπει να συμφωνηθούν νέα εργαλεία, που θα αποδεικνύουν στους πολίτες, στις τράπεζες, στους επενδυτές και στις δημόσιες αρχές, τις θετικές κοινωνικές αποδόσεις των κοινωνικών επιχειρήσεων. Η Επιτροπή προτίθεται να προωθήσει μεθοδολογία για τη μέτρηση των κοινωνικοοικονομικών οφελών που δημιουργούν με τις δράσεις τους οι κοινωνικές επιχειρήσεις. Η ανάπτυξη αυστηρών και συστηματικών μετρήσεων του αντικτύπου των κοινωνικών επιχειρήσεων, χωρίς να τις επιβαρύνουν με υπερβολικές γραφειοκρατικές απαιτήσεις, είναι ουσιώδης, για να αποδειχθεί ότι τα χρήματα που επενδύονται σ' αυτές οδηγούν σε μεγάλες εξοικονομήσεις και έσοδα (π.χ. φόροι ή δημιουργία θέσεων απασχόλησης). Οι μεθοδολογίες για τη μέτρηση του κοινωνικού αντικτύπου χρειάζονται, μεταξύ άλλων, για την υλοποίηση της πρότασης για το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο Επιχειρηματικότητας ή για ένα χρηματοδοτικό μέσο υποστήριξης της κοινωνικής επιχειρηματικότητας στο πλαίσιο του προγράμματος για την κοινωνική αλλαγή και την καινοτομία (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52012DC0573>).

Για μια κοινωνική επιχείρηση, κοινωνικός αντίκτυπος είναι το «κοινωνικό αποτέλεσμα», το κοινωνικό όφελος, τόσο μακροπρόθεσμα όσο και βραχυπρόθεσμα, που επιτυγχάνεται για τον πληθυσμό στον οποίο στοχεύει η δράση της ως αποτέλεσμα της δραστηριότητας που έχει αναλάβει. Η μέτρηση κοινωνικού αντικτύπου είναι ένα εργαλείο για την κατάδειξη των αλλαγών που επέρχονται στις ζωές των ανθρώπων από τις δράσεις των φορέων της κοινωνικής οικονομίας. Σημαντικό στοιχείο της μέτρησης του κοινωνικού αντικτύπου είναι ότι πρέπει να μετράται ο αντίκτυπος τόσο των θετικών όσο και των αρνητικών αλλαγών.

Για να είναι ορθή η μέτρηση του κοινωνικού αντικτύπου απαιτείται να προσμετράται κατά πόσον οι αλλαγές που επετεύχθησαν στις ζωές των ανθρώπων θα επέρχονταν και χωρίς την παρέμβαση της κοινωνικής επιχείρησης (νεκρό βάρος), κατά πόσον αυτές οι αλλαγές οφείλονται και σε παρεμβάσεις άλλων (επιμερισμός αποτελέσματος) και, τέλος, ο βαθμός κατά τον οποίο τα αποτελέσματα φθίνουν με την πάροδο του χρόνου (απομείωση). Η μέτρηση του αντικτύπου χρησιμοποιεί ορολογία που είναι κοινή σε μεγάλο μέρος του κοινωνικού τομέα, παρόλες τις υπάρχουσες διαφοροποιήσεις. Υπάρχουν οι εξής πέντε βασικοί όροι:

- Εισροές (Inputs): ποιοι πόροι χρησιμοποιούνται για την παράδοση της παρέμβασης.

- Δραστηριότητα (Activity): τι γίνεται με τους πόρους αυτούς από την κοινωνική επιχείρηση (η παρέμβαση).

- Παραγόμενο προϊόν ή υπηρεσία (Output): πώς η δραστηριότητα αυτή επηρεάζει τους δικαιούχους για τους οποίους προορίζεται.

- Αποτέλεσμα (Outcome): η αλλαγή που προκύπτει στη ζωή των δικαιούχων και άλλων.

- Αντίκτυπος (Impact): κατά πόσο η αλλαγή αυτή προκύπτει από την παρέμβαση.

Κατά την αξιολόγηση των επιπτώσεων βάσει των αποτελεσμάτων, λαμβάνονται υπόψη τρεις ακόμη προσαρμοστικές παράμετροι:

- Νεκρό βάρος (deadweight): ποιες αλλαγές θα λάμβαναν χώρα ούτως ή άλλως ανεξάρτητα από την παρέμβαση.

- Επιμερισμός αποτελέσματος (alternative attribution): αφαίρεση του αποτελέσματος που επιτεύχθηκε από τη συμβολή και τη δραστηριότητα άλλων προσώπων.

- Απομείωση (drop-off): πρόβλεψη της μείωσης του αποτελέσματος μιας παρέμβασης με την πάροδο του χρόνου (ec.europa.eu/internal_market/social_business/docs/expert-group/social_impact/140605-sub-group-report_en.pdf).

Ένα υπόδειγμα έκθεσης για τον κοινωνικό αντίκτυπο (impact report) της Social Enterprise UK μπορείτε να βρείτε στην ιστοσελίδα <https://www.socialenterprise.org.uk/Handlers/Download.ashx?IDMF=b81a4a96-4f8c-4bbf-825a-b4373e064954>.

1.3.5 Κοινωνική Οικονομία της Αγοράς: Παρά την παρόμοια ονομασία τους, η «κοινωνική οικονομία» και η «κοινωνική οικονομία της αγοράς» είναι δύο αρκετά διαφορετικές πολιτικές και οικονομικές έννοιες. Ο όρος «κοινωνική οικονομία της αγοράς» αναφέρεται σε ένα πολιτικοοικονομικό πρότυπο που δημιουργήθηκε μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και στον πυρήνα του βρίσκουμε την επιδίωξη της εναρμόνισης της αρχής της ελευθερίας της αγοράς με την αρχή της κοινωνικής ασφάλειας, αποδίδοντας στο Κράτος ενεργό ρόλο στην προώθηση τόσο του ανταγωνισμού στην αγορά όσο και της ισορροπημένης κοινωνικής ανάπτυξης.

Η κοινωνική οικονομία της αγοράς βασίζεται σε δύο σαφώς διακριτούς μεταξύ τους, αλλά συμπληρωματικούς πυλώνες κρατικής δράσης: από τη μία, επιβολή του ανταγωνισμού, για τη σταθεροποίηση των τιμών και τη δημιουργία ανάπτυξης και

καινοτομίας και από την άλλη, μέτρα κοινωνικής πολιτικής, για την εγγύηση της κοινωνικής δικαιοσύνης, μέσω της διόρθωσης των αρνητικών συνεπειών και της ενίσχυσης της κοινωνικής προστασίας. Με απλά λόγια, με τον όρο κοινωνική οικονομία της αγοράς εννοούμε ότι οι αγορές είναι συνυφασμένες με την κοινωνία και οφείλουν να λειτουργούν με τρόπο που εξασφαλίζει τόσο την οικονομική αποδοτικότητα όσο και την ευημερία του συνόλου. Πολλές από τις αρχές της κοινωνικής οικονομίας της αγοράς εξελίχθηκαν σε σημαντικό τμήμα του ευρωπαϊκού κοινωνικού προτύπου και αποκρυσταλλώθηκαν στη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Ειδικότερα, το άρθρο 3 της Συνθήκης ορίζει:

«Η Ένωση εγκαθιδρύει εσωτερική αγορά. Εργάζεται για την αειφόρο ανάπτυξη της Ευρώπης με γνώμονα την ισόρροπη οικονομική ανάπτυξη και τη σταθερότητα των τιμών, την άκρως ανταγωνιστική κοινωνική οικονομία της αγοράς, με στόχο την πλήρη απασχόληση και την κοινωνική πρόοδο, και το υψηλό επίπεδο προστασίας και βελτίωσης της ποιότητας του περιβάλλοντος» (<https://publications.europa.eu/el/publication-detail/-/publication/cc9e291c-517c-4c64-9f29-428b34aea56d/language-el/format-PDF/source-74599483>).

1.3.6 Δορυφορικοί Λογαριασμοί (satellite accounts): Οι δορυφορικοί λογαριασμοί είναι ολοκληρωμένα σύνολα στατιστικών πινάκων ενταγμένα στο κεντρικό πλαίσιο των εθνικών λογαριασμών. Εστιάζουν σε συγκεκριμένους θεσμούς (π.χ., κυβερνητικές υπηρεσίες), ή τομείς (παιδεία, υγεία, περιβάλλον κ.λπ.) ειδικού ενδιαφέροντος για αναλυτές και πολιτικούς. Σήμερα γίνεται προσπάθεια η χρήση δορυφορικών λογαριασμών να θεωρηθεί ως τρόπος βελτίωσης της στατιστικής γνώσης του μη κερδοσκοπικού τομέα. Συγκεκριμένα, θα παρέχουν καθοδήγηση στις εθνικές στατιστικές υπηρεσίες προκειμένου να βελτιωθεί η συγκέντρωση βασικών οικονομικών στοιχείων των οργανώσεων αυτών. Χρησιμοποιώντας τη διεθνή αυτή μεθοδολογία, οι εθνικές στατιστικές υπηρεσίες θα ιδρύσουν ένα δορυφορικό λογαριασμό όπου θα συγκεντρώνονται πληροφορίες για όλες τις οργανώσεις ανά δραστηριότητα.

Στα Εθνικά Συστήματα Λογαριασμών και το Ευρωπαϊκό Σύστημα Λογαριασμών οι συνεταιρισμοί και οι αλληλασφαλιστικές οργανώσεις ενσωματώνονται στους Τομείς της Κυβέρνησης και των Επιχειρήσεων. Η κατάταξή τους στο λογαριασμό της κοινωνικής οικονομίας είναι, κατ' αρχάς τουλάχιστον, δυνατή, όμως κρίνεται ότι προς το παρόν προέχει η ανάγκη ανάπτυξης δορυφορικού

λογαριασμού για τους μη κερδοσκοπικούς φορείς για δύο λόγους. Πρώτον, διότι τα στατιστικά στοιχεία για το συγκεκριμένο τομέα είναι κατακερματισμένα και γι' αυτό η ανάγκη συγκέντρωσής τους είναι πιο πειστική. Δεύτερον, οι βασικές αδυναμίες βρίσκονται στη διαχείριση των στοιχείων των οργανώσεων αυτών και γι' αυτό η ανάπτυξη ενός δορυφορικού λογαριασμού θα απαιτήσει ουσιαστικές αλλαγές στη μεθοδολογία μελέτης τους.

Γεγονός, πάντως, είναι ότι η εφαρμογή ενός δορυφορικού λογαριασμού θα παρείχε πολύτιμα στοιχεία σχετικά με τους μισθούς και τις άλλες δαπάνες του τομέα, τα εισοδήματα που συγκεντρώνονται από δοσοληψίες με μέλη ή τρίτους ή από χορηγίες και δωρεές, τους εργαζομένους στον τομέα και την κατανομή τους στον οργανωτικό ιστό των οργανώσεων, τον εθελοντισμό, τα μέλη, το ενεργητικό και το παθητικό τους, τη συνεισφορά τους στη δημιουργία προστιθέμενης αξίας και το ρόλο τους στην υγεία, την εκπαίδευση, τον πολιτισμό, την ποιότητα ζωής και τις σχετικές με αυτά υπηρεσίες.

1.4 ΓΙΑΤΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ;

Η Κοινωνική Οικονομία αποτελεί ένα όραμα για μια κοινωνία ελεύθερων ανθρώπων, στην οποία το προσωπικό κίνητρο οφέλους δεν θα αποθαρρύνεται αλλά θα περιορίζεται και θα υποτάσσεται σε κανόνες για μια πιο ανθρώπινη κοινωνία. Ως μερικά από τα χαρακτηριστικά της θα μπορούσαν να θεωρηθούν η απουσία ακροτήτων στην κατανομή του πλούτου, η προώθηση της συνεργατικής προσπάθειας, η προώθηση ανθρώπινων αξιών στην λειτουργία της αγοράς, ο σεβασμός προς μη ανανεώσιμους φυσικούς πόρους, η ανθρώπινη αλληλεγγύη, η ελεύθερη πρόσβαση στη μόρφωση, η προστασία του περιβάλλοντος, η προστασία της υγείας και η ασφάλεια στην εργασία, η φροντίδα για τα παιδιά και τους ηλικιωμένους, ο σεβασμός ηθικών αξιών, η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η ισότητα των φύλων, η κοινή προσπάθεια για κατάργηση της εκμετάλλευσης των παιδιών και για τον πόλεμο κατά των ναρκωτικών, κλπ.

Με τα δεδομένα της σημερινής εποχής, υπάρχουν πολλά θέματα, χειρισμοί και κανόνες με τους οποίους οι ιδέες της κοινωνικής οικονομίας έχουν πρόβλημα συμβατότητας. Μερικά παραδείγματα, που βοηθούν στην κατανόηση του περιεχομένου της, είναι τα ακόλουθα.

1.4.1 Στρεβλώσεις ανταγωνισμού.

Συνθήκες τέλειου ανταγωνισμού στην αγορά δεν υπάρχουν, καθώς υφίστανται συχνά συνθήκες ολιγοπωλιακού ανταγωνισμού και μονοπωλίου. Οι συνθήκες μονοπωλίου είναι κατά κανόνα ολιγάριθμες και αναγνωρίσιμες. Οι συνθήκες ολιγοπωλίου/ολιγοψωνίου δεν είναι εξ ίσου αναγνωρίσιμες και αντιμετωπίζονται θεσμικά από τους κανόνες που απαγορεύουν τις «εναρμονισμένες πρακτικές» (concerted practices), π.χ., συμφωνία μεταξύ των μεγάλων επιχειρήσεων ενός κλάδου για ταυτόχρονη αύξηση τιμών και τους κανόνες που απαγορεύουν την «καταχρηστική εκμετάλλευση δεσπόζουσας θέσης» (abuse of dominant position) στην αγορά από κάποια από τις επιχειρήσεις (π.χ., άρθρα 101-102 ΣΛΕΕ, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2016:202:FULL&from=EL>).

Η ύπαρξη μηχανισμών ελέγχου έναντι της δεσπόζουσας θέσης και των εναρμονισμένων πρακτικών, δημιουργεί στον πολίτη την αίσθηση ότι η αγορά προσεγγίζει σε μεγάλο βαθμό τις αρχές του τέλειου ανταγωνισμού. Στην πραγματικότητα όμως οι περιπτώσεις ύπαρξης τέλειου ανταγωνισμού στην αγορά είναι μάλλον σπάνιες, αφού δεν ισχύουν οι προϋποθέσεις που πρέπει να υπάρχουν για τον τέλειο ανταγωνισμό, όπως ο μεγάλος αριθμός πωλητών στον ίδιο χώρο (προσφορά), ο μεγάλος αριθμός αγοραστών στον ίδιο χώρο και στον ίδιο χρόνο (ζήτηση) και ελευθερία εισόδου πωλητών στην αγορά.

Οι ομάδες, που αποτελούν τους κύριους παράγοντες στη λειτουργία της αγοράς, δηλαδή οι παραγωγοί και οι καταναλωτές, έχουν καταστεί τα αδύνατα μέρη ενός μηχανισμού που κυριαρχείται από τους φορείς που παρεμβάλλονται μεταξύ παραγωγών και καταναλωτών. Μόνο όταν συσπειρώθηκαν σε συμπαγείς συνεταιρισμούς παραγωγών και καταναλωτών μπόρεσαν να διατηρήσουν ένα σημαντικό μέρος της δύναμής τους. Όμως, και αυτές οι ισχυρές οργανώσεις παραγωγών και καταναλωτών κλονίστηκαν κατά τις τελευταίες δεκαετίες μπροστά στον έντονο ανταγωνισμό των πολυεθνικών εμπορικών συγκροτημάτων, που μπορούν να έχουν πρόσβαση σε όλες τις αγορές του κόσμου και να συνάπτουν ευνοϊκές γι' αυτά συμφωνίες για τιμές προϊόντων και μεταφορικά, στηριζόμενα στον όγκο των προϊόντων που διακινούν. Ανοικτό παραμένει το ερώτημα κατά πόσον προκύπτουν θέματα κοινωνικής επιχειρηματικής ευθύνης (social corporate responsibility).

Για τους παραγωγούς και τους καταναλωτές δεν υπάρχει άλλη οδός ανάκτησης μέρους της δύναμής τους παρά η επανεκτίμηση της σημασίας της συνεταιριστικής συσπείρωσης σε συνεταιρισμούς παραγωγών και συνεταιρισμούς καταναλωτών

καθώς και η μεταξύ τους συνεργασία. Κυριότερη προϋπόθεση για κάτι τέτοιο είναι η ενημέρωση των μελών τους, ώστε να πειστούν για την ανάγκη και το συμφέρον αυτής της ενέργειας αλλά και η συνάρτηση των συμφερόντων τους με τους συλλογικούς φορείς μέσω υποχρεωτικών συμβάσεων. Περαιτέρω, η διακρατική συνεργασία τέτοιων φορέων θα τους προσδώσει το αναγκαίο ανταγωνιστικό μέγεθος.

1.4.2 Μεγιστοποίηση κέρδους.

Η μεγιστοποίηση του κέρδους (profit maximisation) αποτελεί τον στόχο κάθε επιχείρησης που μετέχει στην αγορά. Θεωρητικά, ο στόχος αυτός επιδιώκεται αποκλειστικά με θεμιτά μέσα, όμως, στην πράξη παρατηρούμε πλήθος αθέμιτων μεθόδων μεγιστοποίησης του κέρδους ή επιβίωσης επιχειρήσεων, οι οποίες υπό κανονικές συνθήκες δεν θα επιβίωναν. Τέτοιου είδους μέθοδοι έχουν παρατηρηθεί όχι μόνο σε προσωπικές επιχειρήσεις αλλά και σε ανώνυμες εταιρείες κάθε μεγέθους, ακόμη και σε γιγάντιες πολυεθνικές επιχειρήσεις, οι οποίες είναι σε θέση να χρησιμοποιούν περισσότερο εκλεπτυσμένες μεθόδους.

Πολλά είναι τα παραδείγματα για αθέμιτες ενέργειες, που αδιαφορούν για τις επιπτώσεις στους καταναλωτές, όπως τα διατροφικά σκάνδαλα (διοξίνες σε τρόφιμα, ασθένεια των τρελών αγελάδων, η κάθε είδους νοθεία), οι απαράδεκτες συνθήκες εκτροφής ζώων, οι παραπλανητικές διαφημίσεις και η ανειλικρίνεια στις συναλλακτικές σχέσεις. Ανάλογα παραδείγματα πρόταξης του κέρδους έναντι άλλων κοινωνικών παραμέτρων είναι οι κακοτεχνίες στα δημόσια έργα, η διάθεση στην αγορά ελαττωματικών προϊόντων, η πώληση προϊόντων διαλογής ως άριστης ποιότητας, η εκμετάλλευση της άγνοιας του καταναλωτή στις περιπτώσεις επισκευών. Επίσης, οι περίοδοι αυξημένης ανεργίας αποτελούν, για όσους χρησιμοποιούν εξαρτημένη εργασία, ευκαιρία περιορισμού του κόστους εργασίας μέσω της μείωσης των πραγματικών αμοιβών. Όπου υπάρχουν κατώτατα όρια αμοιβών τα οποία οι εργοδότες δεν μπορούν να παρακάμψουν, ο αριθμός των ωρών εργασίας και οι συνθήκες εργασίας χρησιμοποιούνται ως έμμεσος τρόπος περιορισμού του κόστους εργασίας και μεγιστοποίησης του κέρδους. Τέλος, το περιβάλλον είναι ένα συνηθισμένο «θύμα» στην προσπάθεια μεγιστοποίησης του κέρδους.

1.4.3 Ακρότητες πλούτου και φτώχειας

Ισότητα στην κατανομή του πλούτου δεν είναι εφικτή σε ανθρώπινες κοινωνίες, ούτε ισότητα στα εισοδήματα. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι και η απουσία οποιωνδήποτε ορίων στην απόκτηση πλούτου ή στην κατανομή των εισοδημάτων

αποτελεί λύση που ικανοποιεί ή που συμφέρει την κοινωνία. Στη σημερινή εποχή μεγάλη συσσώρευση πλούτου παρατηρείται σε επιχειρήσεις, αφού τα νομικά πρόσωπα, έχουν δυναμικά απεριόριστη διάρκεια ζωής και, κατά συνέπεια, μεγέθυνσης. Περαιτέρω, οι οικονομικά ισχυροί παράγοντες, με άμεσο ή έμμεσο τρόπο υποστηρίζουν πολιτικά κόμματα και μεμονωμένους υποψηφίους, υπολογίζοντας ασφαλώς σε ανταπόδοση. Το γεγονός ότι τα διαθέσιμα κεφάλαια μεγάλων επιχειρηματικών συγκροτημάτων είναι πολλαπλάσια των προϋπολογισμών πολλών κρατών, δείχνει τη δύναμη επηρεασμού που υπάρχει στον συσσωρευμένο πλούτο. Συμπερασματικά, όπου η λογική της συνεννόησης και της κοινωνικής αλληλεγγύης υποκαθίσταται από την επιδίωξη ισχύος και επιβολής στους άλλους, είναι επόμενο να συνυπάρχει η συγκέντρωση πλούτου με την ανέχεια. Αν η απόσταση μεταξύ τους είναι μεγάλη και η «ομάδα» της ανέχειας είναι μεγάλη, συνήθως προμηνύεται κοινωνική αστάθεια, αυξημένη εγκληματικότητα και πολιτική αναταραχή.

1.4.4 Εισόδημα και μέτρησή του.

Ως εισόδημα ορίζεται το άθροισμα των εσόδων που προέρχονται από εργασία (μισθοί, ημερομίσθια, αμοιβές), από κεφάλαιο (τόκοι, ενοίκια) και από επιχειρηματικότητα (κέρδη μερίσματα). Για να έχουμε το καθαρό εισόδημα πρέπει να αφαιρεθούν οι δαπάνες που έγιναν για την απόκτησή του.

Όμως, το εισόδημα μπορεί να περιλάβει και άυλα αγαθά, όπως ο καθαρός αέρας, η απόλαυση της φύσης, η αίσθηση ανεξαρτησίας και απουσίας περιορισμών, η απουσία παντοειδών ρύπων, κλπ. Επίσης, ο συναισθηματικός κόσμος αποτελεί τμήμα της ανθρώπινης οντότητας, που δεν αρκείται στην ικανοποίηση των αναγκών που εξασφαλίζονται με χρήματα. Η εκτίμηση και άλλων παραμέτρων, πλην του χρηματικού εισοδήματος, αποτελεί ζήτημα παιδείας αλλά και ζήτημα κοινωνικής αντίστασης. Τέλος, ο τρόπος μέτρησης του εισοδήματος είναι γενικά προσεγγιστικός και ανεπαρκής, καθώς δεν περιλαμβάνει την εθελοντική και γενικότερα την μη αμειβόμενη εργασία, όπως είναι η εργασία στο σπίτι.

1.4.5 Ατομικό εναντίον κοινού συμφέροντος.

Η επιδίωξη μεγιστοποίησης του κέρδους οδηγεί ακόμη και σε παράνομες ενέργειες, όπως η φοροδιαφυγή, η σπατάλη δημόσιων αγαθών και δημόσιας περιουσίας και η φθορά κοινής περιουσίας. Αυτό συμβαίνει κυρίως σε κοινωνίες οι οποίες διαθέτουν αδύναμους ελεγκτικούς μηχανισμούς, αφού η διαπίστωση της παράβασης έχει μικρή πιθανότητα να συμβεί ή όπου οι επιβαλλόμενες ποινές είναι

«συμφέρουσες» σε σύγκριση με το ιδιωτικό όφελος. Χαρακτηρίζει επίσης κοινωνίες στις οποίες η παράνομη ή αναξιοπρεπής συμπεριφορά δεν συνεπάγεται κοινωνική ποινή ή έστω κοινωνική καταδίκη. Δεν λείπουν οι περιπτώσεις που η κοινωνία ενθαρρύνει ή και επιβραβεύει έκνομες ενέργειες. Η ευαισθησία των φορέων της κοινωνικής οικονομίας για τα συμφέροντα του κοινωνικού συνόλου καθώς και η ευαισθησία τους για τη νομιμότητα και την επικράτηση ηθικών αξιών βοηθούν στην αποφυγή των παραπάνω συμπεριφορών.

Τα παραπάνω επισημαίνουν ότι η κοινωνία, εκτός από τους κύριους τομείς δραστηριότητας, τον δημόσιο και τον ιδιωτικό (με την έννοια των συμβατικών κερδοσκοπικών επιχειρήσεων) έχει ανάγκη και από φορείς κοινωνικών ομάδων που:

1. Συμμετέχουν στην οικονομική δράση αλλά με άλλους στόχους και πιο διαφανείς διαδικασίες (π.χ. συνεταιρισμοί και αλληλασφαλιστικοί φορείς).
2. Επισημαίνουν και όσο είναι εφικτό συμπληρώνουν με τη δράση τους κενά που δημιουργούνται από την οικονομική λειτουργία των λοιπών φορέων (π.χ. κοινωνικές επιχειρήσεις).
3. Αποκαλύπτουν αδυναμίες του υφιστάμενου οικονομικού συστήματος, που οδηγούν σε αδικαιολόγητη επιβάρυνση του καταναλωτή (π.χ. σωματεία καταναλωτών ή καταναλωτικοί συνεταιρισμοί).
4. Αναδεικνύουν τα δικαιώματα των πολιτών, ιδίως των αδύναμων κοινωνικών ομάδων και μεριμνούν για τη προστασία τους (π.χ. σωματεία, ιδρύματα).
5. Στηρίζουν ανώτερες αξίες και τις υπηρετούν με στόχο μια πιο ανοικτή και ανθρώπινη κοινωνία (π.χ. σωματεία, ιδρύματα).

Με ποικίλα ονόματα και χωρίς πάντοτε τα μεταξύ τους όρια να είναι ευδιάκριτα, οι φορείς αυτοί χωρίς να διαθέτουν κάποιο κεντρικό σχεδιασμό, παίζουν αφανώς ή αθορύβως τις περισσότερες φορές, έναν σημαντικό ρόλο, κοινωνικό και οικονομικό, του οποίου η σημασία δεν είναι εύκολο να αποτιμηθεί και ιδίως να ποσοτικοποιηθεί. Οι φορείς της κοινωνικής οικονομίας, σε αντίθεση προς τις συμβατικές επιχειρήσεις, στηρίζονται σε αξίες και στα πλεονεκτήματα της συνεργασίας παρά σε οικονομικούς πόρους. Είναι φορείς που εφαρμόζουν δημοκρατικές διαδικασίες και που παρουσιάζουν μια διαφορετική αντίληψη για την ανάπτυξη. Δεν αποτελούν πανάκεια, αλλά μέσω αυτών επιμένουμε στις αξίες της δημοκρατίας και του πνεύματος της συλλογικότητας. Οι καταναλωτικές επιδόσεις μόνο ψευδαίσθηση ευτυχίας προκαλούν αν δεν χρησιμοποιούν ως υπόβαθρο την παιδεία και την αλληλεγγύη.

1.5 ΣΗΜΑΣΙΑ

Η συζήτηση για την κοινωνική οικονομία έχει αναπτυχθεί ιδιαίτερα, γιατί ο τομέας επιδεικνύει ιδιαίτερο δυναμισμό και αξιοσημείωτα αποτελέσματα. Ο τομέας της κοινωνικής οικονομίας είναι πολύ σπουδαιότερη οικονομική δύναμη σε παγκόσμιο επίπεδο απ' ό,τι συνήθως πιστεύει η κοινή γνώμη. Μελέτη του Ινστιτούτου Johns Hopkins (*Johns Hopkins Comparative Non-profit Sector Project*) κατέληξε ότι στις 35 χώρες που απετέλεσαν αντικείμενο της έρευνας περίπου 39,5 εκατομμύρια εργαζόμενοι πλήρους απασχόλησης εργάζονται στον μη κερδοσκοπικό τομέα (οι συνεταιρισμοί δεν περιλαμβάνονταν στην έρευνα). Αν ήταν μια ξεχωριστή οικονομία, θα κατατασσόταν ως η έκτη μεγαλύτερη οικονομία στον κόσμο μετά τις ΗΠΑ, την Ιαπωνία, την Κίνα, τη Γερμανία και τη Γαλλία. Περαιτέρω, ο μη κερδοσκοπικός τομέας έδειξε σημεία ταχύτερης ανάπτυξης (http://ccss.jhu.edu/wp-content/uploads/downloads/2013/02/Comparative-data-Tables_2004_FORMATTED_2.2013.pdf).

Η κοινωνική οικονομία δρα και αναπτύσσεται σε όλους σχεδόν τους οικονομικούς τομείς, την υγεία και πρόνοια, τον πολιτισμό, το περιβάλλον, τις κοινωνικές υπηρεσίες, την εκπαίδευση και την εργασία. Οι οντότητες της κοινωνικής οικονομίας δρουν μέσω διαφόρων νομικών μορφών ανάλογα με το νομικό και πολιτικό-πολιτιστικό περιβάλλον της χώρας τους. Οι συνεταιρισμοί διακρίνονται σε τομείς, όπως ο τραπεζικός και ο αγροτικός, χωρίς να είναι υποδεέστεροι στα τεχνικά επαγγέλματα και το εμπόριο. Οι αλληλασφαλιστικές οργανώσεις δραστηριοποιούνται στον ασφαλιστικό και οικοδομικό τομέα, ενώ τα σωματεία και ιδρύματα είναι κραταιά στην παροχή υπηρεσιών υγείας και πρόνοιας, στον αθλητισμό και την αναψυχή, τον πολιτισμό, το περιβάλλον, τα ανθρώπινα δικαιώματα, την ανθρωπιστική και αναπτυξιακή βοήθεια, τα δικαιώματα των καταναλωτών, την εκπαίδευση, την κατάρτιση και την έρευνα.

Πέραν των διαφορών, που επηρεάζουν και διαμορφώνουν τον τομέα σε εθνικό επίπεδο, υπάρχουν κοινές παράμετροι για την ανάπτυξή του. Σε χώρες όπου η κοινωνική οικονομία έχει γερές ρίζες, οι οντότητές της στρέφονται προς την επιχειρηματικότητα, βασίζονται λιγότερο στην κρατική χρηματοδότηση και για το λόγο αυτό πειραματίζονται με καινοτόμους τρόπους εξεύρεσης πόρων. Επίσης είναι περισσότερο πρόθυμες να συμμετέχουν στον σχεδιασμό νέων μεθόδων για να μετρήσουν το παραγόμενο προϊόν τους καθώς και τα άυλα αποτελέσματά τους (όπως,

Αλλαγή κωδικού πεδίου

π.χ., δημιουργία κοινωνικού κεφαλαίου, διαμόρφωση δικτύσεων της κοινωνίας των πολιτών, αυτοεκτίμηση του πολίτη σε ατομικό επίπεδο, εργασιακή επαναδραστηριοποίηση του ανενεργού εργατικού δυναμικού, κοινωνική ευημερία, αναζωογόνηση τοπικών οικονομιών, εκδημοκρατισμό τοπικών μοντέλων διακυβέρνησης), με άλλα λόγια την «κοινωνική προστιθέμενη αξία». Ανεξάρτητα από τον τρόπο οργάνωσής τους, οι φορείς της κοινωνικής οικονομίας έχουν ως επίκεντρο της δράσης τους τις ανθρώπινες αξίες επιδιώκοντας την αειφόρο ανάπτυξη, τη δίκαιη κατανομή της παραγόμενης ευημερίας και την κοινωνική και οικονομική δικαιοσύνη.

Ακόμα και όταν ο βασικός σκοπός τους είναι η εξυπηρέτηση των συμφερόντων των μελών των φορέων τους όπως, π.χ., στην περίπτωση των συνεταιρισμών, τα οφέλη από τη δράση τους επηρεάζουν και τις τοπικές κοινωνίες. Συνεισφέρουν στον περιορισμό των ανισοτήτων στην πρόσβαση αναγκαίων υπηρεσιών, της πρόσβασης σε αγαθά, σε υπηρεσίες και ευκαιρίες για εργασία, ενισχύοντας με τον τρόπο αυτό την κοινωνική συνοχή σε πόλεις ή περιοχές με διευρυμένες κοινωνικές ανισότητες.

Τα αποτελέσματα των δραστηριοτήτων των φορέων της κοινωνικής οικονομίας μπορούν να διακριθούν σε άμεσα και έμμεσα. Έτσι, στην πρώτη περίπτωση έχουμε την παροχή υπηρεσιών (κοινωνικών-περιβαλλοντικών), την απασχόληση, την αύξηση της τοπικής ζήτησης, την καινοτομία. Επιπλέον, η επιρροή της κοινωνικής οικονομίας μπορεί να είναι και έμμεση. Πέραν, δηλαδή, των άμεσων αποτελεσμάτων, οικονομικών ή άλλων, που επιτυγχάνει μια επιχείρηση που δραστηριοποιείται στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας ασκεί μια γενικότερη επιρροή στο οικονομικό περιβάλλον που συμμετέχει και δρα, παρασύροντας προς τη δική της κατεύθυνση και φιλοσοφία επιχειρήσεις του ιδιωτικού τομέα. Την τελευταία δεκαετία πληθαίνουν οι ιδιώτες επιχειρηματίες, που αποδίδουν ιδιαίτερη σημασία στο «κοινωνικό προφίλ» της επιχείρησής τους με αποτέλεσμα να επιδίδονται σε πράξεις που δεν έχουν σχέση με τη φιλοσοφία του οικονομικού τους τομέα.

Προσπαθούν να αποδείξουν στην κοινωνία ότι η επιχείρησή τους είναι ευαισθητοποιημένη όσον αφορά στα προβλήματα που αντιμετωπίζουν είτε ευάλωτες κοινωνικές ομάδες, είτε η κοινωνία συνολικά (π.χ., περιβαλλοντικά προβλήματα, πολιτιστικά θέματα κ.ο.κ.) και αφιερώνουν μέρος των κερδών τους στην ανακούφιση των συνανθρώπων, ή προσφέρουν δωρεές σε ΜΚΟ, ή διοργανώνουν πολιτιστικές εκδηλώσεις μέσω χορηγιών, ή τονίζουν την περιβαλλοντική τους ευαισθησία (προϊόντα από ανακυκλώσιμα υλικά, επεξεργασία λυμάτων ακόμα και εκεί που δεν

επιβάλλεται από το νόμο κ.λπ.). Οι προαιρετικές αυτές ενέργειες, ουσιαστικά, υπαγορεύονται από την αυξανόμενη επιρροή του Τρίτου Τομέα και προβλέπονται έμμεσα στη χώρα μας και από το νόμο περί Εταιρικής Διακυβέρνησης.

Είναι λυπηρό το γεγονός ότι υπάρχει σαφές χάσμα μεταξύ του ρόλου που παίζει η κοινωνική οικονομία σε τοπικό επίπεδο αφενός και της αναγνώρισης που απολαμβάνει από όσους χαράσσουν πολιτικές σε τοπικό ή εθνικό επίπεδο αφετέρου. Είναι γεγονός ότι οι ιθύνοντες συνήθως δεν έχουν ξεκάθαρη αντίληψη για το ρόλο που μπορεί να παίζει ο τομέας αυτός είτε στην οικονομική πολιτική μιας χώρας είτε στην κοινωνική πολιτική της. Ως αποτέλεσμα της έλλειψης γνώσης και κατανόησης, οι πολιτικές στήριξης του τομέα έχουν μυωπικό ορίζοντα και παραβλέπουν τη γενικότερη εικόνα της οικονομίας ως σύνολο.

Η αυξημένη γνώση για τα χαρακτηριστικά και τις τάσεις του τομέα θα βελτιώνει την αντίληψη και τις δημόσιες πολιτικές που τον επηρεάζουν, ενώ το κατάλληλο νομικό πλαίσιο, η χάραξη συνεπών πολιτικών και η συμπερίληψή τους στις γενικότερες κρατικές πολιτικές, όπως η βιομηχανική ή εργασιακή πολιτική, θα συνέβαλλαν στην πλήρη ενσωμάτωση του τομέα στην οικονομία.

Ως κατάληξη αναφερόμαστε σε μια χαρακτηριστική φράση του Jeremy Rifkin από το βιβλίο του «Το Τέλος της Εργασίας και το Μέλλον της»:

«Οι περισσότεροι δύσκολα θα μπορούσαν να φανταστούν μια κοινωνία όπου αγορά και κυβέρνηση παίζουν δευτερεύοντες ρόλους στην καθημερινότητά μας. Αυτές οι δύο θεσμικές δυνάμεις έχουν εξουσιάσει τόσο πολύ όλες τις πτυχές της ζωής μας, ώστε να λησμονούμε πόσο περιορισμένος ήταν ο ρόλος τους μόλις πριν από εκατό χρόνια. Στο κάτω κάτω της γραφής, οι επιχειρήσεις και τα έθνη-κράτη δεν είναι παρά δημιουργήματα της βιομηχανικής εποχής. Κατά τη διάρκεια του αιώνα μας (20ού), οι δυο αυτοί τομείς πήραν υπό τον έλεγχό τους όλες σχεδόν τις λειτουργίες και δραστηριότητες που εκτελούνταν άλλοτε από γείτονες, που δούλευαν χέρι-χέρι, σε χιλιάδες τοπικές κοινότητες. Σήμερα, ωστόσο, που δεν μπορούν πλέον ο εμπορικός και ο δημόσιος τομέας να καλύψουν ορισμένες από τις θεμελιώδεις ανάγκες των λαών, οι άνθρωποι δεν έχουν άλλη εκλογή από το να φροντίζουν γι' άλλη μια φορά τον εαυτό τους, επανεδραιώνοντας βιώσιμες κοινότητες υπό μορφή χαρακωμάτων, για να προστατευτούν τόσο από τις απρόσωπες δυνάμεις της παγκόσμιας αγοράς όσο και από τις ολοένα πιο αδύναμες και ανίκανες κεντρικές κρατικές αρχές».

ΕΝΟΤΗΤΑ 2

ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

2.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα μέλη μιας κοινωνίας αναπτύσσουν σχέσεις, μέσω των οποίων ρυθμίζουν θέματα κοινωνικής συνύπαρξης και εξυπηρέτησης κοινών αναγκών, και οικονομικές σχέσεις, μέσω των οποίων εξασφαλίζουν τα αναγκαία αγαθά και υπηρεσίες. Στις σύγχρονες πολυπληθείς κοινωνίες ενδυναμώνονται οι οικονομικές σχέσεις, ενώ αντίθετα ατονούν οι κοινωνικές σχέσεις. Οι οικονομικές επιδιώξεις οδηγούν στην ύπαρξη ανταγωνισμού μεταξύ ατόμων και μεταξύ ομάδων. Τα άτομα και οι ομάδες έχουν τη μορφή φυσικών προσώπων, προσωπικών επιχειρήσεων, εταιρειών ή συνδικαλιστικών φορέων. Ο ανταγωνισμός αυτός, άρα και η λειτουργία της αγοράς, δεν είναι τέλειος, αλλά υπάρχουν στρεβλώσεις.

Οι στρεβλώσεις αντιμετωπίζονται, καταρχάς, από τις θεσμικές παρεμβάσεις των οργάνων ενός κράτους μέσω της ασκούμενης πολιτικής ή, στην περίπτωση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με τους κανόνες του ενωσιακού δικαίου. Όμως και η κοινωνία δημιουργεί φορείς που επιδιώκουν την ενσωμάτωση μιας ευρύτερης κοινωνικής διάστασης στην οικονομία, χωρίς όμως να εξουδετερώνεται το κίνητρο της ωφέλειας των φορέων οικονομικής δραστηριότητας. Σκοπός των φορέων αυτών είναι ο έλεγχος των κρατικών οργάνων και των ιδιωτών αλλά και η ίδια οικονομική δραστηριότητα με προσήλωση στις κοινωνικές πτυχές της. Οι φορείς αυτοί ανήκουν στην κοινωνική οικονομία και αποτελούν γέννημα των οικονομικών και κοινωνικών αναγκών των μελών τους. Ως τέτοιοι παρουσιάζουν ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά που θα μπορούσαν να σχηματισθούν ως εξής:

- Απουσία κερδοσκοπικών κινήτρων: Ο βασικός στόχος τους δεν είναι να επιδιώξουν επιστροφές στο επενδυμένο κεφάλαιο. Είναι, από τη φύση τους, μέρος μιας συμμετοχικής οικονομίας, της οποίας οι επιχειρήσεις δημιουργούνται από και για εκείνους με κοινές ανάγκες και λογοδοτούν σ' αυτούς που προορίζονται να εξυπηρετούν.

• Ελεύθερη συμμετοχή: Οι περισσότεροι απ' αυτούς βασίζονται στην εθελοντική συμμετοχή, την ελεύθερη απόκτηση της ιδιότητας του μέλους και την αφοσίωση των μελών στους σκοπούς που υπηρετούνται.

• Δημοκρατική διοίκηση: Γενικά, η διοίκησή τους βασίζεται στην αρχή «ένα μέλος, μία ψήφος».

• Ευκαμψία και καινοτομία: Οι επιχειρήσεις της κοινωνικής οικονομίας δημιουργούνται για να ικανοποιήσουν τις συνεχώς μεταβαλλόμενες κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες.

Οι φορείς της κοινωνικής οικονομίας είναι βασικοί συντελεστές στη διατήρηση και ανάπτυξη της κοινωνικής συνοχής λόγω των παρακάτω παραγόντων:

- Εγγύτητα (proximity): χάρη στη σταθερή τους σύνδεση με τους τόπους που βρίσκονται, οι επιχειρήσεις της κοινωνικής οικονομίας συμμετέχουν ενεργά στην ανάπτυξη των λιγότερο ευνοημένων περιφερειών και ανταποκρίνονται στις ανάγκες των τοπικών μελών και του τοπικού πληθυσμού.

- Αλληλεγγύη (solidarity): χάρη στις κοινές κοινωνικές τους αξίες, οι επιχειρήσεις της κοινωνικής οικονομίας ευνοούν την αλληλεγγύη προς τους μειονεκτούντες. Παρέχουν εύκολη και ανεμπόδιστη πρόσβαση σε απαραίτητες υπηρεσίες και ευνοούν την προώθηση της απασχόλησης.

- Δημοκρατία (democracy): χάρη στην αρχή «ένα πρόσωπο, μία ψήφος» που εφαρμόζεται στις επιχειρήσεις κοινωνικής οικονομίας, η συμμετοχή των εργαζομένων στη διαδικασία λήψης αποφάσεων συμβάλλει στην αύξηση της παραγωγικότητας και της ανταγωνιστικότητας, καθώς και σε μια υψηλότερη αίσθηση ασφάλειας στην εργασία.

- Αναδιανομή (repartition): χάρη στον συνδυασμό κοινωνικών στόχων και οικονομικής αποτελεσματικότητας, οι επιχειρήσεις της κοινωνικής οικονομίας διαφέρουν από άλλες μορφές εταιρειών. Είναι ομάδες προσώπων με προτεραιότητα μη κερδοσκοπικούς στόχους, που βασίζονται στην αναδιανομή του πλεονάσματος στα άτομα ή σε κερδοφορία που υπόκειται σε περιορισμούς (http://ec.europa.eu/employment_social/labour_law/answers/documents/3_82_en.pdf)

Με γνώμονα τα χαρακτηριστικά αυτά θα μπορούσαμε να διακρίνουμε τους φορείς της κοινωνικής οικονομίας σε τρεις κατηγορίες, τις ΜΚΟ, τις Κοινωνικές Επιχειρήσεις και τις Επιχειρήσεις Ομάδων Ενδιαφερομένων. Ο διαχωρισμός αυτός εξυπηρετεί στην κατηγοριοποίηση των φορέων κοινωνικής οικονομίας ανάλογα με

βασικά ομοειδή χαρακτηριστικά (ΜΚΟ = μη κερδοσκοπικές με κοινωνικό σκοπό - ΚΕ = κερδοσκοπικές με κοινωνικό σκοπό), ενώ η τρίτη κατηγορία αφορά οντότητες που επιδιώκουν την προώθηση των συμφερόντων των μελών τους.

2.2 ΜΗ ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΕΣ ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ

2.2.1 Εισαγωγή: Η έννοια Μη Κυβερνητική Οργάνωση (ΜΚΟ) είναι μάλλον συγκεχυμένη στη συνείδηση του κοινού αν όχι και της επιστημονικής κοινότητας. Το βέβαιο είναι ότι οι λέξεις «Μη Κυβερνητική» σηματοδοτούν το ουσιώδες περιεχόμενο της έννοιας. Άρα ΜΚΟ είναι η οργάνωση, η οποία δεν συνδέεται με κανένα τρόπο με την Κυβέρνηση κάποιου κράτους. Από κει και πέρα μια ΜΚΟ θεωρείται σχεδόν πάντα συνδεδεμένη με δραστηριότητες, οι οποίες στόχο έχουν τη δυναμική διεκδίκηση κάποιων δικαιωμάτων ή αγαθών που ωφελούν την κοινωνία ευρύτερα.

Το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης έδωσε αφορμή για την ταχεία αύξηση του αριθμού και της σημασίας των ΜΚΟ σε διεθνές επίπεδο. Δεδομένου ότι πολλά προβλήματα ξεπερνούσαν τα στενά εθνικά πλαίσια, ενώ άλλοι οργανισμοί, όπως, π.χ., ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου θεωρήθηκε ότι εξυπηρετούσαν τα συμφέροντα των καπιταλιστικών επιχειρήσεων, η ανάπτυξη των ΜΚΟ εξελήφθη ως η απάντηση σ' αυτή την τάση. Έτσι, οι ΜΚΟ έδωσαν έμφαση σε περιβαλλοντικά θέματα, σε αναπτυξιακή και ανθρωπιστική βοήθεια και στην αειφόρο ανάπτυξη.

Επίσης, η αναβίωση κατά τη δεκαετία του 1990 του επιστημονικού, πολιτικού, ακόμη και του δημοσιογραφικού ενδιαφέροντος για την έννοια της «κοινωνίας των πολιτών», δημιούργησε επίσης ένα ευνοϊκό κλίμα για τις μη-κυβερνητικές οργανώσεις, οι οποίες θεωρούνται ως ο πιο χαρακτηριστικός θεσμός της «κοινωνίας των πολιτών» και ο πιο αυθεντικός εκπρόσωπός της.

Στη χώρα μας, μετά την ένταξη της Ελλάδας στην Επιτροπή Αναπτυξιακής Βοήθειας (DAC) το 1999, παρατηρούμε μία, τουλάχιστον λεκτική, στροφή από πλευράς των κομμάτων απέναντι στο ρόλο και την χρησιμότητα των ΜΚΟ. Ταυτόχρονα τα τελευταία χρόνια παρουσιάζεται μία αριθμητική αύξηση διαφόρων φορέων και οργανώσεων που διεκδικούν χρηματοδότηση από εθνικά, υπερεθνικά και διεθνή κονδύλια και σχετίζονται με όλο το φάσμα των υπηρεσιών που συνδέονται με τις ΜΚΟ.

2.2.2 Τι είναι ΜΚΟ: Παρατηρεί κανείς, ότι δεν υπάρχει σήμερα ένας ενιαίος ορισμός για τις ΜΚΟ, αλλά αναφορές σ' αυτές και επιμέρους απόπειρες ορισμού, οι

οποίες δεν συμπίπτουν μεταξύ τους και διαφέρουν ανάλογα με την επιστημονική οπτική βάσει της οποίας διατυπώνονται. Θα μπορούσαμε, λοιπόν, ν' αναρωτηθούμε για ποιο λόγο είναι απαραίτητη διατύπωσή του, δεδομένου ότι υπάρχει δυσκολία στην εύρεση ενός κοινού ορισμού. Άλλωστε όλοι γνωρίζουμε τι είναι μια ΜΚΟ, χωρίς να παρίσταται οπωσδήποτε ανάγκη εννοιολογικού προσδιορισμού.

Το επιχείρημα αυτό δεν μπορεί να γίνει δεκτό από νομικής άποψης. Αυτό, γιατί στο ελληνικό δίκαιο ο όρος ΜΚΟ συναντάται κατά κόρον.¹ Αναφέρουμε, ενδεικτικά, τους νόμους 4375/2016, 3227/2004 και 2860/2000 καθώς και τα Προεδρικά Διατάγματα 134/2017, 22/2006 και 184/2002. Είναι ενδιαφέρον ότι ο Έλληνας νομοθέτης, πλην μιας εξαίρεσης, δεν προσδιορίζει την έννοια ΜΚΟ, αλλά απλώς αναφέρεται σ' αυτή, ως αν επρόκειτο για κάτι αυτονόητο. Όμως οι σχετικές νομοθετικές αναφορές στις ΜΚΟ δεν είναι απλό ευχολόγιο χωρίς ουσιαστική σημασία και δεσμευτικότητα, δεδομένου ότι, σε πολλές περιπτώσεις, οι ΜΚΟ επιδοτούνται, διαχειρίζονται κονδύλια, εκτελούν έργα και έχουν τη θέση συνομιλητή - συμβούλου του κράτους.

Για τον λόγο αυτό ο εντοπισμός ενός κοινά αποδεκτού ορισμού είναι απολύτως απαραίτητος, έτσι ώστε να προσδιορίσουμε, βάσει του ορισμού, αφενός το περιεχόμενο της έννοιας ΜΚΟ αφετέρου τις νομικές μορφές που μπορεί να έχει μια ΜΚΟ. Η διατύπωση ορισμού είναι νομικά δόκιμη, λόγω της ρητής αναφοράς του νομοθέτη στις ΜΚΟ, προς μελλοντική αποφυγή παρεξηγήσεων.

Η Παγκόσμια Τράπεζα (World Bank) ορίζει τις ΜΚΟ ως ιδιωτικούς οργανισμούς που επιδιώκουν να ανακουφίσουν όσους υποφέρουν, να προωθήσουν τα συμφέροντα των πτωχών, να προστατέψουν το περιβάλλον, να παρέχουν τις βασικές κοινωνικές υπηρεσίες ή ν' αναλάβουν την κοινωνική ανάπτυξη. Χρησιμοποιώντας τον ευρύτερα, ο όρος ΜΚΟ μπορεί να περιλάβει κάθε μη κερδοσκοπική οργάνωση, που είναι ανεξάρτητη από την κυβέρνηση. Σε κάθε περίπτωση, συμπεραίνουμε ότι οι ΜΚΟ είναι οργανώσεις που εμφορούνται από αρχές και βασίζονται, εν όλω ή εν μέρει, σε φιλανθρωπικές δωρεές και εθελοντική εργασία. Μολονότι οι ΜΚΟ γίνονται σταδιακά (την τελευταία 20ετία) όλο και πιο «επαγγελματοποιημένου»,

1. Μια έρευνα με λέξεις κλειδιά στη νομική βάση πληροφοριών του Δικηγορικού Συλλόγου Αθηνών έδειξε ότι ο όρος συναντάται σε περίπου 600 νομοθετήματα.

βασίζονται πάντα στις αρχές του αλτρουισμού και του εθελοντισμού ως χαρακτηριστικά - κλειδιά.²

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, διαπιστώνοντας την αδυναμία διατύπωσης ορισμού, περιγράφει τις ΜΚΟ ως οργανώσεις που συνήθως έχουν τα ακόλουθα χαρακτηριστικά:

α) Δεν δημιουργούνται με σκοπό τον προσπορισμό ιδίου οφέλους. Μολονότι απασχολούν εργαζομένους δεν διανέμουν κέρδη ή πλεονάσματα³ σε μέλη ή στη διοίκηση.

β) Είναι εθελοντικές οργανώσεις.

γ) Διακρίνονται από ομάδες άτυπου χαρακτήρα έχοντας κάποιο βαθμό επίσημης ή δημόσιας ύπαρξης και καταστατικό έγγραφο και όντας υπόλογοι σε μέλη και δωρητές.

δ) Είναι ανεξάρτητοι.

ε) Δρουν εντός της κοινωνίας επιδιώκοντας το καλό είτε όλων είτε συγκεκριμένων ομάδων, ποτέ όμως το εμπορικό ή επαγγελματικό συμφέρον των μελών τους (https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/working-paper-commission-ngo-partnership-com200011-20000118_en.pdf).

Άρα, ΜΚΟ είναι το νομικό πρόσωπο, το οποίο διοικείται ανεξάρτητα από κυβερνητικές παρεμβάσεις ή εξαρτήσεις, εμφορείται από συγκεκριμένες αρχές και έχει ως σκοπό είτε την άσκηση κοινωνικής πολιτικής, παράλληλα ή παραπληρωματικά προς την κρατική κοινωνική πολιτική, είτε την εξυπηρέτηση των αναγκών και την προώθηση του συμφέροντος είτε μέρους είτε όλης της κοινωνίας.

Ο ορισμός αυτός είναι στενότερος από τους προηγούμενους, πρώτον, διότι δεν περιλαμβάνει οργανώσεις που δεν έχουν νομική προσωπικότητα, π.χ., ομάδες πολιτών, ενώσεις προσώπων και, δεύτερον, διότι αποκλείει όλες εκείνες τις οντότητες

2. Συμπληρωματικά αναφέρεται ότι ο όρος ΜΚΟ χρησιμοποιήθηκε πρώτη φορά στο άρθρο 71 του 10^{ου} Κεφαλαίου της ιδρυτικής Χάρτας του ΟΗΕ το 1945, που ανέφερε ότι το ECOSOC (Οικονομικό και Κοινωνικό Συμβούλιο) μπορεί να προβλέπει διαβουλεύσεις με ΜΚΟ που ασχολούνται με θέματα που εμπίπτουν στην αρμοδιότητά του, ενώ το ECOSOC στην απόφασή του 288(X) της 27/2/1950 η διεθνής ΜΚΟ ορίζεται ως κάθε διεθνής οργανισμός που δεν έχει ιδρυθεί από κάποια διεθνή συνθήκη. Ο όρος είναι πολύ ευρύς, αφού περιλαμβάνει κάθε οντότητα που δεν εξαρτάται οικονομικά ή διοικητικά από κάποια κυβέρνηση. Άρα, οι ΜΚΟ απλώνονται σ' ένα τεράστιο φάσμα οργανωτικών μορφών από την εμπορική εταιρεία έως την φιλανθρωπική δραστηριότητα και από την πολυεθνική έως τον συνεταιρισμό του χωριού και για να το εκφράσουμε νομικά, σε κάθε μορφή που δεν είναι φορέας του Δημοσίου διεπόμενος από το Δημόσιο Δίκαιο. Ο όρος αυτός δεν γίνεται δεκτός, γιατί από τις ΜΚΟ αποκλείονται αρκετές από τις παραπάνω οντότητες.

3. Χρησιμοποιώντας τη λέξη «πλεονάσματα», η Επιτροπή αποκλείει την κατάταξη των συνεταιρισμών στην κατηγορία των ΜΚΟ.

που έχουν σκοπό το κέρδος ή την ικανοποίηση των συμφερόντων των μελών τους. Από την άλλη είναι αρκετά ευρύς, αφού περιλαμβάνει σχεδόν όλες τις οντότητες της κοινωνικής οικονομίας, με μόνη εξαίρεση τους συνεταιρισμούς, που δρουν ως εμπορικές επιχειρήσεις με σκοπό την εξυπηρέτηση και ικανοποίηση των συμφερόντων των συνεταιρών τους και τις συνδικαλιστικές οργανώσεις, οι οποίες επιδιώκουν τη βελτίωση των συνθηκών εργασίας των μελών τους καθώς και συγκεκριμένα εργασιακά συμφέροντα. Συμπεριλαμβάνουν, δηλαδή, και οντότητες οι οποίες, εκ πρώτης όψεως, δεν επιδιώκουν στόχους, που ο κοινός νους έχει συνδέσει με τις δραστηριότητες μιας ΜΚΟ, όπως αθλητικά σωματεία, πολιτιστικούς συλλόγους και φιλανθρωπικές οργανώσεις.

2.2.3 Διεύθυνση ΜΚΟ: Προκειμένου να εκπληρώσουν τους σκοπούς τους κατά τον καλύτερο δυνατό τρόπο, οι ΜΚΟ χρειάζονται μια αποτελεσματική, ικανή και διαφανή διεύθυνση (Management). Το ενδιαφέρον, όμως, για την έρευνα και ανάπτυξη ενός συστήματος διεύθυνσης των μη κερδοσκοπικών οργανώσεων αναπτύχθηκε μόλις τα τελευταία 20 χρόνια. Η προσπάθεια ξεκίνησε με τη συστηματοποίηση και κατηγοριοποίηση των μορφών των οργανώσεων του τομέα και συνεχίστηκε με την ανάπτυξη ενός μοντέλου διεύθυνσης.

Το πρώτο συμπέρασμα είναι ότι οι κερδοσκοπικοί και οι μη κερδοσκοπικοί φορείς έχουν αρκετά κοινά χαρακτηριστικά, π.χ., έχουν συγκεκριμένους στόχους, είναι ανοικτοί και εξαρτώνται από το περιβάλλον που δρουν, παράγουν προϊόντα ή υπηρεσίες, είναι ανθρωποκεντρικοί, υπό την έννοια ότι εξαρτώνται από την ανθρώπινη εργασία και λειτουργούν βάσει συγκεκριμένων κανόνων. Το γεγονός αυτό σημαίνει ότι οι μη κερδοσκοπικές οργανώσεις μπορούν να χρησιμοποιήσουν τα ευρήματα της επιστήμης της διοίκησης επιχειρήσεων μέχρι ενός σημείου. Από κει και πέρα πρέπει η διεύθυνση των οργανώσεων αυτών να γίνει αντιληπτή ως ξεχωριστός κλάδος της Διοίκησης Επιχειρήσεων, διότι παρουσιάζει ιδιόμορφα προβλήματα, π.χ., πώς θα χειριστείτε τα θέματα της υποδοχής μελών, της εθελοντικής εργασίας, των συγκεκριμένων οργανωτικών δομών και της δημιουργίας συναίνεσης.

Συνοπτικά, μπορεί ν' αναφέρει κανείς ότι ένα επιτυχημένο διεθυντικό μοντέλο βασίζεται σε τρεις παραμέτρους, δηλαδή την κατανόηση του περιβάλλοντος που δρα η ΜΚΟ, τη δυνατότητα προώθησης στην αγορά αυτού που προσφέρει η ΜΚΟ και, γενικότερα, την καλή εκτέλεση των καθηκόντων της οργάνωσης και την εκμετάλλευση όχι μόνο των συντελεστών παραγωγής αλλά και των περαιτέρω

δυνατοτήτων που οι ίδιες οι οργανώσεις δημιουργούν, όπως προσαρμοσμένα διευθυντικά συστήματα, λογιστικά συστήματα ή συστήματα ελέγχου.

Η πρώτη παράμετρος προϋποθέτει την αντίληψη και εξερεύνηση του περιβάλλοντος που ταιριάζει στην οργάνωση και τη γνώση του περιεχομένου του. Πρέπει να αντιλαμβάνεται τους κινδύνους και τις ευκαιρίες που δημιουργούνται από την αλλαγή του περιβάλλοντος αυτού και να επιτύχει ισορροπία μεταξύ εισροών και εκροών. Οι συνηθισμένες σχέσεις με άλλους παράγοντες του περιβάλλοντος αυτού είναι η παροχή αγαθών ή υπηρεσιών αντί χρημάτων, η λήψη ενισχύσεων μέσω δωρεών, βοήθειας κ.λπ., η επικοινωνία με τους άλλους, η προσφορά υποστήριξης ή η συμμετοχή σε άλλους φορείς κ.ο.κ. Η δεύτερη παράμετρος προϋποθέτει την ύπαρξη μηχανισμών ελέγχου και την ανάπτυξη ιδιαίτερης έννοιας, φιλοσοφίας και σχεδιασμό του μάρκετινγκ προκειμένου να διοχετευθούν με επιτυχία στην αγορά όσα προσφέρει η οργάνωση. Τέλος, η τρίτη παράμετρος συμπυκνώνεται στη σωστή χρήση των συντελεστών παραγωγής και τις περαιτέρω δυνατότητες εκμετάλλευσής τους μέσω συνεργιών με άλλες οργανώσεις ή συμμετοχή σε άλλες οργανώσεις και στη δημιουργία διευθυντικών ικανοτήτων προσαρμοσμένων στη φύση και την αποστολή των οργανώσεων.

Κεντρικό σημείο στην επιτυχημένη λειτουργία ενός φορέα κοινωνικής οικονομίας είναι η συνεργασία μεταξύ διευθυντικών στελεχών και μελών του διοικητικού συμβουλίου. Έρευνες που διεξήχθησαν κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι οι διευθύνοντες σύμβουλοι των φορέων αυτών θεωρούσαν απαραίτητη για την αποτελεσματικότητα της οργάνωσής τους την ανάμιξη των μελών ΔΣ στο βραχυπρόθεσμο και μακροπρόθεσμο σχεδιασμό δράσης, στη χάραξη πολιτικής, στην εξεύρεση χρημάτων καθώς και την ανάδειξη νέων διοικητικών μελών μέσω της εκπαίδευσής τους. Επίσης, διαπιστώθηκε ότι τα ενεργά διοικητικά συμβούλια σημαίνουν αποτελεσματικές οργανώσεις. Τέλος, οι πιο επιτυχημένες μη κερδοσκοπικές οργανώσεις ήταν αυτές που χρησιμοποιούσαν τις «σωστές» διευθυντικές πρακτικές.

Πρόβλημα παρουσιάζεται, πάντως, στην οικονομική προσέγγιση και αξιολόγηση όσων στοιχείων συγκεντρώνονται για τις οργανώσεις αυτές. Το πρόβλημα έγκειται, βασικά, στη φύση των οντοτήτων της κοινωνικής οικονομίας. Η σημασία τους δεν εξαντλείται στις οικονομικές τους επιδόσεις, που είναι εύκολα μετρήσιμες, αλλά στην προστιθέμενη αξία που παράγεται απ' αυτές, αν συγκριθούν με τις ιδιωτικές ή δημόσιες επιχειρήσεις, σε όρους διάγνωσης και εξυπηρέτησης

αναγκών, κοινωνικής ενσωμάτωσης, τοπικής βελτίωσης, μεγαλύτερης δημοκρατίας και αειφόρου ανάπτυξης (ηθική προστιθέμενη αξία).

Η προστιθέμενη αυτή αξία έχει συνέπειες σε άλλες σφαίρες, όπως ο δυναμισμός των τοπικών οικονομιών, η δημιουργία κοινωνικών δεσμών, η δημιουργία κλίματος εμπιστοσύνης μεταξύ των τοπικών παραγόντων κ.ο.κ. Η δυσκολία αυτή έχει διαπιστωθεί σε σημείο που όλοι συμφωνούν ότι η αποτίμηση της επίδρασης του τομέα είναι ένα εξαιρετικά πολύπλοκο εγχείρημα, ενώ μερικοί το θεωρούν ακατόρθωτο. Σε κάθε περίπτωση, έχει αναπτυχθεί μεγάλη συζήτηση και ερευνητική δραστηριότητα μεταξύ των οικονομολόγων, προκειμένου να βρεθούν αποδεκτές συνιστώσες μέτρησης των αποτελεσμάτων του κλάδου.

2.2.4 Έδρα: Πέραν των παραπάνω που εστιάζονται στη διεύθυνση και αφορούν κυρίως μεγάλες ΜΚΟ, σημασία έχουν και συγκεκριμένα οργανωτικά στοιχεία που επηρεάζουν την λειτουργία τους. Η **εσωτερική δομή και διοικητική λειτουργία** της οργάνωσης αφορά στον τρόπο με τον οποίο είναι δομημένη εσωτερικά η οργάνωση (ανθρώπινοι πόροι, στελέχη, εθελοντές και υποστηρικτές) καθώς και στις συγκεκριμένες διαδικασίες οι οποίες ακολουθούνται στην καθημερινή λειτουργία της.

Βασικό πλεονέκτημα για τον τρόπο με τον οποίο λειτουργούν οι ΜΚΟ στην Ελλάδα είναι η ύπαρξη ενός συγκεκριμένου χώρου, ο οποίος λειτουργεί ως σημείο συνάντησης και αναφοράς για την οργάνωση, τα μέλη της και την τοπική κοινωνία. Ακόμα και αν ο χώρος αυτός είναι εξαιρετικά μικρός δίνει τη δυνατότητα στη ΜΚΟ μιας στοιχειώδους οργανωσιακής δομής. Ο χώρος αυτός μπορεί να είναι:

1. **Ιδιόκτητος:** Στην περίπτωση αυτή η ΜΚΟ έχει «λυμένο» το πρόβλημα της έδρας της και είναι πιο εύκολο να επιτύχει την καλύτερη οργανωσιακή δομή που να ταιριάζει στο προφίλ και το χαρακτήρα της.

2. **Ενοικιαζόμενος:** Περιπτώσεις ΜΚΟ που καταφεύγουν σε αυτή τη λύση εύρεσης χώρου, τουλάχιστον προσωρινά, έχουν εκτιμήσει τις δαπάνες που πρέπει να γίνουν για να μπορέσουν να διατηρήσουν το χώρο ως έδρα τους και μπορούν να υλοποιήσουν τους στόχους τους έχοντας την αυτονομία που τους προσφέρει ο χώρος που έχουν επιλέξει. Πρόβλημα μπορεί να δημιουργηθεί σε περίπτωση έλλειψης πόρων για την κάλυψη των πάγιων δαπανών που απαιτεί ένας τέτοιος χώρος. Η διοίκηση της οργάνωσης θα πρέπει εξ αρχής να εξασφαλίσει εναλλακτικές λύσεις για την εύρεση στέγης.

3. **Παραχωρημένος:** Ο χώρος έχει διατεθεί είτε από την τοπική ή τη νομαρχιακή αυτοδιοίκηση ή από κάποιο μέλος ή υποστηρικτή της οργάνωσης για

συγκεκριμένο χρονικό διάστημα. Το πλεονέκτημα της παραχώρησης αυτής είναι ότι αποφεύγονται πάγιες μηνιαίες δαπάνες για την οργάνωση (λειτουργικά έξοδα), πρόβλημα, όμως, δημιουργείται όταν η παραχώρηση παύει να ισχύει και η οργάνωση θα πρέπει να προβεί στην αλλαγή της έδρας της.

4. Παραχωρημένος με τη μορφή συστέγασης με κάποια άλλη οργάνωση ή οργανώσεις: Στην περίπτωση αυτή παραμένει το πλεονέκτημα της αποφυγής πάγιων δαπανών, ελλοχεύει, όμως, ο κίνδυνος του επηρεασμού της δομής και του τρόπου οργάνωσης της ΜΚΟ που είναι υποχρεωμένη να συνυπάρχει στον ίδιο χώρο με ένα πλήθος ετερόκλητων ΜΚΟ.

Οι δύο τελευταίες περιπτώσεις αποτελούν τη συνηθέστερη επιλογή για εξοικονόμηση πόρων. Φυσικά και στις περιπτώσεις αυτές δεν πρέπει να παραβλέψουμε ότι πέραν του ενοικίου, το οποίο δεν βαρύνει την οργάνωση, η θέρμανση και άλλα παρόμοια λειτουργικά έξοδα αποτελούν σημαντικές δαπάνες για μια οργάνωση ιδίως όταν είναι μικρής εμβέλειας.

Η ύπαρξη έδρας είναι σημαντική αν λάβουμε υπόψη τα μειονεκτήματα της μη ύπαρξής της (έλλειψη τηλεφωνικής σύνδεσης, έλλειψη σύνδεσης στο διαδίκτυο, μη χρήση ηλεκτρονικών υπολογιστών). Οι ελλείψεις αυτές αντιμετωπίζονται συνήθως με τη χρήση ιδιωτικών (οικίας ή χώρου εργασίας) μέσων των προέδρων ή κάποιων μελών. Τέτοιου είδους λύσεις μπορεί να εξυπηρετούν προσωρινά τη συνεργασία μεταξύ των μελών της οργάνωσης, δεν μπορεί, όμως, να αποτελέσουν μόνιμη λύση, αν θέλουμε η ΜΚΟ να έχει απήγηση και πρόσβαση στις ομάδες - στόχους και τους ενδιαφερόμενους της οργάνωσης.

2.2.5 Άλλοι παράγοντες: Αν υποθέσουμε ότι η οργάνωση διαθέτει στέγη, μπορούμε να προχωρήσουμε στην εκτίμηση και άλλων παράγοντες οι οποίοι μπορούν να επηρεάσουν τη φύση και λειτουργία της ΜΚΟ. Κάποιοι από αυτούς είναι:

➤ Το νομικό (νομική μορφή) και φορολογικό περιβάλλον κάθε κράτους ορίζει τους όρους ύπαρξης και λειτουργίας μιας ΜΚΟ. Αποτελεί βασικό παράγοντα καθώς καθορίζει σε σημαντικό βαθμό τις δυνατότητες της οργανωσιακής ανάπτυξης αλλά και τους περιορισμούς που θέτει στη λειτουργία των ΜΚΟ.

➤ Η συμβατότητα με το περιβάλλον δραστηριοποίησης. Εξετάζεται εδώ αν η οργάνωση είναι συμβατή και με το άμεσο αλλά και ευρύτερο περιβάλλον στο οποίο εντάσσεται για την ανάπτυξή της. Είναι πολύ σημαντικό μια οργάνωση να αναπτύσσει δραστηριότητες, οι οποίες συνάδουν με τις ανάγκες της περιοχής

δραστηριοποίησης για την ύπαρξη των επιθυμητών αποτελεσμάτων από τη δράση αυτή.

➤ Η διαθεσιμότητα ανθρωπίνων και υλικών πόρων μπορεί να προκαλέσει αλλαγή του προφίλ της οργάνωσης στην εξέλιξή της. Εφόσον υπάρχουν οι απαραίτητοι πόροι στο περιβάλλον της οργάνωσης θα πρέπει να προσαρμοστεί και να βρει τρόπο να τους αποκτήσει.

Όσο πιο κατασταλαγμένη είναι μια ΜΚΟ με τα παραπάνω θέματα και συμβατή με το κοινωνικό της περιβάλλον, τόσο πιο εύκολη θεωρείται η επίτευξη των στόχων της. Ελαχιστοποιώντας τον κίνδυνο για τη βιωσιμότητά της λόγω της ύπαρξης των παραπάνω παραγόντων, το επόμενο βήμα για μια οργάνωση είναι να εξετάσει τι δυνατότητες της παρέχει το περιβάλλον στο οποίο δραστηριοποιείται για να μπορέσει να δομηθεί κατάλληλα και να λειτουργήσει. Η οργανωσιακή δομή μιας ΜΚΟ και η αποτελεσματική λειτουργία της έγκειται αρχικά στην ύπαρξη τουλάχιστον ενός ατόμου, το οποίο να ασχολείται ενεργά με τη διοικητική λειτουργία της οργάνωσης. Το άτομο αυτό μπορεί να είναι ένα στέλεχος απασχολούμενο επί πληρωμή, μπορεί όμως να απασχοληθεί και ένας εθελοντής – μέλος για τη διοικητική – γραμματειακή υποστήριξη της οργάνωσης.

Σε έναν κερδοσκοπικό οργανισμό στον τομέα της αγοράς ο στόχος είναι η εύρεση πόρων με σκοπό τη μεγιστοποίηση του κέρδους. Αντίθετα, κάθε ΜΚΟ επιθυμεί να είναι αποδοτική, παραγωγική αλλά και ποιοτική σε αποτέλεσμα μεγιστοποιώντας την προσφορά της στο κοινωνικό σύνολο μέσα από τις δράσεις της. Αυτό προϋποθέτει ένα εξαιρετικά ευέλικτο σύστημα οργάνωσης, το οποίο θα είναι όσο το δυνατόν περισσότερο προσαρμοσμένο στο εξωτερικό της περιβάλλον. Η δομή της θα πρέπει να είναι άμεσα συνυφασμένη με τον κοινωνικό σκοπό που επιθυμεί να επιτύχει. Είναι λοιπόν εξαιρετικά δύσκολο μια μικρή οργάνωση να ακολουθήσει, χωρίς να διαθέτει την κατάλληλη υποδομή, τεχνικές και κανόνες που διέπουν το σύγχρονο management και ακολουθούνται από μεγάλες κερδοσκοπικές εταιρείες.

Οι μεγαλύτερες σε μέγεθος ΜΚΟ (οι οποίες έχουν την υποδομή και το προσωπικό) μπορεί να έχουν την οργάνωση γραφείου. Στην περίπτωση των μικρότερων σε μέγεθος και εμβέλεια οργανώσεων είναι εφικτό το είδος της οργάνωσης που προτείνεται, έχοντας εξασφαλίσει μερικά αν όχι όλα τα απαραίτητα στοιχεία που αναφέρονται πιο πάνω.

Τέσσερα βασικά βήματα για την οργάνωση και διοικητική λειτουργία μιας ΜΚΟ είναι τα εξής:

1) Ύπαρξη **οργανογράμματος** στον σχεδιασμό της ΜΚΟ.

2) **Σύστημα υποδοχής (reception)** για την εξυπηρέτηση και τη διαχείριση των επισκεπτών της.

3) Τήρηση **αρχείου δραστηριοτήτων** της ΜΚΟ, δηλαδή έγγραφα τα οποία πιστοποιούν την ιστορική πορεία της. Ο βασικότερος παράγοντας για το χτίσιμο ενός διοικητικού συστήματος σε μια οργάνωση είναι να εισάγει ένα αποδοτικό και εύχρηστο **σύστημα αρχειοθέτησης**.

4) Ύπαρξη ενός **κέντρου πληροφοριών** μπορεί να φανεί χρήσιμη στα μέλη μιας ΜΚΟ, στους επισκέπτες της αλλά και σε τρίτους οι οποίοι επιθυμούν να συλλέξουν πληροφορίες για διάφορα περιβαλλοντικά θέματα. Το κέντρο πληροφοριών είναι ένα σημείο στο χώρο της οργάνωσης στον οποίο τοποθετείται και αρχειοθετείται το υλικό της οργάνωσης. Το κέντρο πληροφοριών περιλαμβάνει βιβλία, περιοδικά, εκπαιδευτικό υλικό, εφημερίδες καθώς και οποιοδήποτε άλλο υλικό επιθυμεί να γνωστοποιεί η οργάνωση.

Μια οργάνωση πρέπει απαραίτητα να δικτυωθεί, προκειμένου ν' αποκτήσει σχέσεις και συνεργασίες με το κράτος, τον ιδιωτικό τομέα αλλά και τις υπόλοιπες ΜΚΟ που δραστηριοποιούνται στην Ελλάδα. Η κάθε οργάνωση προσπαθεί να διασφαλίσει την οικονομική διαφάνεια των δράσεών της δίνοντας ιδιαίτερη προσοχή σε θέματα λογοδοσίας των οργάνων της.

Από τον ορισμό των ΜΚΟ προκύπτει ότι οι οργανώσεις της κοινωνίας πολιτών δεν οφείλουν την ύπαρξή τους στο κράτος και την εκάστοτε κυβέρνηση. Παρ' όλα αυτά διατηρούν συνεργασίες με τις δημόσιες υπηρεσίες, με ιδιωτικού χαρακτήρα υπηρεσίες καθώς και με άλλες ΜΚΟ. Για το λόγο αυτό τις περισσότερες φορές αν όχι όλες, μια οργάνωση είναι υποχρεωμένη να προβάλλει τις δράσεις της όχι μόνο για την προώθηση του έργου της αλλά και για τη διασφάλιση της διαφάνειάς του.

Μια οργάνωση για να διασφαλίσει τη διαφάνεια στη λειτουργία της φροντίζει να δημοσιοποιεί το έργο της. Η δημοσιοποίηση μπορεί να γίνει μέσω γραπτών εγγράφων (π.χ., φυλλάδια), σηματοδοτήσεων, δημοσίων εκδηλώσεων, χρήσης Μ.Μ.Ε., δικτύωσης και συμμετοχής σε συνέδρια. Μέσα από αυτή τη διαδικασία η οργάνωση μπορεί επίσης να προσδοκά την αύξηση των μελών της, την ενημέρωση πιθανών υποστηρικτών για το έργο της οργάνωσης αλλά και την πιο αποτελεσματική δικτύωση με άλλες οργανώσεις. Σε πολλές περιπτώσεις στις ελληνικές ΜΚΟ παρατηρείται και το φαινόμενο της δημοσιοποίησης εσωτερικών εγγράφων μέσω των ΜΜΕ με τη μορφή δελτίων τύπου για τη διασφάλιση διαφάνειας των διαδικασιών.

2.2.6 Στελέχη ΜΚΟ: Ο ανθρώπινος παράγοντας είναι από τους πιο σημαντικούς για την καλή λειτουργία μιας ΜΚΟ. Όλα όσα αναφέρθηκαν παραπάνω για να μπορέσουν να έχουν άμεση και σωστή εφαρμογή θα πρέπει να τα διαχειριστεί ο κατάλληλος άνθρωπος. Θα πρέπει λοιπόν να υφίστανται στην οργάνωση ικανοί άνθρωποι πόροι για να είναι εφικτή η λειτουργία των παραπάνω και να έχει η οργάνωση τα αποτελέσματα που επιθυμεί.

Ο ανθρώπινος παράγοντας και η πολιτική που ακολουθείται για τη **διαχείριση των ανθρώπινων πόρων** παίζει ουσιαστικό ρόλο στη λειτουργία της κοινωνίας πολιτών και ως εκ τούτου στην εσωτερική λειτουργία μιας οργάνωσης. Οι άνθρωποι που υποστηρίζουν μια οργάνωση προέρχονται αφενός από το εσωτερικό της περιβάλλον (έμμισθα στελέχη, εθελοντές) και αφετέρου από το εξωτερικό της περιβάλλον (υποστηρικτές).

Το ανθρώπινο εσωτερικό περιβάλλον της ΜΚΟ απαρτίζεται από τον εμπνευστή – δημιουργό της (σε πολλές περιπτώσεις είναι και ο Πρόεδρος της), το Διοικητικό Συμβούλιο (ανάλογα με τη νομική μορφή που διαθέτει αυτό ποικίλει), τα μέλη και τους εθελοντές της καθώς και το έμμισθο προσωπικό της, αν αυτό υφίσταται. Αντίστοιχα το ανθρώπινο εξωτερικό της περιβάλλον περιλαμβάνει τους υποστηρικτές της και τους χορηγούς της. Υπάρχουν περιπτώσεις οργάνωσης που απασχολούν (εθελοντικά ή μη) ειδικούς εξωτερικούς συνεργάτες για την ενημέρωση και παροχή χρήσιμων πληροφοριών και στοιχείων για την αντιμετώπιση ενός προβλήματος.

Όλο το ανθρώπινο δυναμικό της ΜΚΟ είτε εργάζεται εθελοντικά στην οικονομική διαχείριση της οργάνωσης ή στην ανάπτυξη των δράσεών της και την προώθηση του έργου της, συνεργάζεται άμεσα με το σύνολο των ανθρώπων και καθένα ξεχωριστά. Η αλληλεπίδραση αυτή είναι ίσως η λεπτή ισορροπία που πρέπει να επιδιώκεται στις διαπροσωπικές σχέσεις ανθρώπων που συνιστούν μια ομάδα για την ομαλή λειτουργία της ΜΚΟ.

Για τον παραπάνω λόγο η επιλογή και στρατολόγηση των κατάλληλων ανθρώπων για τις κατάλληλες θέσεις θεωρείται από τις πιο ουσιαστικές διαδικασίες της ΜΚΟ. Για τα στελέχη μιας οργάνωσης ακολουθείται συγκεκριμένη διαδικασία επιλογής τους. Σημεία κλειδιά σε αυτό τον τομέα είναι η εμπειρία και η αφοσίωση του ατόμου που επιλέγεται να συμμετέχει στην οργάνωση για την αποτελεσματικότερη επίτευξη των στόχων της.

Τα βήματα για την επιλογή ενός νέου στελέχους σε μια οργάνωση είναι πάρα πολλά. Ενδεικτικά αναφέρονται τα παρακάτω: (α) ανάλυση των αναγκών της

οργάνωσης, (β) καταγραφή της περιγραφής της εργασίας για την οποία θα κληθεί να συμμετέχει - εργασθεί το νέο στέλεχος, (γ) διαφήμιση της διαθέσιμης θέσης εργασίας, (δ) επιλογή επιτροπής αξιολόγησης του νέου στελέχους, (ε) επιλογή κριτηρίων πρόσληψης, (στ) διεξαγωγή συνέντευξης, (ζ) επιλογή, ενημέρωση υποψηφίων, (η) προσφορά απασχόλησης και (θ) υπογραφή συμφωνητικού εργασίας.

Κάθε οργάνωση ανάλογα με το σκοπό που επιθυμεί να επιτύχει υπόκειται σε αρχές τις οποίες φροντίζει να μεταφέρει και στα μέλη της. Όλοι οι εμπλεκόμενοι θα πρέπει να προσαρμόζονται στους όρους και τους κανόνες που θέτει η οργάνωση. Κάθε οργάνωση επίσης φροντίζει για τα μέλη της να διασφαλίζεται η ισότητα ευκαιριών σε όλα τα θέματα που σχετίζονται με την απασχόληση, τις συνθήκες εργασίας, το εργασιακό περιβάλλον απαλλαγμένα από κάθε μορφή διάκρισης.

2.2.7 Χρηματοδότηση: Πρωτεύων στόχος της οργάνωσης θα πρέπει να είναι οι δραστηριότητες ανάπτυξης και προώθησής της. Οι δραστηριότητές της μπορεί να ποικίλουν και συνδέονται άμεσα με τη μορφή των έργων και προγραμμάτων που πιθανά υλοποιούνται από το δυναμικό της οργάνωσης και κατά περίπτωση περιλαμβάνουν έρευνες, εκστρατείες και εκδηλώσεις ενημέρωσης καθώς και άμεσες υπηρεσίες στον πολίτη και την κοινωνία (τοπική ή μη) γενικότερα. Αρχικά η κάθε οργάνωση θα πρέπει να ξεκαθαρίσει εσωτερικά τι ακριβώς προσδοκά για τη μελλοντική της πορεία, με ποιο τρόπο επιθυμεί να το αποκτήσει και τι δυνατότητες έχει για να μπορέσει να το κινήσει και να κάνει το όραμά της πραγματικότητα. Είναι σημαντικό για κάθε ΜΚΟ οι δράσεις της να συνάδουν με το λόγο ύπαρξής της και, αν αυτό μπορεί να επιτευχθεί μέσα από τη χρηματοδότηση ενός ή περισσότερων προγραμμάτων, τότε ένα κομμάτι του οράματος έχει ελπίδες να υλοποιηθεί.

Για την απόκτηση ενός προγράμματος είναι απαραίτητο να γνωρίζει η οργάνωση από πού μπορεί να λάβει τη χρηματοδότηση. Η απορρόφηση των προγραμμάτων στην Ελλάδα για τις ΜΚΟ γίνεται συνήθως από τα ελληνικά υπουργεία. Οι ΜΚΟ από τη συγκεκριμένη χρηματοδοτική πηγή αναλαμβάνουν προγράμματα εθνικής εμβέλειας.

Οι ΜΚΟ (κυρίως εκείνες που διαθέτουν ικανό ανθρώπινο δυναμικό) μπορούν να αιτηθούν χρηματοδότησης και από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την υλοποίηση **Ευρωπαϊκών προγραμμάτων**. Οι προσκλήσεις για χρηματοδότηση Ευρωπαϊκών προγραμμάτων είναι διαθέσιμες σε διάφορες ιστοσελίδες, όπως, λόγω χάρη, η δικτυακή πύλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης (www.europa.eu), το Eurodesk – European

Info Centre (www.eurodesk.org) και το Cordis: Community and Development Information Service (www.cordis.europa.eu).

Πέραν της εξωτερικής χρηματοδότησης, υπάρχουν και οι αυτοχρηματοδοτούμενες δράσεις που υλοποιεί μια οργάνωση για την επίτευξη των στόχων της. Οι δραστηριότητες μπορεί να είναι εκστρατείες ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης του κοινού, εκδηλώσεις ποικίλου χαρακτήρα καθώς και άμεσες υπηρεσίες. Δεν πρέπει, τέλος, να αγνοούμε το «crowd funding», δηλαδή τη χρηματοδότηση κάποιου έργου ή κάποιας ιδέας από πολλούς ανθρώπους, οι οποίοι προσφέρουν μικρά ποσά ο καθένας, αλλά από τη συμβολή όλων καλύπτεται ο οικονομικός στόχος για κάθε έργο.

2.3 ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΣ

2.3.1 Γενικά: Ο συνεταιρισμός, χωρίς να υποτιμώνται οι υπόλοιπες μορφές δραστηριότητας στον τομέα της κοινωνικής οικονομίας, είναι η δυναμικότερη εφαρμογή των αρχών του συνεργατισμού. Μέσω του συνεταιρισμού, ένα σύνολο προσώπων, συνήθως αδύναμα ως αυτόνομες μονάδες, αποφασίζουν να συνεργαστούν, ενώνοντας τις δυνάμεις τους, σε μια ισότιμη και δημοκρατική βάση επιδιώκοντας κάποιο κοινό σκοπό και συμφέρον, οικονομικό, κοινωνικό ή πολιτιστικό. Το έναυσμα, άλλωστε, της δημιουργίας των πρώτων σύγχρονων μορφών συνεταιρισμού έγκειτο ακριβώς στο σημείο αυτό, δηλαδή την ανάγκη αντιμετώπισης προβλημάτων, στα οποία δεν μπορεί κάθε μεμονωμένο άτομο ν' αντεπεξέλθει, συλλογικά, όμως, επιτυγχάνεται ευχερέστερα η λύση τους. Η διαπίστωση αυτή οδήγησε σε συνεργασίες μέσω των συνεταιρισμών, οι οποίες απλώνονται σε όλο το φάσμα των οικονομικών δραστηριοτήτων.

Η ιστορία των συνεταιρισμών είναι τόσο παλαιά όσο και η ανθρωπότητα. Ως τυπική μορφή επιχείρησης, η οποία ανήκει και διοικείται από την ίδια ομάδα ανθρώπων με τους οποίους συναλλάσσεται, έχει ζωή πάνω από έναν αιώνα. Οι συνεταιρισμοί, αρχικά, δεν ήταν νομικά ρυθμισμένοι θεσμοί παρά ένα οικονομικό και κοινωνικό φαινόμενο, προϊόν της ανάγκης. Τα συνεταιριστικά ιδεώδη προήλθαν από τις προσπάθειες των συνεταιριστών να ανταποκριθούν σε πρακτικά ανθρώπινα και

οικονομικά προβλήματα. Το θεωρητικό και ιδεολογικό υπόβαθρο των συνεταιρισμών είναι μια σύνθεση από ποικίλες φιλοσοφικές θεωρίες και ιδανικά.⁴

Πατέρας των συνεταιρισμών θεωρείται ο Άγγλος *Robert Owen*, ο οποίος ανέπτυξε τη συνεταιριστική σκέψη και αφιέρωσε τη ζωή και την τεράστια περιουσία του για να πραγματοποιήσει τις ιδέες του, ανεξάρτητα από το γεγονός ότι τελικά απέτυχε. Ειδική αναφορά πρέπει να γίνει και στην Κοινή Συντροφία των Αμπελακίων στη Θεσσαλία, που ήταν στην ουσία συνεταιρισμός και θεωρείται ως το πιο επιτυχημένο παράδειγμα επιχειρηματικής δράσης για την εποχή (1780).

Είναι γενικά αποδεκτό, πάντως, ότι ο πρώτος μοντέρνος συνεταιρισμός δημιουργήθηκε στην Αγγλία το 1844, όπου 28 εργάτες ίδρυσαν τον καταναλωτικό συνεταιρισμό «Οι Δίκαιοι Σκαπανείς του Ρότσντειλ» (*The Equitable Pioneers of Rochdale*).

ΟΙ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΥ ΤΟΥ ΡΟΤΣΝΤΕΙΛ

α) η χρήση κάθε πλεονάσματος πρέπει να ωφελεί την κοινότητα, ενώ το κεφάλαιο οφείλει να προέρχεται από τους ίδιους τους συνεταιριστές έχοντας επιπλέον και σταθερό επιτόκιο,

β) τα κέρδη πρέπει να μοιράζονται αναλογικά με τη συνεισφορά του κάθε μέλους,

γ) αναφορικά με τη διακυβέρνηση του συνεταιρισμού, στον οποίο συμμετέχουν και γυναίκες, ισχύει η μία ψήφος για το κάθε πρόσωπο,

δ) η διοίκησή του εκλέγεται από όλα τα μέλη περιοδικά,

ε) μέρος των κερδών διατίθεται για την εκπαίδευση των μελών και

στ) οι ισολογισμοί του συνεταιρισμού πρέπει να παρουσιάζονται τακτικά στην ολομέλεια των μελών

⁴ Ο John Stuart Mill, λόγου χάρι, είχε πει ότι «Η μορφή συνεργασίας, πάντως, η οποία, αν η ανθρωπότητα συνεχίσει να βελτιώνεται, πρέπει να αναμένουμε ότι θα επικρατήσει δεν είναι εκείνη που υπάρχει μεταξύ ενός καπιταλιστή ως αρχηγού και των εργαζομένων χωρίς γνώμη στη διεύθυνση, αλλά η ένωση των ίδιων των εργαζομένων, οι οποίοι θα είναι ισότιμοι και συνιδιοκτήτες του κεφαλαίου, το οποίο θα χρησιμοποιήσουν στην επιχείρησή τους και θα εργάζονται υπό τη διεύθυνση ανθρώπων, που θα εκλέγονται και θα απολύονται απ' αυτούς. Μ' αυτόν ή κάποιο παρόμοιο τρόπο, οι υπάρχουσες συγκεντρώσεις κεφαλαίου θα μπορούσαν με τίμιο τρόπο και μ' ένα είδος αυθόρμητης διαδικασίας να γίνουν εν τέλει κοινή περιουσία όλων όσοι συμμετέχουν στην παραγωγική διαδικασία: μια μεταμόρφωση, που, έτσι εφαρμοσμένη, θα είναι η πλησιέστερη εκδοχή της κοινωνικής δικαιοσύνης και της πιο επωφελούς διοίκησης των βιομηχανικών ζητημάτων προς το γενικό καλό, που είναι δυνατόν προς το παρόν να προβλέψουμε». Ο μεγάλος φιλόσοφος είχε ήδη διατυπώσει τις συνεταιριστικές αξίες, πριν υπάρξουν συνεταιρισμοί.

Το παράδειγμά τους ακολούθησαν κι άλλοι στην Αγγλία και σε άλλες χώρες της Ευρώπης. Η επιτυχία του πειράματος του Rochdale ήταν τόσο μεγάλη, ώστε το 1929 οι καταναλωτικοί συνεταιρισμοί στη Μ. Βρετανία και την Ιρλανδία αριθμούσαν 6.168.984 μέλη ή το 10% του πληθυσμού και ο τζίρος τους ανερχόταν σε 216.967.700 λίρες στερλίνες. Οι συνεταιριστικές αξίες διαμορφώθηκαν οριστικά προς τα τέλη του 19^{ου} αιώνα.

Αυτό που κάνει ξεχωριστό τον συνεταιρισμό είναι οι αξίες και οι αρχές από τις οποίες διέπεται η συνεργασία των μελών του. Ο επιτυχημένος συνεταιρισμός δεν φέρνει μόνο ποιοτική εξυπηρέτηση και καλά οικονομικά αποτελέσματα για τα μέλη του, αλλά προάγει και το αίσθημα της αλληλεγγύης και ενότητας των μελών του καθώς και την προσπάθεια για τη γενικότερη κοινωνική ευημερία και ποιότητα ζωής στην κοινωνία, όπου δραστηριοποιείται.

Μπορούμε ν' αναφερθούμε συνοπτικά σε μερικά βασικά πλεονεκτήματα της συνεταιριστικής επιχείρησης στον αγροτικό τομέα, ο οποίος αντιπροσωπεύει μια εκτεταμένη εφαρμογή των συνεταιριστικών προσπαθειών. Τα πλεονεκτήματα αυτά απαριθμούνται από την Ευρωπαϊκή Γενική Επιτροπή Αγροτικών Συνεταιρισμών (*Comité Generale Européen de Cooperatives Agricole - COGECA*), που είναι σαφώς η πιο αξιόπιστη πηγή γι' αυτό. Πρώτα απ' όλα, ο αγρότης, ανεξάρτητα από τον όγκο παραγωγής του, πάντα είναι μικρή μονάδα σε σύγκριση με τους εμπορικούς συνεργάτες του. Η διαπραγματευτική του δύναμη είναι πολύ μικρή, αν επιχειρήσει να διεισδύσει μόνος στην αγορά. Από την άλλη πλευρά, οι αγροτικές αγορές χαρακτηρίζονται από την ύπαρξη μεγάλων αγοραστών, που είναι σε σχετικά πλεονεκτική θέση απέναντι στους μικρούς αγρότες.

Δημιουργώντας συνεταιρισμούς, οι αγρότες αυξάνουν τη διαπραγματευτική τους ισχύ, όταν η παραγωγή τους φτάνει στην αγορά. Μπορούν να επιτύχουν καλύτερες τιμές για τα προϊόντα τους και να ικανοποιήσουν τις απαιτήσεις των αγοραστών συγκεντρώνοντας μεγάλες ποσότητες παραγομένου προϊόντος. Μπορούν επίσης να προσεγγίσουν οι ίδιοι την αγορά απευθυνόμενοι σε περισσότερους πιθανούς αγοραστές, ακόμα κι αν οι αγροτικές τους εκμεταλλεύσεις είναι γεωγραφικά διεσπαρμένες.

Εκτός απ' αυτά, οι αγρότες μέσω των συνεταιρισμών τους μπορούν ν' αποκτήσουν μεγαλύτερη διαπραγματευτική ισχύ για την προμήθεια των εισροών τους (σπόροι, λιπάσματα, φυτοφάρμακα, μηχανήματα κ.ο.κ.). Ένας συνεταιρισμός μπορεί ευκολότερα να χρηματοδοτήσει ένα ερευνητικό πρόγραμμα, προκειμένου να

βελτιώσει, π.χ., τις μεθόδους παραγωγής των μελών του, ή μια έρευνα αγοράς, προκειμένου να επεκταθεί σε νέες αγορές για τα προϊόντα των μελών του. Μπορεί να συμβάλει στην προσαρμογή των καλλιεργειών των μελών στις ανάγκες της αγοράς και να εγγυηθεί περιβαλλοντικά φιλικές μεθόδους εκμετάλλευσης και ποιοτικά προϊόντα. Τέλος, η συνεργασία και η επαφή μεταξύ των μελών δημιουργεί ένα ποιοτικό τρόπο ζωής, προάγει την κοινωνικότητα των μελών και ενδυναμώνει τους κοινωνικούς δεσμούς που τηρούν ενωμένες τις αγροτικές κοινότητες.

Έχοντας αυτά υπόψη, η Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή της Ευρωπαϊκής Ένωσης σχολίασε ότι οι αγροτικοί συνεταιρισμοί μπορούν να βοηθήσουν στη βελτίωση των συνθηκών ζωής και των εισοδημάτων των αγροτικών κοινοτήτων με τη δημιουργία ή τη συνένωση με κεντρικές ή περιφερειακές οντότητες που θα προσφέρουν υποστήριξη στις δραστηριότητές τους.

2.3.2 Έννοια συνεταιρισμού: Κατά καιρούς έχουν διατυπωθεί διάφοροι ορισμοί για το συνεταιρισμό, οι οποίοι, λίγο ως πολύ, του προσέδιδαν τα ίδια χαρακτηριστικά αποδίδοντας μεγαλύτερη βαρύτητα σε κάποια από αυτά, ανάλογα με το ποιος τον διατύπωνε. Σήμερα είναι κοινά αποδεκτός ο ορισμός που υιοθετήθηκε από τη Διεθνή Συνεταιριστική Ένωση (ICA) στο παγκόσμιο συνέδριο, που οργάνωσε στο Μάντσεστερ το 1995. Σύμφωνα μ' αυτόν, ως **συνεταιρισμός** ορίζεται «**κάθε αυτόνομη και εθελοντική ομάδα προσώπων με σκοπό την ικανοποίηση κοινών τους οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών αναγκών και προσδοκιών μέσω μιας κοινής, ιδιόκτητης και με δημοκρατικό τρόπο διοικούμενης επιχείρησης**» (<http://www.ica.coop/coop/principles.html>).

Στο ελληνικό δίκαιο έχουν δοθεί από τους συνεταιριστικούς νόμους διάφοροι ορισμοί για το συνεταιρισμό. Αξίζει τον κόπο ν' αναφερθούμε στον πρώτο νόμο για τους ελληνικούς συνεταιρισμούς, τον 602/1915, όπου οριζόταν ότι ο συνεταιρισμός είναι η εταιρεία που έχει μεταβλητό κεφάλαιο, αποτελείται από συνεταίρους, των οποίων ο αριθμός είναι, επίσης, μεταβλητός και επιδιώκει, με τη συνεργασία των συνεταίρων, την προαγωγή της ατομικής οικονομίας καθενός απ' αυτούς (άρθρο 1). Τονίζεται ότι ο ν. 602/1915 παρέμεινε σε ισχύ μέχρι το 1979.

Στα ευρωπαϊκά κράτη υπάρχει σχετική νομοθεσία για τους συνεταιρισμούς, χωρίς να μπορούμε, όμως, να συμπεράνουμε ότι υπήρξε κάποια κοινή πηγή δικαίου, αφού οι συνεταιρισμοί δεν προήλθαν από το τίποτα, αλλά υπήρχαν ως μέρος του εθνικού εμπορικού δικαίου περί εταιρειών και λοιπών ενώσεων. Τα εθνικά δίκαια είτε χρησιμοποίησαν μια ήδη υπάρχουσα μορφή προσαρμόζοντάς την στις

ιδιαιτερότητες του συνεταιρισμού, είτε δημιούργησαν ξεχωριστή νομοθεσία για τους συνεταιρισμούς. Πέραν, όμως, όλων των διαφορών που παρατηρούνται λόγω του πολυάριθμου των νομικών συστημάτων, σε όλες τις χώρες υπάρχουν συναφείς κανόνες και πρακτικές.

Ο Κανονισμός για την Ευρωπαϊκή Συνεταιριστική Εταιρεία (SCE) δεν περιέχει συγκεκριμένο ορισμό, είναι όμως δυνατόν να συνάγει κανείς από τα συμφραζόμενα την αντίληψή του περί του τι είναι συνεταιρισμός. Αναγνωρίζεται σαφώς η ιδιαίτερη φύση των συνεταιρισμών βάσει των αρχών που τους διέπουν. Θεωρείται αυτονόητο ότι οι αρχές που αναφέρονται στο Προοίμιο εφαρμόζονται στην SCE, αφού κι αυτή είναι συνεταιρισμός. Οι αρχές του Προοιμίου θυμίζουν έντονα τις επτά συνεταιριστικές αρχές, όπως διατυπώνονται από την ICA. Μπορούμε λοιπόν να πούμε ότι οι βασικές έννοιες που αναφέρονται στο Προοίμιο του Κανονισμού συνάδουν με τις παγκόσμια αποδεκτές έννοιες και αρχές περί συνεταιρισμών. Έτσι θεωρείται δεδομένο ότι μια SCE ακολουθεί τις συνεταιριστικές αρχές που έχουν διατυπωθεί από την ICA. Την άποψη αυτή ενισχύει το Πόρισμα Διαβούλευσης (*Consultation Paper*) της Επιτροπής της 7/12/2001. Σ' αυτό υπάρχει ρητή αναφορά στην έννοια του συνεταιρισμού που διατυπώνει η ICA και αναφέρεται ότι οι οντότητες που δεν τηρούν πιστά τις συνεταιριστικές αρχές δεν κατατάσσονται μεταξύ των συνεταιρισμών (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52004DC0018& from =EN>).

2.3.3 Φύση συνεταιρισμού: Είναι προφανές ότι ο συνεταιρισμός αποτελεί μια ιδιαίτερη και ιδιόμορφη μέθοδο συνεργασίας. Παρουσιάζει χαρακτηριστικά, τα οποία είναι μοναδικά και δεν συναντώνται σε άλλες μορφές συνεργασίας. Για το λόγο αυτό θεωρείται *sui generis*⁵ θεσμός, ο οποίος πρώτα επιβλήθηκε στην οικονομική πραγματικότητα από την ανάγκη και κατόπιν ρυθμίστηκε από το νομοθέτη.

Ο συνεταιρισμός δεν είναι απλό φαινόμενο. Η πραγματική του αξία έγκειται στο ότι δεν μοιάζει με τους άλλους τύπους επιχειρήσεων, με συνέπεια να μην μπορεί να κατηγοριοποιηθεί ως μία εξ αυτών. Είναι οντότητα διακριτή, που παίζει το δικό της ρόλο σ' ένα σύστημα αλληλεξάρτησης με το δημόσιο και ιδιωτικό τομέα οικονομίας. Η μεγάλη διαφορά του από τις άλλες επιχειρηματικές οντότητες οφείλεται στη διπλή του φύση. Στους συνεταιρισμούς συνυπάρχουν η

⁵. Του δικού του νέου. Χρησιμοποιείται ως χαρακτηρισμός προσώπων και καταστάσεων με συγκεκριμένο ιδιαίτερο γνώρισμα, η ιδιομορφία.

επιχειρηματικότητα και η κοινωνική αναμόρφωση. Είναι σφάλμα να αγνοήσεις μία από τις δύο πλευρές του συνεταιρισμού, γιατί έτσι είτε μετατρέπεται σε εμπορική εταιρεία είτε σε φιλανθρωπική οργάνωση.

Είναι γεγονός ότι ο μόνιμος προβληματισμός του συνεταιριστικού κινήματος είναι το πώς θα επιτευχθεί ισορροπία μεταξύ, αφενός, της ανάγκης για οικονομική επιτυχία, αφού ο συνεταιρισμός είναι επιχείρηση και, αφετέρου, της ανάγκης για βελτίωση της ανθρώπινης ποιότητας των μελών του, αφού ο συνεταιρισμός είναι και ένωση ανθρώπων. Η ειδοποιός διαφορά με τις κοινές εμπορικές εταιρείες είναι ότι η συγκέντρωση κεφαλαίου, προκειμένου να βελτιστοποιηθούν οι επιστροφές σ' αυτό, δεν είναι ο κινητήριο μοχλός του συνεταιρισμού, άρα, η σημασία του κεφαλαίου είναι μειωμένη στο συνεταιρισμό σε σύγκριση με μια κοινή εταιρεία. Η διαφορά είναι ακόμα πιο εμφανής, αν σκεφτούμε τη λειτουργία του συνεταιρισμού. Μια εταιρεία, χωρίς να την απορρίπτει, δεν στηρίζεται στη συνεργασία της με τα μέλη της, ενώ ακριβώς το αντίθετο ισχύει για το συνεταιρισμό.

Η κοινωνική πλευρά του συνεταιρισμού είναι το αντίβαρο στην οικονομική του δραστηριότητα. Είναι εξίσου σημαντική και δεν πρέπει να υποτιμάται. Από τα μεγαλύτερα λάθη είναι, όμως, ο συνεταιρισμός να χρησιμοποιηθεί ως εργαλείο κοινωνικής δράσης ξεχνώντας ότι πρέπει να έχει δυναμικό επιχειρηματικό πνεύμα. Η κοινωνική πλευρά είναι πολύ σημαντική χωρίς να φτάνουμε στα άκρα. Η εξισορρόπηση των δύο πλευρών είναι, ίσως, το πιο δύσκολο καθήκον για τους συνεταιριστές. Βέβαια, οι δύο πλευρές δεν υπάρχουν σε απομόνωση, αφού η οικονομική πλευρά εξυπηρετεί τους κοινωνικούς στόχους και η κοινωνική πλευρά υποστηρίζει την οικονομική, ιδιαίτερα σε εποχές ακραίου και έντονου ανταγωνισμού.

Για να μπορέσουμε, όμως, να κατανοήσουμε πληρέστερα την έννοια «συνεταιρισμός» πρέπει στο σημείο αυτό να αναλύσουμε σύντομα αφενός τις συνεταιριστικές αξίες και αφετέρου τις συνεταιριστικές αρχές.

2.3.4 Συνεταιριστικές αξίες: Το συνέδριο της ICA στο Μάντσεστερ διατύπωσε τη συνεταιριστική ταυτότητα με τα ακόλουθα:

«Οι συνεταιρισμοί στηρίζονται στις αξίες της αυτοβοήθειας, της αυτεπύνης, της δημοκρατίας, της ισότητας, της ισοτιμίας και της αλληλεγγύης. Ακολουθώντας την παράδοση των πρωτεργατών, τα μέλη των συνεταιρισμών στηρίζονται στις ηθικές αξίες της εντιμότητας, της διαφάνειας, της κοινωνικής υπευθυνότητας και της φροντίδας για τους άλλους» (<https://www.ica.coop/sites/default/files/basic-page-attachments/ica-by-laws-17112017english-1532978942.pdf>).

Αυτοβοήθεια σημαίνει την ανάληψη πρωτοβουλίας από τους ίδιους τους συνεταίρους για την αντιμετώπιση και λύση των προβλημάτων τους και τη βελτίωση της κατάστασής τους («συν Αθηνά και χείρα κίνει»).

Αυτευθύνη σημαίνει την ανάληψη της ευθύνης από τον ίδιο τον συνεταιρισμό για τη διαχείριση των υποθέσεών του και την οικονομική του απόδοση, χωρίς να βασίζεται σε ενισχύσεις ή προνομακική μεταχείριση.

Δημοκρατία σημαίνει την προτεραιότητα του ανθρώπινου παράγοντα, του συνεταίρου, και τη δεύτερη μοίρα μπροστά σ' αυτόν της οικονομικής λειτουργίας και του κεφαλαίου.

Ισότητα σημαίνει την ίση μεταχείριση όλων των συνεταίρων στη διαδικασία λήψης αποφάσεων και στις συναλλαγές με τον συνεταιρισμό, χωρίς διάκριση λόγω θρησκείας, χρώματος, φυλής, οικονομικής κατάστασης ή άλλων χαρακτηριστικών.

Η **αλληλεγγύη** είναι η κορωνίδα των αξιών και η κατάληξή τους. Οι συνεταίροι υποτάσσουν το στενό ατομικό τους συμφέρον προς χάριν του κοινού συμφέροντος.

Η **εντιμότητα** στις συναλλαγές με το συνεταιρισμό, όπως και στις συναλλαγές του συνεταιρισμού με τρίτους, είναι θεμελιώδης αρχή, διότι σε διαφορετική περίπτωση θα κλονιζόταν η εμπιστοσύνη στο θεσμό και θα οδηγούσε στην απαξίωση και διάλυσή του.

Η **διαφάνεια** είναι απαραίτητη, αφού ο συνεταιρισμός αποτελεί συνεχώς αντικείμενο ελέγχου από τα μέλη του, τα οποία δικαιούνται να ενημερώνονται και να ελέγχουν τα πεπραγμένα του.

Η **κοινωνική υπευθυνότητα** είναι θεμελιώδης επιλογή του συνεταιρισμού. Οι συνεταίροι, όντας οι ίδιοι μέλη μιας κοινωνίας, δεν μπορούν να δρουν εις βάρος της, αλλ' αντίθετα προς το συμφέρον της, ώστε να καρπωθούν κι αυτοί τα οφέλη της.

Τέλος, η **φροντίδα για τους άλλους** είναι φυσική προέκταση της αξίας της αλληλεγγύης. Η φροντίδα αυτή κατευθύνεται όχι μόνο στους συνεταίρους, αλλά και στα υπόλοιπα μέλη της κοινωνίας.

Είναι φανερό, από τα όσα εκτέθηκαν, ότι ο συνεταιρισμός είναι μια οικονομική επιχείρηση, η οποία να μην δρα και επιδιώκει την εξυπηρέτηση των συμφερόντων των μελών της, πλην όμως οι δραστηριότητές του είναι σε αρμονία με το κοινωνικό συμφέρον για το οποίο μεριμνά και ο ίδιος, αν οι συνθήκες το επιτρέπουν. Επίσης, τα μέλη των συνεταιρισμών οφείλουν να επιδεικνύουν συγκεκριμένες αρετές, προκειμένου να τηρούν τις παραπάνω συνεταιριστικές αξίες.

2.3.5 Συνεταιριστικές αρχές: Οι αρχές αυτές διατυπώθηκαν οριστικά το 1995 στο συνέδριο του Μάντσεστερ διατυπώθηκαν οι αρχές που διέπουν τους συνεταιρισμούς και ισχύουν σήμερα και είναι οι κατευθυντήριες γραμμές με τις οποίες οι συνεταιρισμοί θέτουν σε εφαρμογή τις αξίες τους. Αυτές είναι:

1^η Αρχή: Εθελοντική και ελεύθερη συμμετοχή.

Οι συνεταιρισμοί είναι εθελοντικές οργανώσεις, ανοικτές σε όλα τα πρόσωπα που μπορούν να χρησιμοποιήσουν τις υπηρεσίες τους και επιθυμούν ν' αποδεχθούν τις ευθύνες του μέλους, χωρίς διακρίσεις φύλου, κοινωνικού επιπέδου, φυλής, πολιτικών πεποιθήσεων ή θρησκείας.

Η αρχή αυτή ονομάζεται και «αρχή της ανοικτής πόρτας» (*open door principle*) ακριβώς για να τονίσει τη δυνατότητα καθενός να γίνει μέλος ενός συνεταιρισμού, αν θεωρεί ότι εξυπηρετούνται τα συμφέροντά του. Γι' αυτό ακριβώς ο συνεταιρισμός είναι εθελοντική ένωση προσώπων, δεν νοείται, δηλαδή, η υποχρεωτική συμμετοχή κάποιου σ' ένα συνεταιρισμό, είτε λόγω μονοπωλιακής θέσης του συνεταιρισμού, είτε διότι η συμμετοχή σ' αυτόν συνεπάγεται ορισμένα προνόμια, που δεν μπορεί ν' απολαύσει κάποιος ως μη μέλος.

Δεύτερη εκδήλωση της αρχής της ανοικτής πόρτας είναι η ελεύθερη έξοδος του μέλους από το συνεταιρισμό, δηλαδή η οικειοθελής αποχώρηση με τη δική του ελεύθερη απόφαση. Αν κάποιος μέλος θεωρήσει ότι η παραμονή του σε κάποιο συνεταιρισμό δεν εξυπηρετεί ή βλάπτει τα συμφέροντά του είναι ελεύθερο ν' αποχωρήσει, αφού πρώτα τακτοποιήσει τις τυχόν εκκρεμότητές του με τον συνεταιρισμό. Αναγκαστική αποχώρηση μπορεί να υπάρξει, π.χ., αν κάποιος έχασε την ιδιότητα του γεωργού, οπότε δεν μπορεί να είναι μέλος αγροτικού συνεταιρισμού.

Τα παραπάνω, βέβαια, δεν σημαίνουν ότι η είσοδος και η έξοδος μελών είναι και ανεξέλεγκτη. Μπορεί να ορίζονται (από το καταστατικό) κριτήρια αποδοχής ενός μέλους, τα οποία έχουν σχέση με το είδος του συνεταιρισμού (π.χ., ένας έμπορος δεν μπορεί να γίνει μέλος αγροτικού συνεταιρισμού), ή η είσοδος να μην είναι δυνατή για αντικειμενικούς λόγους (π.χ., μη δυνατότητα απορρόφησης άλλου προϊόντος). Το ίδιο ισχύει για την έξοδο μελών, αλλιώς ο συνεταιρισμός θα έπεφτε θύμα μελών που στην πρώτη δυσκολία θα αποχωρούσαν. Γι' αυτό, κατά κανόνα, το καταστατικό ενός συνεταιρισμού επιβάλλει συγκεκριμένη υποχρεωτική χρονική περίοδο παραμονής στον συνεταιρισμό (συνήθως 3-5 έτη), ενώ τα αποχωρούντα μέλη ευθύνονται για τις υποχρεώσεις που δημιούργησε ο συνεταιρισμός κατά την περίοδο που ήταν μέλη του ακόμα και μετά την έξοδό τους απ' αυτόν.

2η Αρχή: Δημοκρατική διοίκηση εκ μέρους των μελών.

Οι συνεταιρισμοί είναι δημοκρατικές οργανώσεις διοικούμενες από τα μέλη τους, τα οποία συμμετέχουν ενεργά στη διαμόρφωση της πολιτικής τους και στη λήψη των αποφάσεων. Άνδρες και γυναίκες που προσφέρουν υπηρεσίες ως αιρετοί εκπρόσωποι είναι υπόλογοι στα μέλη. Στους πρωτοβάθμιους συνεταιρισμούς τα μέλη έχουν ίσα δικαιώματα ψήφου (κάθε μέλος μία ψήφο) και στους συνεταιρισμούς ανωτέρου βαθμού οργανώνονται, επίσης, με δημοκρατικό τρόπο.

Η αρχή αυτή διακρίνει σαφώς τον συνεταιρισμό από τις άλλες επιχειρηματικές μορφές. Ο συνεταιρισμός αποδίδει πρωταρχικό ρόλο στον παράγοντα μέλος και όχι στο κεφάλαιο, που το μέλος κατέχει με τη μορφή μερίδων. Κάθε μέλος έχει μία ψήφο ανεξάρτητα από την οικονομική του συμμετοχή στον συνεταιρισμό. Ο συνεταιρισμός είναι θεσμός κατεξοχήν ανθρωποκεντρικός.

Η απόλυτη εφαρμογή, όμως, της αρχής αυτής θα επέφερε στρεβλώσεις στη λειτουργία ενός συνεταιρισμού. Για το λόγο αυτό, το καταστατικό μπορεί να προβλέπει ότι κάποιο μέλος μπορεί να έχει πάνω από μία ψήφο μέχρι κάποιου ορίου (συνήθως 3 ή 5 ψήφους). Αυτό συμβαίνει στην περίπτωση κάποιου μέλους που έχει αυξημένη συνεργασία με τον συνεταιρισμό, δηλαδή προμηθεύεται τον μεγαλύτερο όγκο των εισροών που έχει ανάγκη απ' αυτόν, ή διαθέτει μεγάλο όγκο προϊόντων μέσω του συνεταιρισμού, ή πωλεί το σύνολο της παραγωγής του σ' αυτόν, συμβάλλοντας έτσι σημαντικά στην επίτευξη του σκοπού του. Η απόκλιση αυτή από την αρχή είναι λογική και δίκαιη.

Δεδομένη θεωρείται η απόκλιση από την αρχή στις περιπτώσεις δευτεροβάθμιων και τριτοβάθμιων συνεταιρισμών. Οι δευτεροβάθμιοι συνεταιρισμοί αποτελούν φορείς συνεργασίας των πρωτοβαθμίων και οι τριτοβάθμιοι των δευτεροβαθμίων. Είναι λογικό μεγάλες πρωτοβάθμιες συνεταιριστικές οργανώσεις με σημαντικό ρόλο στη λειτουργία της δευτεροβάθμιας να παίζουν βαρύνοντα ρόλο στη λήψη αποφάσεων σε σχέση με τις μικρές με περιορισμένο κύκλο εργασιών με τη δευτεροβάθμια.

Ο συνεταιρισμός διοικείται από αιρετούς, που είναι μέλη του συνεταιρισμού και χρησιμοποιούν τις υπηρεσίες του. Οι αιρετοί είναι υπόλογοι στα μέλη, τα οποία έχουν δικαίωμα και, ταυτόχρονα, υποχρέωση να ενημερώνονται για τα θέματα του συνεταιρισμού και να συμμετέχουν ενεργά στη λήψη αποφάσεων από τη γενική συνέλευση. Δεν νοείται συνεταιρισμός του οποίου τα μέλη δεν συμμετέχουν στις δραστηριότητές του και δεν ενδιαφέρονται για τον τρόπο διοίκησής του. Η

αδιαφορία έχει ως συνέπεια την «εκχώρηση» του συνεταιρισμού σε μια μικρή ομάδα, η οποία μοιραία, κάποια στιγμή, θα επιδιώξει τα δικά της ατομικά συμφέροντα και όχι αυτά του συνεταιρισμού. Εξίσου λάθος είναι η «εκχώρηση» όλων των ευθυνών και αρμοδιοτήτων στους τεχνοκράτες του συνεταιρισμού (π.χ. διευθύνων σύμβουλος, διευθυντές), χωρίς αυτό να σημαίνει παρέμβαση στο έργο τους. Ο κανόνας «οι διευθυντές εισηγούνται και το Διοικητικό Συμβούλιο αποφασίζει» ισχύει και στον συνεταιρισμό.

3η Αρχή: Οικονομική συμμετοχή των μελών.

Τα μέλη συμμετέχουν ισότιμα και διαχειρίζονται δημοκρατικά το κεφάλαιο του συνεταιρισμού. Ένα μέρος τουλάχιστον από το κεφάλαιο αυτό αποτελεί συνήθως την κοινή περιουσία του συνεταιρισμού. Τα μέλη, συνήθως, απολαμβάνουν περιορισμένη αποζημίωση ή καθόλου για το κεφάλαιο που καταθέτουν για να γίνουν μέλη. Τα μέλη διαθέτουν τα πλεονάσματα για οποιονδήποτε ή για όλους από τους ακόλουθους σκοπούς: α) Ανάπτυξη του συνεταιρισμού, ενδεχομένως με τη δημιουργία αποθεματικών, από τα οποία μέρος, τουλάχιστον, θα είναι αδιανέμητα, β) Απόδοση στα μέλη ανάλογα με τις συναλλαγές τους με το συνεταιρισμό και γ) Υποστήριξη άλλων δραστηριοτήτων που εγκρίνονται από τα μέλη.

Η τρίτη αρχή τονίζει ακόμα περισσότερο την ιδιαιτερότητα του συνεταιρισμού. Καταρχάς, η κλασική έννοια του κέρδους δεν είναι συστατικό στοιχείο της λειτουργίας του συνεταιρισμού. Γι' αυτό ο συνεταιρισμός κατηγοριοποιείται στους μη κερδοσκοπικούς φορείς. Αυτό δεν σημαίνει, βέβαια, ότι ο συνεταιρισμός είναι φιλανθρωπική οργάνωση, όπως, π.χ., ένα σωματείο ή ένα ίδρυμα. Αντίθετα, έχει ξεκαθαριστεί ήδη ότι σκοπός ύπαρξης του συνεταιρισμού είναι η εξυπηρέτηση των μελών του. Στον συνεταιρισμό κομβική είναι η έννοια του πλεονάσματος (*surplus*) που είναι διαφορετική από την έννοια του κέρδους (*profit*). Γι' αυτό λέμε ότι στον συνεταιρισμό τα μέλη είναι ταυτόχρονα ιδιοκτήτες και πελάτες του.

Πλεόνασμα είναι το οικονομικό αποτέλεσμα που παρουσιάζει ο συνεταιρισμός από τις συναλλαγές με τα μέλη του. Για παράδειγμα, ένας αγροτικός συνεταιρισμός συγκεντρώνει την παραγωγή των μελών του (100 τόνους πορτοκάλια), προκειμένου να επιτύχει καλύτερη τιμή πώλησης λόγω αυξημένης διαπραγματευτικής δύναμης, και πωλεί σε εργοστάσιο παρασκευής χυμών το κάθε κιλό πορτοκάλια προς 30 λεπτά. Όσον αφορά στο ποσό που εισέπραξε, υπάρχουν δύο επιλογές. Ο συνεταιρισμός είτε θα αποδώσει στα μέλη του 29 λεπτά παρακρατώντας το 1 λεπτό για τα έξοδα

λειτουργίας του καθώς και έξοδα μεταφοράς και αποθήκευσης του πωληθέντος προϊόντος, είτε θα αποδώσει τα 25 λεπτά (τιμή που θα έδινε και κάποιος τρίτος έμπορος στους παραγωγούς κατ' άτομο) παρακρατώντας εκτός από το 1 και τα 4 λεπτά.

Στην πρώτη περίπτωση δεν θα υπάρχει κανένα πλεόνασμα, δηλαδή ο συνεταιρισμός λειτουργεί στο κόστος, ενώ στη δεύτερη ο συνεταιρισμός στο τέλος της διαχειριστικής χρήσης θα εμφανίζει από τη συναλλαγή αυτή με τα μέλη του ποσό 4.000 ευρώ. Το ποσό αυτό είναι το πλεόνασμα. Τα μέλη επιλέγουν να μην εισπράξουν το μεγαλύτερο ποσό, αλλά προτιμούν να δημιουργήσουν μια αποταμίευση, το οποίο ουσιαστικά ισοδυναμεί με επιπλέον εισφορά τους, προκειμένου ο συνεταιρισμός να επιδιώξει ευχερέστερα τους σκοπούς του, δηλαδή τη βελτίωση της δικής τους θέσης και την καλύτερη εξυπηρέτηση των δικών τους συμφερόντων. Το πλεόνασμα, συνεπώς, είναι η επιπλέον εθελοντική εισφορά των μελών στο συνεταιρισμό τους, που προέρχεται αποκλειστικά από τις συναλλαγές μαζί του. Η απόφαση περί ύπαρξης πλεονάσματος ή όχι λαμβάνεται ελεύθερα από τα ίδια τα μέλη.

Η διαφορά μεταξύ κέρδους και πλεονάσματος είναι φανερή και είναι θεμελιώδης μεταξύ συμβατικών επιχειρήσεων και συνεταιρισμών. Η διάθεση των πλεονασμάτων γίνεται με τους τρεις τρόπους που περιγράφει η 3^η αρχή, κατόπιν απόφασης των μελών. Ο τελευταίος τρόπος αποτελεί ένα ακόμα δείγμα της ευθύνης και αλληλεγγύης των συνεταιρισμών προς την κοινωνία.

Η έννοια του κέρδους εμφανίζεται στο συνεταιρισμό, όταν συναλλάσσεται με μη μέλη, π.χ., ένας προμηθευτικός συνεταιρισμός υδραυλικών έχει πλεόνασμα, όταν πωλεί υλικά στα μέλη του, αλλά κέρδος όταν πωλεί υλικά σε άλλους υδραυλικούς - μη μέλη ή σε απλούς ιδιώτες. Στη δεύτερη περίπτωση ο ρόλος του συνεταιρισμού είναι καθαρά διαμεσολαβητικός, άρα το προϊόν από τις συναλλαγές αυτές είναι κέρδος.

Η τρίτη αρχή οδηγεί, επίσης, στην εξής πρακτική συνέπεια. Η ισότιμη συμμετοχή στο κεφάλαιο του συνεταιρισμού δεν συνεπάγεται οπωσδήποτε την απόκτηση ίδιου αριθμού υποχρεωτικών μερίδων από όλα τα μέλη. Σημαίνει και την υποχρεωτική κατανομή των μερίδων με δίκαιο τρόπο ανάλογα με τις οικονομικές δυνατότητες του κάθε μέλους. Π.χ., δεν θα ήταν δίκαιο να συμμετέχουν εξίσου στο κεφάλαιο ενός γαλακτοκομικού συνεταιρισμού ένας παραγωγός 50 τόνων γάλακτος και κάποιος 10 τόνων. Ο πρώτος θα χρησιμοποιεί περισσότερο το συνεταιριστικό

γαλακτοκομείο, άρα είναι δίκαιο να καλύψει μεγαλύτερο μέρος του συνεταιριστικού κεφαλαίου, το οποίο θα χρειαστεί για την αγορά των απαραίτητων μηχανημάτων, προκειμένου να εξυπηρετηθεί το συμφέρον των συνεταίρων. Για τον λόγο αυτό επίσης, ο πρώτος συνεταίρος πιθανότατα θα έχει και μεγαλύτερο αριθμό ψήφων. Και αυτό είναι δίκαιο, διότι αναλαμβάνει μεγαλύτερο κίνδυνο από το άλλο μέλος, οπότε πρέπει να έχει πιο βαρύνοντα λόγο στον τρόπο λειτουργίας και διοίκησης του συνεταιρισμού.

Περιεχόμενο της 3^{ης} αρχής είναι και η μη ή η περιορισμένη απόδοση τόκου στο κεφάλαιο που τα μέλη έχουν καταβάλει στο συνεταιρισμό. Αυτό είναι κατανοητό, διότι ο συνεταιρισμός δεν είναι επιχείρηση έντασης κεφαλαίου, αλλά στηρίζεται στη συνεργασία και την κοινή δράση των μελών του. Αν, όμως, ο συνεταιρισμός, για την επίτευξη των στόχων του, χρειαστεί δανειακό κεφάλαιο, έχει τη δυνατότητα να στραφεί στα μέλη του για την άντληση του κεφαλαίου αυτού. Σε μια τέτοια περίπτωση, ο δανεισμός από τα μέλη λαμβάνει τη μορφή είτε απόδοσης προαιρετικών μερίδων ή της παρακράτησης των εξατομικευμένων πλεονασμάτων, που αλλιώς θα αποδίδονταν στα μέλη και αποδίδεται τόκος επί του κεφαλαίου. Το επιτόκιο προσδιορίζεται μεν σε ύψος μεγαλύτερο του τραπεζικού επιτοκίου καταθέσεων, ώστε να δίδεται κίνητρο στα μέλη να δανείζουν τον συνεταιρισμό τους, είναι, όμως, μικρότερο του τραπεζικού επιτοκίου δανεισμού, ώστε να επωφελείται ο συνεταιρισμός.

4η Αρχή: Αυτονομία και ανεξαρτησία.

Οι συνεταιρισμοί είναι αυτόνομες οργανώσεις αυτοβοήθειας, διοικούμενες από τα μέλη τους. Εάν συνάπτουν συμφωνίες με άλλους φορείς, συμπεριλαμβανομένων των κυβερνήσεων, ή αντλούν κεφάλαια από εξωτερικές πηγές, είναι σ' αυτό ελεύθεροι, ακολουθώντας κανόνες που διασφαλίζουν τη δημοκρατική διοίκηση από τα μέλη και διατηρούν τη συνεταιριστική αυτονομία.

Η 4^η αρχή περιγράφει κάτι που είναι μεν αυτονόητο για τους συνεταιρισμούς, όχι, όμως και για την ελληνική αντίληψη. Οι συνεταιρισμοί είναι επιχειρήσεις, που δρουν μέσα σ' ένα ανταγωνιστικό περιβάλλον. Επιδιώκοντας να επωφεληθεί κάθε μέλος του από τα πλεονεκτήματα της μεγάλης επιχείρησης απολαμβάνει συγκεκριμένο μερίδιο αγοράς αποσπώντας το από τους ανταγωνιστές του, συμβάλλοντας με τον τρόπο αυτό στην ισορροπία της αγοράς και την αποφυγή σχηματισμού μονοπωλίων ή ολιγοπωλίων. Π.χ., τα μέλη ενός γαλακτοκομικού συνεταιρισμού έχουν συμφέρον να προσελκύσουν στον συνεταιρισμό τους όσο το

δυνατόν περισσότερους γαλακτοπαραγωγούς, αποσπώντας τους από τις ιδιωτικές γαλακτοβιομηχανίες ή τους χονδρεμπόρους, προκειμένου να εξαναγκαστούν οι ανταγωνιστές του να προσφέρουν καλύτερη τιμή στο προϊόν των μελών του. Άρα κάθε είδους παρέμβαση ή περιορισμός στην αυτόνομη δράση τους συνεπάγεται νόθευση του ελεύθερου ανταγωνισμού και φαλκίδευση των συνεταιριστικών αξιών.

Η υγιής οικονομική κατάσταση του συνεταιρισμού είναι εκ των ων ουκ άνευ για τη διατήρηση της ανεξαρτησίας του. Όσο καλύτερη είναι η οικονομική του θέση, τόσο μεγαλύτερη και η ισχύς και επιρροή του στην αγορά. Η προϋπόθεση αυτή σημαίνει ότι ο συνεταιρισμός δεν αποκλείει συνεργασία με κυβερνητικούς ή άλλους δημοσίους φορείς - κάτι τέτοιο, άλλωστε, θα ήταν αδιανόητο για μια επιχείρηση. Η τυχόν συνεργασία του αυτή, όμως, πρέπει να γίνεται επί ίσοις όροις με τις άλλες επιχειρήσεις και με συγκεκριμένους προκαθορισμένους κανόνες για το έργο ή τις υπηρεσίες που θα προσφέρει ο συνεταιρισμός και, φυσικά, με την απόδοση της αμοιβής του γι' αυτό.

Αυτονόητο επίσης στοιχείο είναι η πολιτική ανεξαρτησία του συνεταιρισμού. Ο συνεταιρισμός δεν μπορεί να σχετίζεται με κάποιο κόμμα ή πολιτική παράταξη, αφού από τη φύση του συγκεντρώνει μέλη ανεξάρτητα από πολιτικές πεποιθήσεις. Η προσκόλληση σε κάποια πολιτική παράταξη δημιουργεί φατριασμό και διάσπαση μεταξύ των μελών και, συνεπώς, την αναπόφευκτη διάλυση του συνεταιρισμού. Αυτό συνέβη στο ελληνικό συνεταιριστικό κίνημα με συνέπεια την απαξίωσή του στο κοινωνικό σύνολο και την έλλειψη εμπιστοσύνης των συνεταίρων.

Το επιχείρημα ότι η ιδιαίτερη φύση του συνεταιρισμού προϋποθέτει τη στήριξη και ενίσχυσή του από το κράτος δεν είναι σωστό. Άλλο πράγμα είναι μια αρχική ώθηση, ώστε να ριζώσει το συνεταιριστικό κίνημα, υπό την έννοια ότι το κράτος δεν επιτρέπει σε διάφορους παράγοντες να παρεμποδίσουν την ανάπτυξή του κι άλλο η συνεχής επίβλεψη και έλεγχος, χωρίς, ουσιαστικά, να επιτρέπεται η ανεξαρτησία του και η ελεύθερη επιχειρηματική του δράση. Αρκεί να υπενθυμίσουμε ότι η «κοινωνική πολιτική» που ασκούσαν οι ελληνικοί αγροτικοί συνεταιρισμοί για λογαριασμό και κατ' εντολή του κράτους, απετέλεσε γεγονός που οδήγησε στη χρεωκοπία και το κλείσιμο πολλών συνεταιρισμών, που μέχρι τότε είχαν παίζει κυρίαρχο ρόλο στην αγροτική μας οικονομία.

5η Αρχή: Εκπαίδευση, πρακτική εξάσκηση και πληροφόρηση.

Οι συνεταιρισμοί παρέχουν εκπαίδευση και πρακτική εξάσκηση στα μέλη τους, στα αφετά μέλη της διοίκησης, στα διευθυντικά στελέχη και στους

υπαλλήλους, ώστε να μπορούν να συμβάλλουν αποτελεσματικά στην ανάπτυξη των συνεταιρισμών τους. Παρέχουν πληροφόρηση στο κοινό - ιδιαίτερα στους νέους και στους διαμορφωτές της κοινής γνώμης - σχετικά με τη φύση και τα οφέλη της συνεργασίας.

Συχνά το περιεχόμενο και η αξία της αρχής αυτής δεν γίνονται αντιληπτά στη χώρα μας. Όμως, πέραν των οικονομικών ωφελημάτων, πρωταρχική σημασία για τον συνεταιρισμό έχει η βελτίωση του ανθρώπου ως προσωπικότητα. Η οικονομική ωφέλεια είναι το απαραίτητο μέσο για τον σκοπό αυτό. Έχει ήδη τονιστεί ότι ο συνεταιρισμός, ως πρακτική εφαρμογή του συνεργατισμού, βασίζεται σε συγκεκριμένες αξίες και αρχές. Χωρίς τη γνώση τους δεν έχει νόημα η συμμετοχή στο συνεταιρισμό, αφού αυτή θα είναι ευκαιριακή ή υπαγορευόμενη από στενά ατομικά συμφέροντα. Ακόμα σημαντικότερο είναι οι αξίες του συνεταιρισμού να αναγνωρίζονται και να μεταδίδονται και στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο και όχι μόνο στα μέλη του. Άλλωστε, στόχος του συνεταιρισμού είναι η προσέλκυση όσο το δυνατόν περισσότερων μελών (πάντοτε στα πλαίσια που επιβάλλει η λογική), γιατί έτσι επιτυγχάνει ευχερέστερα τους σκοπούς του.

Η εκπαίδευση έχει τρεις εκφάνσεις. Καταρχάς, την εκπαίδευση και πρακτική εξάσκηση των αιρετών μελών, των διευθυντικών στελεχών και των υπαλλήλων. Στις πρώτες δύο περιπτώσεις η ανάγκη αυτή είναι αυτονόητη. Χωρίς βαθιά γνώση για την ιδιόμορφη φύση και το σωστό τρόπο λειτουργίας του συνεταιρισμού, τα μέλη της διοίκησης δεν είναι σε θέση να αντεπεξέλθουν σε όσα τους ζητούνται, ιδιαίτερα σε μεγάλου μεγέθους συνεταιρισμούς, όπου τα καθήκοντα και οι ευθύνες είναι αυξημένα. Για το λόγο αυτό, πολλοί συνεταιρισμοί προβλέπουν την παρακολούθηση ειδικών σεμιναρίων ή στάδιο δοκίμιου μέλους διοικητικού συμβουλίου για όσους συνεταιίρους επιθυμούν να εκλεγούν, ενώ και κατά τη διάρκεια της θητείας ενός αιρετού συνεχίζεται η επιμόρφωσή του σε συνεταιριστικά θέματα.

Όσον αφορά στους τεχνοκράτες που προσλαμβάνει ο συνεταιρισμός, πέραν των ικανοτήτων που πρέπει να έχουν στη διεύθυνση μιας επιχείρησης, πρέπει επιπροσθέτως να έχουν κατανοήσει πλήρως τις ιδιαιτερότητες του συνεταιριστικού θεσμού, προκειμένου να είναι σε θέση να τον διευθύνουν επιτυχημένα και σωστά.

Τέλος, ιδιαίτερη σημασία έχει οι υπάλληλοι και εργαζόμενοι σ' ένα συνεταιρισμό να έχουν γνώση των συνεταιριστικών αξιών και αρχών. Είναι τελείως διαφορετική η αντιμετώπιση ενός πελάτη μιας κοινής εμπορικής επιχείρησης, ο οποίος συναλλάσσεται μ' αυτή, σε σύγκριση με τη συμπεριφορά προς έναν πελάτη,

που είναι μέλος του συνεταιρισμού (αφού έχουμε τονίσει ότι ο συνεταιρισμός συναλλάσσεται κατά κύριο λόγο με τα μέλη του), άρα και ιδιοκτήτης του. Στη δεύτερη περίπτωση χρειάζεται άλλη αντιμετώπιση από την κλασική ενός πωλητή. Η σχέση, όμως, αυτή είναι αμφίδρομη. Ο συνεταιρισμός δεν είναι εργοδότης που προσβλέπει απλώς στην άντληση όσο το δυνατόν μεγαλύτερης απόδοσης από τον υπάλληλό του αντιμετωπίζοντάς τον ως απλή παραγωγική μονάδα, αλλά ενδιαφέρεται, από τη φύση του, για την καλή σχέση μ' αυτόν και την αφοσίωσή του στο συνεταιριστικό θεσμό.

Δεύτερη έκφραση της 5^{ης} αρχής είναι γενικότερα η εκπαίδευση του συνόλου των μελών ενός συνεταιρισμού. Σ' αυτή περιλαμβάνονται οπωσδήποτε η ενημέρωση για τους κανόνες και τις διαδικασίες που ακολουθεί ένας συνεταιρισμός και σ' ένα δεύτερο στάδιο η πρακτική τους εφαρμογή από τα μέλη, π.χ., με συμμετοχή τους σε επιτροπές, με αποστολή τους σε άλλους συνεταιρισμούς κ.ο.κ. Με τον τρόπο αυτό τα μέλη μυούνται συνεχώς στο συνεταιριστικό θεσμό, παραμένουν ενεργά ενδιαφερόμενα και προετοιμάζονται για μια μελλοντική ανάληψη διοικητικών καθηκόντων ως μέλη του διοικητικού συμβουλίου.

Τελευταία έκφραση είναι η «εκπαίδευση» του κοινωνικού συνόλου. Οι συνεταιρισμοί, που ως οντότητες είναι ανοικτοί στην κοινωνία, πρέπει να πληροφορούν και να ενημερώνουν τους τρίτους για τα αγαθά του συνεργατισμού και τα πλεονεκτήματα της συνεταιριστικής δραστηριότητας. Με τον τρόπο αυτό αφενός τα μέλη μιας κοινωνίας προαλείφονται ως μέλη του συνεταιρισμού και αφετέρου διάκινεται ευμενώς προς τη συνεταιριστική οικονομία, γεγονός ιδιαίτερα σημαντικό για μια επιχείρηση που αντλεί τα οφέλη της από αυτή.

6η Αρχή: Συνεργασία μεταξύ συνεταιρισμών.

Οι συνεταιρισμοί υπηρετούν με τη μέγιστη αποτελεσματικότητα τα μέλη τους και ισχυροποιούν τη συνεταιριστική κίνηση, όταν συνεργάζονται μεταξύ τους δια μέσου οργανώσεων τοπικού, εθνικού, περιφερειακού και διεθνούς επιπέδου.

Έγινε λόγος παραπάνω για τις δευτεροβάθμιες και τριτοβάθμιες συνεταιριστικές οργανώσεις. Η 6^η αρχή αποτελεί την πρακτική εφαρμογή του συνεργατισμού από τους ίδιους τους συνεταιρισμούς πια. Η συνεργασία μεταξύ συνεταιρισμών και η δημιουργία μεγαλύτερων είναι αναπόφευκτη, δεδομένου ότι το μέγεθος ενός πρωτοβάθμιου συνεταιρισμού είναι περιορισμένο εκ των πραγμάτων. Τα μέλη του πρωτοβάθμιου συνεταιρισμού προέρχονται από την τοπική κοινωνία του χωριού ή της πόλης. Το οικονομικό του μέγεθος από κάποιο σημείο και μετά είναι

πεπερασμένο. Για το λόγο αυτό η συνεργασία μεταξύ ομοειδών πρωτοβαθμίων συνεταιρισμών είναι επιβεβλημένη. Το ίδιο ισχύει και για τη δημιουργία κεντρικών συνεταιριστικών οργανώσεων από δευτεροβάθμιους συνεταιρισμούς.

Ένα απλό παράδειγμα είναι το εξής:

Στο νομό Λακωνίας υπάρχουν πολλοί ελαιουργικοί συνεταιρισμοί. Αντί να έχει ο καθένας τους το δικό του ελαιοτριβείο προς ελαιοποίηση του προϊόντος των συνεταίρων (ελιές), συγκεντρώνουν το προϊόν και το προσκομίζουν στο ελαιοτριβείο της δευτεροβάθμιας οργάνωσης. Αυτή φροντίζει, επίσης, για την τυποποίηση του ελαιολάδου κάθε συνεταιρισμού. Περαιτέρω, οι δευτεροβάθμιες ιδρύουν μια κεντρική οργάνωση, προκειμένου ν' ασχοληθεί με τη διαφήμιση του συνεταιριστικού ελαιολάδου, την ανεύρεση νέων αγορών, την προώθησή του στην εσωτερική αγορά και το εξαγωγικό εμπόριο κ.ο.κ. Βλέπουμε ότι με τη συνεργασία τους αυτή, οι συνεταιρισμοί επιτυγχάνουν οικονομίες κλίμακος, μειώνοντας κατά πολύ το κόστος στο τελικό προϊόν και αποφεύγοντας τις επικαλύψεις στις διάφορες φάσεις της παραγωγής.

Συνεργασία μπορεί να υπάρξει και μεταξύ μη ομοειδών συνεταιρισμών, όπως, π.χ., στην περίπτωση προμήθειας σπόρων, λιπασμάτων, φυτοφαρμάκων και ζιζανιοκτόνων σε πρωτοβάθμιους συνεταιρισμούς που παράγουν ποικίλα προϊόντα (π.χ., εσπεριδοειδή, ελιές, λαχανικά) από δευτεροβάθμιο προμηθευτικό συνεταιρισμό.

Η μεγέθυνση ενός συνεταιρισμού δεν σημαίνει ότι απεμπολούνται οι συνεταιριστικές αξίες και αρχές. Η εξουσία απόφασης παραμένει πάντα στα χέρια των συνεταίρων, οι οποίοι μέσω των πρωτοβάθμιων συνεταιρισμών τους ορίζουν εκπροσώπους που διοικούν και ελέγχουν και τους ανωτέρου βαθμού συνεταιρισμούς. Η συνεργασία μεταξύ συνεταιρισμών δεν περιορίζεται φυσικά εντός των συνόρων ενός κράτους, αντίθετα είναι συχνό φαινόμενο η διασυνοριακή συνεργασία των συνεταιρισμών σε πολλά θέματα.

7η Αρχή: Ενδιαφέρον για την κοινότητα.

Οι συνεταιρισμοί εργάζονται για τη βιώσιμη ανάπτυξη των κοινοτήτων τους με πολιτικές που εγκρίνονται από τα μέλη τους.

Η αρχή αυτή αποτελεί έκφραση της κοινωνικής διάστασης των συνεταιρισμών. Εξασφαλίζοντας την οικονομική του ανεξαρτησία ένας συνεταιρισμός μπορεί να δώσει μεγαλύτερη βαρύτητα στην κοινωνική διάσταση του διφυή του χαρακτήρα. Η προσφορά στην κοινωνία είναι βασική προτεραιότητα του συνεταιρισμού. Άλλωστε, οι συνεταίροι είναι οι ίδιοι μέλη της τοπικής κοινωνίας, συνεπώς κάθε τι που γίνεται

γι' αυτήν επιστρέφει ως όφελος και σ' αυτούς. Επίσης, αν η κοινωνία βελτιώνεται οικονομικά και πολιτιστικά, ο συνεταιρισμός ωφελείται από τις συναλλαγές του με αυτόν το βελτιούμενο κοινωνικό περίγυρο.

Η προσφορά στην κοινωνία μπορεί να γίνει με διάφορους τρόπους, όπως με τη δημιουργία βιβλιοθήκης, εντευκτηρίου, κινηματογράφου, την οργάνωση εκδηλώσεων κ.ο.κ. Επίσης, ο συνεταιρισμός ωφελεί την κοινωνία και με τη σωστή λειτουργία του, π.χ., αποφεύγοντας τη ληστρική εκμετάλλευση των πλουτοπαραγωγικών πόρων και στρεφόμενος προς μια αειφόρο ανάπτυξη σεβόμενος το περιβάλλον και εξασφαλίζοντας μια βιώσιμη κοινωνία και στις επερχόμενες γενεές.

Η 7^η αρχή βρίσκεται σε ευθεία συνάρτηση με την 5^η αρχή όσον αφορά στην «εκπαίδευση» της κοινωνίας στα συνεταιριστικά ιδεώδη. Αν ο συνεταιρισμός δεν δείχνει έμπρακτα την αλληλεγγύη του προς την κοινωνία, η προσπάθεια να πείσει το κοινωνικό σύνολο για τα πλεονεκτήματά του ξεθωριάζει και δείχνει ασυνέπεια μεταξύ λόγων και έργων.

Όλα αυτά τα ιδεώδη και αρχές ίσως μοιάζουν ρομαντικά και παρωχημένα, ιδιαίτερα τη σημερινή εποχή της παγκοσμιοποίησης και του αμείλικτου ανταγωνισμού μεταξύ των παικτών της αγοράς. Είναι αλήθεια ότι σε μια σύγχρονη κοινωνία, οι συνεταιρισμοί μοιάζουν μερικές φορές ως ασήμαντες οργανώσεις χωρίς ιδιαίτερες προοπτικές ανάπτυξης ή επιρροής. Είναι, επίσης, αλήθεια ότι οι συνεταιρισμοί πέρασαν μια αρχική φάση απογοήτευσης και ιδεολογικής σύγχυσης για την προσφορά τους στον σύγχρονο κόσμο. Όμως, οι αλλαγές που έγιναν στις αρχές της δεκαετίας του 1990 δημιούργησαν νέες ευκαιρίες για τους συνεταιρισμούς. Ήδη, σήμερα, οι συνεταιρισμοί έχουν επιδείξει αξιοθαύμαστη προσαρμοστικότητα στις νέες συνθήκες και είναι σημαντικοί εταίροι στις εθνικές οικονομίες. Χωρίς να έχουν εγκαταλείψει τις αρχές της αλληλεγγύης και της δημοκρατίας, διοικούνται αποτελεσματικότερα και αποκτούν πιο ξεκάθαρο όραμα για τη συνεταιριστική λειτουργία και αποστολή. Η ενίσχυση της θέσης των συνεταιρισμών έδωσε και την απαραίτητη ώθηση και στις υπόλοιπες οντότητες του τομέα της κοινωνικής οικονομίας, προκειμένου αυτή ν' αποκτήσει όλο και μεγαλύτερη σημασία στο διεθνές γίγνεσθαι.

2.4 ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ

Καθολικά αποδεκτός ορισμός των κοινωνικών επιχειρήσεων δεν υπάρχει σήμερα. Ο όρος χρησιμοποιήθηκε για να προσδιορίσει νέου τύπου μη κερδοσκοπικές

οργανώσεις, οι οποίες διέφεραν από τις παραδοσιακές σε διάφορες πτυχές τους. Οι νέες οργανώσεις χρησιμοποίησαν συνδυαστικά τις νομικές μορφές του σωματείου και του συνεταιρισμού σχηματίζοντας υβριδικές οργανωτικές μορφές των δραστηριοτήτων τους συχνά εκείθεν των ορίων του νομικού περιβάλλοντος. Σε κάποιες χώρες οι υβριδικές αυτές μορφές αναγνωρίστηκαν νομικά, όπως, π.χ., οι κοινωνικοί συνεταιρισμοί (*social co-operatives*) στην Ιταλία, οι συνεταιρισμοί κοινωνικής αλληλεγγύης (*social solidarity co-operatives*) στην Πορτογαλία, οι συνεταιρισμοί γενικού ενδιαφέροντος (*co-operatives of general interest*) στη Γαλλία και οι επιχειρήσεις κοινωνικού σκοπού (*entreprise à finalité sociale*) στο Βέλγιο.

Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, οι κοινωνικές επιχειρήσεις συνδυάζουν κοινωνικούς στόχους με επιχειρηματικό πνεύμα. Οι οργανώσεις αυτές επικεντρώνονται στην επίτευξη ευρύτερων κοινωνικών, περιβαλλοντικών ή κοινοτικών σκοπών. Δεν υπάρχει ενιαία νομική μορφή για τις κοινωνικές επιχειρήσεις. Πολλές από αυτές λειτουργούν με τη μορφή κοινωνικών συνεταιρισμών, μερικές καταχωρούνται ως ιδιωτικές εταιρείες περιορισμένης ευθύνης, μερικές είναι αλληλασφαλιστικοί οργανισμοί και πολλές από αυτές είναι οργανώσεις μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, όπως προνοιακές οργανώσεις, σωματεία, εθελοντικές οργανώσεις, φιλανθρωπικές οργανώσεις ή ιδρύματα.

Ως κοινωνική επιχείρηση ορίζεται ο φορέας της κοινωνικής οικονομίας, ο κύριος στόχος του οποίου είναι να έχει κοινωνικό αντίκτυπο αντί να παράγει κέρδος για τους ιδιοκτήτες ή τους μετόχους τους. Λειτουργεί με την παροχή αγαθών και υπηρεσιών για την αγορά με επιχειρηματικό και καινοτόμο τρόπο και χρησιμοποιεί τα κέρδη του κυρίως για την επίτευξη κοινωνικών σκοπών. Διευθύνεται με ανοικτό και υπεύθυνο τρόπο και, κυρίως, εμπλέκει διαδραστικά τους εργαζομένους, τους καταναλωτές και τους ενδιαφερόμενους που επηρεάζονται από τις εμπορικές του δραστηριότητες.

Τα ακόλουθα επιχειρηματικά χαρακτηριστικά είναι κοινά στις κοινωνικές επιχειρήσεις:

1) Ο κοινωνικός ή κοινοτικός στόχος της κοινής ωφέλειας είναι ο λόγος της εμπορικής δραστηριότητάς τους, συχνά με τη μορφή υψηλού επιπέδου κοινωνικής καινοτομίας.

2) Τα κέρδη τους επανεπενδύονται κυρίως για την επίτευξη του κοινωνικού αυτού στόχου.

3) Η μέθοδος οργάνωσης ή το ιδιοκτησιακό τους καθεστώς αντανακλούν την επιχειρηματική τους αποστολή, χρησιμοποιώντας δημοκρατικές ή συμμετοχικές αρχές ή εστιάζοντας στην κοινωνική δικαιοσύνη.

Παρά την ποικιλομορφία τους, οι κοινωνικές επιχειρήσεις λειτουργούν κυρίως στους ακόλουθους τέσσερις τομείς:

Εργασιακή επαναδραστηριοποίηση - κατάρτιση και ένταξη ατόμων με αναπηρίες και ανέργων.

Προσωπικές κοινωνικές υπηρεσίες - υγεία, ευεξία και ιατρική περίθαλψη, επαγγελματική κατάρτιση, εκπαίδευση, υπηρεσίες υγείας, υπηρεσίες φύλαξης παιδιών, υπηρεσίες για ηλικιωμένους ή βοήθεια σε μειονεκτούντα άτομα.

Τοπική ανάπτυξη μειονεκτικών περιοχών - κοινωνικές επιχειρήσεις σε απομακρυσμένες αγροτικές περιοχές, σχέδια ανάπτυξης / αποκατάστασης γειτονιάς σε αστικές περιοχές, αναπτυξιακή βοήθεια και αναπτυξιακή συνεργασία με τρίτες χώρες.

Άλλες δραστηριότητες – συμπεριλαμβανομένων τομέων όπως ανακύκλωση, περιβαλλοντική προστασία, αθλητισμού, τέχνης, διατήρηση πολιτιστικής ή ιστορικής μνήμης, επιστήμης, έρευνα και καινοτομία, προστασία καταναλωτών και ερασιτεχνικός αθλητισμός (https://ec.europa.eu/growth/sectors/social-economy/enterprises_el).

Σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ, κοινωνική επιχείρηση είναι κάθε ιδιωτική δραστηριότητα και πρωτοβουλία που στοχεύει στο κοινωνικό συμφέρον, χαράσσει επιχειρηματική στρατηγική και οργανώνεται βάσει των αρχών της επιχειρηματικότητας. Κύριος σκοπός της κοινωνικής επιχείρησης δεν είναι η μεγιστοποίηση του κέρδους, αλλά η επίτευξη συγκεκριμένων οικονομικών και κοινωνικών στόχων και προσπαθεί, παράγοντας προϊόντα και υπηρεσίες, να φέρει καινοτόμες λύσεις στα προβλήματα του κοινωνικού αποκλεισμού και της ανεργίας. Αποτελούν τμήμα του διογκούμενου τομέα οντοτήτων που βρίσκονται μεταξύ δημοσίου και ιδιωτικού τομέα. Ξεχωρίζουν από τους υπόλοιπους μη κερδοσκοπικούς φορείς, επειδή ασκούν εμπορικές δραστηριότητες για να επιτύχουν τους σκοπούς τους και την οικονομική τους αυτάρκεια.

Οι κοινωνικές επιχειρήσεις συνδυάζουν τις επιχειρηματικές ικανότητες του ιδιωτικού τομέα με μια ισχυρή κοινωνική αποστολή που χαρακτηρίζει τον μη κερδοσκοπικό τομέα ως ολότητα. Παρουσιάζονται με μια ποικιλία οργάνωσης ως επιχειρήσεις ιδιοκτησίας των εργαζομένων, εργατικών συνδικάτων, συνεταιρισμών,

ως εταιρείες φιλανθρωπικών σωματείων ή ιδρυμάτων κ.ο.κ. Δραστηριοποιούνται κυρίως σε δύο τομείς: την εκπαίδευση και επανένταξη ανέργων και την παροχή προσωπικών και κοινωφελών υπηρεσιών.

Από όλα τα παραπάνω συμπεραίνουμε ότι όλες οι απόψεις συγκλίνουν στο ότι η επιχειρηματικότητα παίζει ιδιαίτερο και αυξημένο ρόλο στις κοινωνικές επιχειρήσεις. Μια μελέτη του Ευρωπαϊκού Δικτύου για την εμφάνιση των κοινωνικών επιχειρήσεων στην Ευρώπη διατύπωσε κάποια οικονομικά και κοινωνικά κριτήρια που διακρίνουν τις επιχειρήσεις αυτές. Τα οικονομικά κριτήρια περιλαμβάνουν τον υψηλό βαθμό αυτονομίας, το σημαντικό επίπεδο οικονομικού κινδύνου και ένα ελάχιστο επίπεδο αμειβόμενης εργασίας. Αναφορικά με τα κοινωνικά κριτήρια αφορά σε πρωτοβουλία που ξεκινά από μια ομάδα πολιτών, το σύστημα αποφάσεων τους δεν προκρίνει την αμοιβή του κεφαλαίου, το συμμετοχικό χαρακτήρα, την περιορισμένη έκταση διανομής κερδών και τον εμφανή σκοπό προς όφελος της κοινωνίας.

Η έννοια αυτή της κοινωνικής επιχείρησης, όπως περιγράφηκε παραπάνω, είναι σχετικά στενή, διότι αποκλείουμε απ' αυτή κάθε γνήσια εμπορική και κερδοσκοπική δραστηριότητα που μπορούν να ασκήσουν οι φορείς της κοινωνικής οικονομίας. Για το λόγο αυτό, **η έννοια της κοινωνικής επιχείρησης θα μπορούσε να προεκταθεί, ώστε να περιλαμβάνει επιχειρηματικές δραστηριότητες που συμβάλλουν ταυτόχρονα και σε μη κερδοσκοπικούς σκοπούς, συνδεδεμένους με κάποια αποστολή και σε εισοδήματα και εργασία.** Π.χ., μια ομάδα συνεταιρισμών, νέου ή κλασικού τύπου προκρίνει ότι τα συμφέροντα των μελών τους θα εξυπηρετηθούν καλύτερα, αν ιδρύσουν μια ανώνυμη εταιρεία της οποίας μέτοχοι θα είναι οι συνεταιρισμοί αυτοί. Επίσης, ένα ίδρυμα, προκειμένου να προωθήσει την πραγματοποίηση του σκοπού του, είτε συμμετέχει κατά πλειοψηφία, είτε ιδρύει με άλλους μια ανώνυμη εταιρεία. Σημειώνεται ότι η σύγχρονη τάση είναι οι φορείς της κοινωνικής οικονομίας να εκμεταλλεύονται τις δυνατότητες που προσφέρουν οι κερδοσκοπικές δραστηριότητες, προκειμένου να «κερδίσουν» το εισόδημά τους και να είναι λιγότερο εξαρτημένοι από την κρατική χρηματοδότηση ή τις παραδοσιακές πηγές φιλανθρωπικής χορηγίας.

Σχετικές έρευνες έχουν δείξει ότι η αύξηση των εμπορικών επιχειρήσεων στον μη κερδοσκοπικό τομέα σπάνια είναι εντελώς ασύνδετη με κάποια αποστολή και, συνεπώς, είναι δύσκολο να την αποκόψεις από το σχετικό εισόδημα που αποκτήθηκε. Ενώ οι μη κερδοσκοπικές επιχειρήσεις μπορεί να επωφεληθούν από περιφερειακές

πηγές εισοδήματος που εύκολα αποκτούν (π.χ., ενοίκια, χρεώσεις για πάρκινγκ) ή που θεωρούνται φυσική προέκταση των δραστηριοτήτων τους (π.χ., πώληση απομιμήσεων έργων τέχνης), συνήθως αντιλαμβάνονται τις εμπορικές επιχειρήσεις ως απευθείας μέσο επίτευξης των σκοπών τους.

Οι δραστηριότητες αυτές δεν μπορούν να ενταχθούν στον ιδιωτικό τομέα οικονομίας, όσο κι αν οι φορείς τους είναι καθαρά εμπορικές εταιρείες, διότι αφενός ιδιοκτήτες τους είναι οντότητες της κοινωνικής οικονομίας, διεπόμενες από τις αρχές που ήδη περιγράφηκαν και, αφετέρου, λειτουργούν με μοναδικό γνώμονα την επίτευξη του κοινωφελούς σκοπού του οικονομικού τους υποκειμένου.

Προτείνεται, λοιπόν, μια διαφορετική αντίληψη για την κοινωνική επιχείρηση, δηλαδή την οικονομική δραστηριότητα των φορέων κοινωνικής οικονομίας που ασκείται μέσω οχημάτων που, κατά κύριο λόγο, συναντώνται στην ιδιωτική οικονομία. Τα οχήματα αυτά λειτουργούν βάσει των αρχών της επιχειρηματικότητας και του ελεύθερου ανταγωνισμού της ανοικτής αγοράς, χωρίς να θέτουν ως μοναδικό τους στόχο το κέρδος αδιαφορώντας για τις κοινωνικές, πολιτιστικές ή περιβαλλοντικές συνέπειές της δραστηριότητάς τους, είναι, δηλαδή, επιχειρήσεις με κοινωνικό σκοπό. Δεχόμενοι το διαχωρισμό αυτό δεν αποκλείουμε τις γνήσια εμπορικές δραστηριότητες των οντοτήτων της κοινωνικής οικονομίας, ενώ κάποιες από τις μέχρι τώρα οριζόμενες ως κοινωνικές επιχειρήσεις κατατάσσονται στην επόμενη κατηγορία.

Προς αυτή την κατεύθυνση τείνει η θεωρία στο Ηνωμένο Βασίλειο. Οι κοινωνικές επιχειρήσεις δραστηριοποιούνται σχεδόν σε κάθε τομέα με αποτέλεσμα σήμερα στην Αγγλία να υπάρχουν πάνω από 80,000 από αυτές συμβάλλοντας με 24 δις λίρες στην οικονομία και απασχολώντας περίπου 1.000.000 ανθρώπους. Δημιουργούν θέσεις εργασίας και προσφέρουν ευκαιρίες στα πιο περιθωριοποιημένα κομμάτια της κοινωνίας. Άρα είναι επιχειρήσεις που έχουν:

- 1) Ξεκάθαρη κοινωνική ή περιβαλλοντική αποστολή που περιγράφεται λεπτομερώς στα καταστατικά τους.
- 2) Αποκτούν το μεγαλύτερο μέρος του εισοδήματός τους από το εμπόριο.
- 3) Επανεπενδύουν το μεγαλύτερο μέρος των κερδών τους.
- 4) Είναι ανεξάρτητοι από το κράτος.
- 5) Ελέγχονται κατά πλειοψηφία από εμπλεκόμενους στην κοινωνική αποστολή τους.
- 6) Λειτουργούν με τις αρχές της λογοδοσίας και της διαφάνειας (<https://www.socialenterprise.org.uk/What-is-it-all-about>).

ΕΝΟΤΗΤΑ 3

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗ ΕΝΩΣΗ

3.1 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ

Η Ευρωπαϊκή Ένωση από νωρίς διέγινωσε τη δυναμική που είχε αναπτυχθεί από τον τομέα της κοινωνικής οικονομίας. Δεδομένης της θεσμικής αδυναμίας της στον κοινωνικό τομέα, η συνεργασία με τους φορείς της κοινωνικής οικονομίας φαινόταν ως ιδανική διεξόδος προς την εντονότερη δραστηριοποίηση στα θέματα αυτά.⁶ Αυτό οδήγησε στη δημιουργία μιας ιδιαίτερης μονάδας για την κοινωνική οικονομία (social Economy Unit) το 1989 υπό την Προεδρία του Ζακ Ντελόρ, στη Γενική Διεύθυνση XXIII της Ευρωπαϊκής Επιτροπής⁷ και στον συνεχή διάλογο και ανταλλαγή απόψεων μεταξύ της Επιτροπής και των ενδιαφερομένων ομάδων επιχειρήσεων και πολιτών είτε αυτοί προσδιορίζονταν ως οργανώσεις της κοινωνικής οικονομίας είτε ως Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις. Πλέον ο τομέας της Κοινωνικής Οικονομίας εντάσσεται στη Γενική Διεύθυνση GROW, η οποία καλύπτει τις ευθύνες που ανήκαν προηγουμένως στη Γενική Διεύθυνση Εσωτερικής Αγοράς (ΓΔ MARKET) και τη Γενική Διεύθυνση Επιχειρήσεων και Βιομηχανίας (ΓΔ ENTR). Η Γενική Διεύθυνση GROW είναι αρμόδια για την πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης στους τομείς της ενιαίας αγοράς, της βιομηχανίας, της επιχειρηματικότητας και των μικρών επιχειρήσεων (https://ec.europa.eu/growth/sectors/social-economy/enterprises_el).

Η επικοινωνία και ο διάλογος μεταξύ των θεσμών της κοινωνικής οικονομίας και των θεσμών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (π.χ., Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Ευρωπαϊκή Επιτροπή) έχουν αναπτυχθεί σε μεγάλο βαθμό τα τελευταία χρόνια. Σημαντική συμβολή στην εξέλιξη αυτή είχε η παράλληλη αύξηση της σημασίας της συμμετοχής των ΜΚΟ στο οικονομικό και κοινωνικό γίγνεσθαι.

Για πρώτη φορά η επαφή μεταξύ ΜΚΟ και Ευρωπαϊκής Ένωσης, που μέχρι τότε γίνονταν σε *ad hoc* βάση, αποκτά νομική κάλυψη, όχι όμως και νομική δεσμευτικότητα, με τη Δήλωση 23, που επισυνάπτεται στη Συνθήκη για την

6. Η Κοινότητα είχε πάντα λίγες εξουσίες σε θέματα κοινωνικής πολιτικής και, παρά τις προσπάθειες της Επιτροπής και του ΔΕΚ προς την κατεύθυνση αυτή, δεν απέκτησε πράγματι αρμοδιότητα (ακόμα και μετά την εισαγωγή του Κοινωνικού Πρωτοκόλλου) να εισάγει ρυθμίσεις κοινωνικού χαρακτήρα πέραν των ήδη εκχωρημένων.

7. Η Γενική Διεύθυνση 23 μετά την αναδιάρθρωση των Γενικών Διευθύνσεων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής ενσωματώθηκε στη Γενική Διεύθυνση Επιχειρήσεων (*Directorate General Enterprise*) ως Μονάδα (*Unit*) Β/3.

Ευρωπαϊκή Ένωση του 1992 στο Μάαστριχτ.⁸ Η Δήλωση 23 ορίζει: «**Η Συνδιάσκεψη τονίζει τη σημασία που έχει, στην επιδίωξη του άρθρου 117 της συνθήκης για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, η συνεργασία μεταξύ της Κοινότητας και των διαφόρων φιλανθρωπικών οργανώσεων και ιδρυμάτων, ως φορέων υπευθύνων για κοινωνικές υπηρεσίες και για μονάδες παροχής κοινωνικών υπηρεσιών**». Το άρθρο 117 (ήδη 136) περιλαμβάνεται στο Κεφάλαιο 1, Κοινωνικές διατάξεις, που περιλαμβάνεται στον Τίτλο XI (πρώην Τίτλος VIII) για την κοινωνική πολιτική, παιδεία, επαγγελματική εκπαίδευση και νεολαία.⁹

Περαιτέρω, αναπτύχθηκε έντονη δραστηριότητα για την εξασφάλιση συστηματικότερων διαβουλεύσεων και υποστήριξης της Ευρωπαϊκής Ένωσης προς τις ΜΚΟ, π.χ., με τη δημιουργία μιας πλατφόρμας ευρωπαϊκών κοινωνικών ΜΚΟ το 1995, την πραγματοποίηση του πρώτου Ευρωπαϊκού Φόρουμ Κοινωνικής Πολιτικής το 1996, το διάλογο για τις ΜΚΟ στο πλαίσιο της Διακυβερνητικής Διάσκεψης και τη δημιουργία νέας γραμμής στον κοινοτικό προϋπολογισμό με στόχο την προώθηση της συνεργασίας με τις ΜΚΟ και την ενίσχυση της ικανότητάς τους να συμμετέχουν στο διάλογο των πολιτών σε ευρωπαϊκή κλίμακα.¹⁰

Επίσης, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, σε αρκετές περιπτώσεις, τόνιζε τη σημασία που έχουν οι ΜΚΟ αφενός ως θεσμοί κοινωνικής οικονομίας, που προσφέρουν διέξοδο στα προβλήματα που έχουν δημιουργηθεί από την υποχώρηση του κράτους προνοίας από τη δεκαετία του 1970 και μετά και, αφετέρου, ως θεσμικοί συνομιλητές και συνεργάτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην προώθηση ζητημάτων ανθρωπίνων

⁸. Βλ. την Ανακοίνωση της Επιτροπής για την «Προώθηση του ρόλου των σωματείων και των ιδρυμάτων στην Ευρώπη», σελ. 7-8, <http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/3640/attachments/1/translations>. Η Δήλωση 23 δεν περιέχει τον όρο Μη Κυβερνητική Οργάνωση. Στην ίδια ανακοίνωση, όμως, η Επιτροπή ταυτίζει ουσιαστικά τις έννοιες αυτές.

⁹. Το άρθρο 136 (πρώην 117) ορίζει: «Η Κοινότητα και τα κράτη μέλη, έχοντας υπόψη τα θεμελιώδη κοινωνικά δικαιώματα όπως αυτά που ορίζονται στον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη που υπογράφηκε στο Τορίνο στις 18 Οκτωβρίου 1961, και στον Κοινοτικό Χάρτη των Θεμελιωδών Κοινωνικών Δικαιωμάτων των Εργαζομένων του 1989, έχουν ως στόχο την προώθηση της απασχόλησης, τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης και εργασίας, ώστε να καταστήσουν δυνατή την εναρμόνισή τους με παράλληλη διατήρηση της προόδου, την κατάλληλη κοινωνική προστασία, τον κοινωνικό διάλογο και την ανάπτυξη των ανθρωπίνων πόρων που θα επιτρέψουν ένα υψηλό και διαρκές επίπεδο απασχόλησης και την καταπολέμηση του αποκλεισμού. Προς τούτο, η Κοινότητα και τα κράτη μέλη εφαρμόζουν μέτρα στα οποία λαμβάνεται υπόψη η ποικιλομορφία των εθνικών πρακτικών, ιδιαίτερος στον τομέα των συμβατικών σχέσεων, καθώς και η ανάγκη να διατηρηθεί η ανταγωνιστικότητα της οικονομίας της Κοινότητας. Φρονούν ότι η εξέλιξη αυτή θα προκύψει όχι μόνον από τη λειτουργία της κοινής αγοράς, η οποία θα διευκολύνει την εναρμόνιση των κοινωνικών συστημάτων, αλλά και από τις διαδικασίες που θεσπίζει η παρούσα Συνθήκη, και από την προσέγγιση των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων».

¹⁰. Λεπτομέρειες σχετικά με τα θέματα αυτά βρίσκονται στην παραπάνω Ανακοίνωση και στο Discussion Paper της Επιτροπής «Η Επιτροπή και οι μη κυβερνητικοί οργανισμοί: οικοδόμηση ισχυρότερης εταιρικής σχέσης», <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX:52000DC0011>.

δικαιωμάτων, προστασίας περιβάλλοντος και ανθρωπιστικής δραστηριότητας. Επίσης, τόνιζε αφενός τη σημασία νομικής βάσης της διαβούλευσης με τις ΜΚΟ, π.χ., με την ενσωμάτωση της Δήλωσης 23 στη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Κοινότητα (Πρώτος Πυλώνας) ή στο Σύνταγμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και, αφετέρου, τη σπουδαιότητα της διακρατικής συνεργασίας των ΜΚΟ και τη δημιουργία των νομικών εργαλείων για κάτι τέτοιο.

Το θέμα της κοινωνικής οικονομίας απέκτησε ακόμα πιο αυξημένο ενδιαφέρον, όταν συνδέθηκε με το πρόβλημα της ανεργίας. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, που συνήλθε το 1998 στη Βιέννη, επιβεβαίωσε ως πρώτη προτεραιότητα το θέμα της απασχόλησης, ενώ, στη συνέχεια, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προσδιόρισε τις Κατευθυντήριες Γραμμές του 1999 για την απασχόληση. Σε Ψήφισμα του Συμβουλίου (ΕΕ C69/12.3.1999) αναγνωρίζεται η σημαντική συμβολή της κοινωνικής οικονομίας στην απασχόληση και υποδεικνύεται στα κράτη μέλη **«να προωθήσουν μέτρα για την πλήρη αξιοποίηση των δυνατοτήτων δημιουργίας τοπικών ευκαιριών απασχόλησης στην Κοινωνική Οικονομία, στην περιβαλλοντική τεχνολογία και σε νέες δραστηριότητες που συνδέονται με ανάγκες που δεν έχουν ακόμη ικανοποιηθεί από την αγορά και να εξετάσουν κάθε εμπόδιο που περιορίζει την αποτελεσματικότητα αυτών των μέτρων, με σκοπό τον παραμερισμό τους»** (σημείο 12).

Στις Κατευθυντήριες Γραμμές για την απασχόληση που περιλαμβάνονται στην Απόφαση του Συμβουλίου για το 2001 (ΕΕ L22/24.1.2001), τονίζεται και πάλι η σημασία της κοινωνικής οικονομίας. Τα κράτη μέλη καλούνται **«να ενθαρρύνουν τις τοπικές και περιφερειακές αρχές να καταστρώσουν στρατηγικές για την απασχόληση με σκοπό να αξιοποιηθούν πλήρως οι δυνατότητες δημιουργίας ευκαιριών απασχόλησης σε τοπικό επίπεδο και για το σκοπό αυτόν να προωθήσουν συνεργασίες με όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη, περιλαμβανόμενων εκπροσώπων της κοινωνίας των πολιτών»**.

Επίσης, τα κράτη μέλη καλούνται **«να προωθήσουν μέτρα διεύρυνσης της ανταγωνιστικής ανάπτυξης και της δυνατότητας δημιουργίας ευκαιριών απασχόλησης εκ μέρους της Κοινωνικής Οικονομίας και ειδικότερα μέτρα για την προσφορά αγαθών και υπηρεσιών που αφορούν ανάγκες που δεν έχουν ακόμη ικανοποιηθεί από την αγορά και να εξετάσουν τυχόν εμπόδια σε αυτά τα μέτρα, με σκοπό τον παραμερισμό τους»** (σημείο 11).

Σε αρκετές περιπτώσεις, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο έχει επισημάνει την ανάγκη να υπάρξουν μέτρα αξιοποίησης της δυνατότητας της κοινωνικής οικονομίας να συμβάλει στην οικονομική ανάπτυξη, την απασχόληση και τη συμμετοχή των πολιτών.¹¹ Από την πλευρά της, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, με κείμενα προβληματισμού, έχει προβάλει το αυξανόμενο ενδιαφέρον για τις εθελοντικές οργανώσεις και τα ιδρύματα στην Ευρώπη και στο θέμα αυτό βρήκε συμπαράστατες το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, την Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών.

Οι φορείς της κοινωνικής οικονομίας συμβάλλουν στην απασχόληση, στη συνοχή, στην εκπαίδευση και κατάρτιση, αλλά και στην οικονομική ανάπτυξη στις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης και στις αναπτυσσόμενες χώρες. Γι' αυτό έχουν θεσπιστεί μέτρα ειδικά αναφερόμενα στους φορείς αυτούς, όπως:

- Η διάθεση του 1% του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου για τη δημιουργία ενός τοπικού κοινωνικού κεφαλαίου, το οποίο να διατίθεται αποκλειστικά σε μη-κερδοσκοπικές οργανώσεις.

- Η εκδήλωση αυξημένου ενδιαφέροντος για την Κοινωνική Οικονομία εκ μέρους των διαρθρωτικών ταμείων και των κοινοτικών πρωτοβουλιών.

- Οι προτάσεις για ένα πρόγραμμα Ευρωπαϊκής Υπηρεσίας Εθελοντών.

- Η διάκριση μιας γραμμής προϋπολογισμού για το Τρίτο Σύστημα και την Απασχόληση.

- Η Επιτροπή Διασύνδεσης Αναπτυξιακών ΜΚΟ.

- Ο διάλογος μέσω διαφόρων φορέων της κοινωνίας των πολιτών, περιλαμβανόμενων των ΜΚΟ, σε περιφερειακό, εθνικό και Ευρωπαϊκό επίπεδο.

- Η διοργάνωση συνδιασκέψεων κοινωνικής πολιτικής.

Από το 1996, είχε συγκροτηθεί μια προσωρινή Συμβουλευτική Επιτροπή της Επιτροπής για τους συνεταιρισμούς, τους αλληλασφαλιστικούς φορείς, τα σωματεία και τα ιδρύματα. Η Επιτροπή αυτή ορίστηκε ως μόνιμη το Μάρτιο του 1998 (*Consultative Committee for Cooperatives, Mutuels, Associations and Foundations - CCCMAF*). Η Επιτροπή αυτή λειτούργησε μέχρι τον Νοέμβριο του 2000, αλλά διαλύθηκε ως επίσημο όργανο λόγω της αναδιάρθρωσης των επίσημων συμβουλευτικών δομών της Γενικής Διεύθυνσης Επιχειρήσεων και τη δημιουργία της Ομάδας Επιχειρηματικής Πολιτικής. Οι φορείς που μετείχαν στην Επιτροπή αυτή

11. Π.χ., σχετικά πρόσφατα, βλ. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3A52009IP0062>.

αποφάσισαν να τη διατηρήσουν με τη μορφή της μόνιμης Ευρωπαϊκής Συνδιάσκεψης των Συνεταιρισμών, Αλληλασφαλιστικών φορέων, Σωματείων και Ιδρυμάτων (*CEP-CMAF – Permanent European Conference of Cooperatives, Mutuals, Associations and Foundations – ήδη Social Economy Europe*), με σκοπό τη συλλογική εκπροσώπηση των φορέων στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή για τα θέματα κοινωνικής οικονομίας.

Σημαντικό βήμα προς την κατεύθυνση της δυνατότητας συνεργασίας μεταξύ των θεσμών της κοινωνικής οικονομίας κάτω από την ομπρέλα ενός ευρωπαϊκού νομικού οχήματος ήταν τα σχέδια καταστατικών για ευρωπαϊκού επιπέδου συνεταιρισμούς, αλληλασφαλιστικούς φορείς και σωματεία. Άρα, σε γενικές γραμμές, πρέπει να δεχτούμε ότι η σημαντικότερη κοινοτική πρωτοβουλία μέχρι σήμερα ήταν τα Σχέδια Κανονισμών για τον Ευρωπαϊκό Συνεταιρισμό (*European Co-operative Society*), το Ευρωπαϊκό Σωματείο (*European Association*)¹² και την Ευρωπαϊκή Ένωση Κοινωνικής Αλληλεγγύης (*European Mutual*),¹³ που προέβλεπαν ακριβώς τη δυνατότητα διασυννοριακής συνεργασίας μεταξύ νομικών προσώπων εγκατεστημένων στα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης που φέρουν τα νομικά χαρακτηριστικά του σωματείου ή του αλληλασφαλιστικού ταμείου.¹⁴

Οι νέοι αυτοί ευρωπαϊκοί αυτοί θεσμοί, όπως αναφερόταν στα Προοίμια των σχεδίων τους, θα χρησίμευαν ιδιαίτερα στη διακρατική συνεργασία των συνεταιρισμών και των ΜΚΟ παρακάμπτοντας τα τυχόν εμπόδια ή δυσκαμψίες που θέτει η εθνική νομοθεσία στις δραστηριότητές τους, δίνοντας νέο νόημα και περαιτέρω ώθηση στις δραστηριότητες του τομέα και καθιστώντας την Ευρώπη πρωταγωνίστρια στις εξελίξεις σύμφωνα πάντα με τα λεγόμενα των σχεδίων. Δυνατότητες συνεργασίας προσφέρονταν και σε φυσικά πρόσωπα, τα οποία μπορούσαν και αυτά να προχωρήσουν στη δημιουργία των ευρωπαϊκών αυτών θεσμών.

Σημειώνεται, τέλος, ότι είχε αναπτυχθεί έντονη δραστηριότητα από πλευράς των ιδρυμάτων στα κράτη μέλη για την προώθηση ενός νέου σχεδίου Κανονισμού για τη δημιουργία και άλλου ευρωπαϊκού θεσμού κοινωνικής οικονομίας, του

12. COM(93) 252 τελικό, ΕΕ C 236/1993, σ. 1.

13. COM (93) 252 τελικό, ΕΕ C 236/31.8.93, σ. 40.

14. Τα σχέδια αυτά τα συνόδευαν σχέδια οδηγιών σχετικά με το ρόλο των εργαζομένων στους νέους αυτούς θεσμούς.

Ευρωπαϊκού Ιδρύματος, που τελικά έγινε το 2012.¹⁵ Από τα παραπάνω συμπεραίνει κανείς ότι η πίεση για την υιοθέτηση των θεσμών αυτών είχε γίνει αρκετά έντονη από τους ενδιαφερομένους φορείς. Η διασυννοριακή συνεργασία είχε ιδιαίτερη σημασία, διότι θα έδινε την ευκαιρία σε κάποιες εθνικές οργανώσεις κοινωνικής οικονομίας να αποσυνδεθούν από τις ταμπέλες της υπηκοότητας ή της εξάρτησης από συγκεκριμένη χώρα, στην οποία έπρεπε υποχρεωτικά να έχουν ιδρυθεί, δίνοντας στη συνεργασία τους μια πολυεθνική και περισσότερο ανεξάρτητη ταυτότητα.

Οι εξελίξεις, όμως, απογοήτευσαν όσους είχαν δημιουργήσει μεγάλες προσδοκίες. Από τα παραπάνω σχέδια μόνο το ένα, αυτό του Ευρωπαϊκού Συνεταιρισμού, έγινε οριστικά κανονισμός με νομική δεσμευτικότητα.¹⁶ Κατά τα λοιπά, η Επιτροπή ανακάλεσε το 2006, μεταξύ πολλών άλλων, τα σχέδια για το Ευρωπαϊκό Σωματείο και την Ευρωπαϊκή Ένωση Κοινωνικής Αλληλεγγύης (https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_2006.064.01.0003_01.ELL&toc=OJ:C:2006:064:TOC). Την ίδια ακριβώς τύχη είχε και το σχέδιο Κανονισμού για το Ευρωπαϊκό Ίδρυμα το 2015 (<https://www.eesc.europa.eu/resources/docs/european-foundation-centre.pdf>).

Τα σχέδια Κανονισμών ανακλήθηκαν, διότι η Επιτροπή έκρινε ότι οι συγκεκριμένες προτάσεις δεν είχαν περαιτέρω δυνατότητες λόγω του πολυετούς αδιεξόδου ενώπιον του Συμβουλίου της ΕΕ.¹⁷ Επειδή, όμως, οι παραπάνω θεσμοί ενδιαφέρουν άμεσα τις ΜΚΟ στα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης και επειδή ο Ευρωπαϊκός Συνεταιρισμός δεν μπορεί να θεωρηθεί ως το πλέον κατάλληλο όχημα για τη διασυννοριακή συνεργασία τους, δεν θεωρείται αβάσιμη η άποψη ότι η Επιτροπή θα επανεξετάσει το θέμα και θα επαναφέρει νέες προτάσεις έπειτα από διαβούλευση με τις ΜΚΟ, δυνατότητα που η ίδια η Επιτροπή αφήνει ανοικτή (π.χ., http://civic-forum.eu/wp-content/uploads/2015/06/sea_hearing_report.pdf). Προς αυτή την κατεύθυνση τείνουν και τα συμπεράσματα του Συμβουλίου σχετικά με την προαγωγή της κοινωνικής οικονομίας ως βασικού μοχλού οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης στην Ευρώπη, τα οποία ενέκρινε το Συμβούλιο (EPSCO) στην

15. Το Ευρωπαϊκό Κέντρο για τα Ίδρυματα από το 2002 προωθούσε την ιδέα δημιουργίας ενός Καταστατικού για το Ευρωπαϊκό Ίδρυμα επικουρώντας την Επιτροπή προς αυτή την κατεύθυνση. Πληροφορίες περιέχουν οι ιστοσελίδες http://www.efc.be/ftp/public/EU/LegalTF?rationale_statute.pdf και http://www.efc.be/projects/eu/legal/european_statute.asp.

16. Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1435/2003 του Συμβουλίου της 22ης Ιουλίου 2003 περί του καταστατικού της ευρωπαϊκής συνεταιριστικής εταιρείας, ΕΕ L 207, 18/08/2003, σ. 1-24.

17. COM (2005) 462 τελικό, ΕΕ C 64/2006, σ. 5.

3434η σύνοδό του, στις 7 Δεκεμβρίου 2015

(<http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-15071-2015-INIT/el/pdf>).

Όσον αφορά στην οικονομική διάσταση του θέματος, η Eurostat¹⁸ από τη δεκαετία του 1970 είχε εισαγάγει στο πρώτο Ευρωπαϊκό Σύστημα Λογαριασμών (*European System of Accounts*) έναν οικονομικό τομέα για τις μη κερδοσκοπικές οργανώσεις. Η ανάλυση έδειξε στα τέλη της δεκαετίας ότι οι οργανώσεις αυτές, αφενός δεν μετρούνταν σωστά και, αφετέρου, δεν κατηγοριοποιούνταν ξεκάθαρα στα κράτη μέλη (τότε εννέα). Όπου υπήρχαν διαθέσιμα στοιχεία έδειχναν ένα πολύ μικρό τομέα οικονομίας. Η διαθεσιμότητα στοιχείων από τα κράτη μέλη δεν βελτιώθηκε ούτε στα τέλη του 1980, κάτι που αποδόθηκε και στην ετερογένεια του τομέα. Μεγάλες ομάδες οργανώσεων, π.χ., πανεπιστήμια στο Ηνωμένο Βασίλειο ή νοσοκομεία και κλινικές στη Γερμανία, κατατάσσονταν σε τελείως διαφορετικούς τομείς σε διαφορετικές χώρες με αποτέλεσμα τα στοιχεία να είναι μη συγκρίσιμα.

Πάντως, τα συμπεράσματα που βγήκαν για την Ευρωπαϊκή Ένωση ήταν απογοητευτικά. Ο τομέας δεν έδειχνε να είναι μέσα στις προτεραιότητες των ιθυνόντων, τα στατιστικά στοιχεία ήταν ανεπαρκή ή ανύπαρκτα, άρα δεν ήταν δυνατόν, τουλάχιστον προς το παρόν, να αναπτυχθεί δορυφορικός λογαριασμός για τον μη κερδοσκοπικό τομέα. Ακόμα και μια έρευνα που έκανε η Eurostat (Διεύθυνση Στατιστικών Στοιχείων για τις Επιχειρήσεις) στα Μητρώα Επιχειρήσεων των κρατών μελών, προκειμένου να εντοπίσει τις νομικές μορφές που θα μπορούσαν να παραλληλιστούν προς τις ΜΚΟ, τους συνεταιρισμούς και τις αλληλασφαλιστικές οργανώσεις, κατέληξε ότι ήταν τόσο διαφορετικές από κράτος σε κράτος που τα στοιχεία που συγκεντρώθηκαν δεν ήταν δυνατό να χρησιμοποιηθούν. Πρόβλημα για την Ευρωπαϊκή Ένωση αποτελεί σίγουρα και το γεγονός της διαφορετικής αντίληψης για τον τομέα της κοινωνικής οικονομίας που δεν περιλαμβάνει μόνο τις μη κερδοσκοπικές οργανώσεις, αλλά περιλαμβάνει και συνεταιρισμούς και αλληλασφαλιστικές οργανώσεις.

Στα Εθνικά Συστήματα Λογαριασμών και το Ευρωπαϊκό Σύστημα Λογαριασμών οι συνεταιρισμοί και οι αλληλασφαλιστικές οργανώσεις ενσωματώνονται στους Τομείς της Κυβέρνησης και των Επιχειρήσεων. Η κατάταξή τους στον λογαριασμό της κοινωνικής οικονομίας είναι, κατ' αρχάς τουλάχιστον, δυνατή, όμως κρίνεται ότι προς το παρόν προέχει η ανάγκη ανάπτυξης δορυφορικού

18. Η Eurostat είναι η Επίσημη Στατιστική Υπηρεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

λογαριασμού για τους μη κερδοσκοπικούς φορείς για δύο λόγους. Πρώτον, διότι τα στατιστικά στοιχεία για τον συγκεκριμένο τομέα είναι κατακερματισμένα και γι' αυτό η ανάγκη συγκέντρωσής τους είναι πιο πειστική. Δεύτερον, οι βασικές αδυναμίες βρίσκονται στη διαχείριση των στοιχείων των οργανώσεων αυτών και γι' αυτό η ανάπτυξη ενός δορυφορικού λογαριασμού θα απαιτήσει ουσιώδεις αλλαγές στη μεθοδολογία μελέτης τους.

Γεγονός, πάντως, είναι ότι η εφαρμογή ενός δορυφορικού λογαριασμού θα παρείχε πολύτιμα στοιχεία σχετικά με τους μισθούς και τις άλλες δαπάνες του τομέα, τα εισοδήματα που συγκεντρώνονται από δοσοληψίες με μέλη ή τρίτους ή από χορηγίες και δωρεές, τους εργαζομένους στον τομέα και την κατανομή τους στον οργανωτικό ιστό των οργανώσεων, τον εθελοντισμό, τα μέλη, το ενεργητικό και το παθητικό τους, τη συνεισφορά τους στη δημιουργία προστιθέμενης αξίας και το ρόλο τους στην υγεία, την εκπαίδευση, τον πολιτισμό, την ποιότητα ζωής και τις σχετικές με αυτά υπηρεσίες.

Για το λόγο αυτό, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, αντιλαμβανόμενη τη χρησιμότητα του στατιστικού αυτού εργαλείου, έχει αναλάβει να ερευνήσει το είδος της ενίσχυσης που απαιτείται, ώστε τα κράτη μέλη να εφαρμόσουν στις μεθόδους τους τη δημιουργία ενός δορυφορικού λογαριασμού για τον μη κερδοσκοπικό τομέα (http://europa.eu.int/comm/enterprise/entrepreneurship/coop/conferences/doc/foakimi_dis_en.pdf).

3.2 ΠΑΡΟΥΣΑ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

Την τελευταία δεκαετία, η Επιτροπή συνέστησε μια Ομάδα Εμπειρογνομόνων για την Κοινωνική Επιχειρηματικότητα (Expert Group on Social Entrepreneurship - GECES) για έξι χρόνια (2012–2017), η οποία έχει εργαστεί ως σύμβουλος της σε θέματα κοινωνικής οικονομίας και ιδιαίτερα στη δημιουργία, την εξέλιξη και την εφαρμογή όλων των δράσεων που αναφέρονται στην Πρωτοβουλία για την Κοινωνική Επιχειρηματικότητα (Social Business Initiative – SBI), ή την περαιτέρω εξέλιξη της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και της κοινωνικής οικονομίας. Η θητεία της Ομάδας ανανεώθηκε έως το 2024.

Η Πρωτοβουλία για την Κοινωνική Επιχειρηματικότητα, που ξεκίνησε το 2011, αποσκοπεί στην καθιέρωση ενός βραχυπρόθεσμου σχεδίου δράσης για τη στήριξη της ανάπτυξης των κοινωνικών επιχειρήσεων. Στόχος της είναι επίσης να προωθήσει μια συζήτηση σχετικά με τις δράσεις που πρέπει να σχεδιαστούν μεσομακροπρόθεσμα.

Έχει εντοπίσει 11 μέτρα προτεραιότητας οργανωμένα γύρω από 3 άξονες. Ο πρώτος άξονας αφορά στην ευκολότερη πρόσβαση των κοινωνικών επιχειρήσεων σε χρηματοδότηση, ο δεύτερος στην αύξηση της γνώσης και της προβολής στην κοινή γνώμη της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και ο τρίτος στη δημιουργία ενός φιλικότερου νομικού περιβάλλοντος για τις κοινωνικές επιχειρήσεις (https://ec.europa.eu/growth/sectors/social-economy/enterprises_en).

Τον Οκτώβριο του 2016 η Ομάδα Εμπειρογνομόνων υπέβαλλε στην Επιτροπή έκθεση, με την οποία καλούσε την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, τα κράτη μέλη και τους οργανισμούς κοινωνικής επιχειρηματικότητας να συμβάλλουν σε ένα ευρωπαϊκό σχέδιο δράσης για την κοινωνική οικονομία και τις κοινωνικές επιχειρήσεις, το οποίο θα δώσει νέα ώθηση στην προαγωγή ενός ευνοϊκού περιβάλλοντος για την άνθηση των κοινωνικών επιχειρήσεων και της κοινωνικής οικονομίας, με θεμέλιο βασικές αξίες τους. Στην έκθεση προτείνεται σειρά βασικών συστάσεων προς τους φορείς χάραξης πολιτικής για την υποστήριξη της ανάπτυξης των κοινωνικών επιχειρήσεων και της κοινωνικής οικονομίας ως μοχλού της εποικοδομητικής οικονομικής ανάπτυξης χωρίς αποκλεισμούς.

Η έκθεση διαρθρώνεται γύρω από τέσσερις βασικούς θεματικούς τομείς. Στον **πρώτο από τους τομείς αυτούς** εξετάζονται οι τρόποι με τους οποίους μπορεί να επιτευχθεί **αποτελεσματική αύξηση της προβολής και της αναγνώρισης των κοινωνικών επιχειρήσεων και να προαχθεί η καλύτερη κατανόηση της έννοιας της κοινωνικής επιχείρησης**. Διατυπώνονται **τρεις συστάσεις** επ' αυτού. Η **πρώτη** σύσταση καλεί την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, τα κράτη μέλη και τους οργανισμούς κοινωνικής επιχειρηματικότητας να συγκεντρώσουν ισχυρότερα στοιχεία που να αποδεικνύουν την προστιθέμενη αξία των κοινωνικών επιχειρήσεων και να τα προβάλλουν με αποτελεσματικότερο τρόπο, μέσω δράσεων στις οποίες περιλαμβάνονται η συλλογή δεδομένων, η από κοινού δημιουργία μιας επικοινωνιακής στρατηγικής για ολόκληρη την Ένωση, η ανταλλαγή τεχνογνωσίας και εργαλείων για τη διαχείριση του κοινωνικού αντίκτυπου και η ανάπτυξη καλύτερων ικανοτήτων για τη διάδοση της κοινωνικής αξίας που δημιουργούν οι κοινωνικές επιχειρήσεις. Κατά **δεύτερον**, προκειμένου να καλλιεργηθεί μια περισσότερο δυναμική και συντονισμένη κοινότητα κοινωνικών επιχειρήσεων, η έκθεση συνιστά να αναπτυχθούν ποικιλόμορφα και συμμετοχικά δίκτυα εκπροσώπησης που καθιστούν δυνατή την αξιοποίηση των συνεργειών, προωθώντας παράλληλα την αμοιβαία μάθηση. Τα δίκτυα αυτά θα μπορούσαν να εκπροσωπούν

τις κοινωνικές επιχειρήσεις σε επίπεδο ΕΕ και να προωθούν ένα πνεύμα συνδιαμόρφωσης των πολιτικών που εστιάζουν στην κοινωνική οικονομία και στις κοινωνικές επιχειρήσεις. **Τέλος**, προκειμένου να ενισχυθεί ο ρόλος της κοινωνικής επιχειρηματικότητας στη δημόσια πολιτική και στις δημόσιες δράσεις σε όλα τα επίπεδα, η Επιτροπή, σε συνεργασία με τα κράτη μέλη και τις τοπικές και περιφερειακές αρχές τους, θα πρέπει να ενσωματώσει τη διάσταση της κοινωνικής οικονομίας και των κοινωνικών επιχειρήσεων σε όλες τις συναφείς πολιτικές, τα προγράμματα και τις πρακτικές. Στις στοχευμένες δράσεις για την επίτευξη του σκοπού αυτού συγκαταλέγονται η συμμετοχή των κοινωνικών επιχειρήσεων ως επιλέξιμων οντοτήτων σε όλα τα σχετικά ευρωπαϊκά προγράμματα χρηματοδότησης, η προώθηση της συμμετοχής της κοινωνικής οικονομίας και των κοινωνικών επιχειρήσεων σε συναφή ευρωπαϊκά προγράμματα κινητικότητας και η προώθηση της αμοιβαίας μάθησης και της ανάπτυξης ικανοτήτων μεταξύ των περιφερειακών και των τοπικών αρχών με γνώμονα την ανάπτυξη ολοκληρωμένων στρατηγικών υποστήριξης.

Ο **δεύτερος θεματικός τομέας** της έκθεσης επικεντρώνεται στην **ανάπτυξη ενός ευρωπαϊκού οικονομικού περιβάλλοντος το οποίο θα διευκολύνει την πρόσβαση της κοινωνικής οικονομίας και των κοινωνικών επιχειρήσεων σε χρηματοδότηση**. Οι **συστάσεις** σε αυτόν τον τομέα εστιάζουν στις ανάγκες ανάπτυξης ικανοτήτων, στις ανάγκες χρηματοδότησης και στις ανάγκες υποδομών των κοινωνικών επιχειρήσεων. Συγκεκριμένα, **συνιστάται** να διατεθούν περισσότεροι πόροι σε προγράμματα κατάρτισης, φυτώρια επιχειρήσεων και ενδιάμεσους φορείς που παρέχουν υποστήριξη ειδικά προσαρμοσμένη ανάλογα με τις ανάγκες για την ανάπτυξη ικανοτήτων, βοηθώντας με αυτόν τον τρόπο τις κοινωνικές επιχειρήσεις να αναπτύξουν τις διαχειριστικές δεξιότητές τους και να επιτύχουν οικονομική βιωσιμότητα. Συνιστάται, επίσης, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, τα κράτη μέλη και οι οργανισμοί της κοινότητας χρηματοδότησης των κοινωνικών επιχειρήσεων να εφαρμόσουν συγκεκριμένα μέτρα για τη μόχλευση και προσέλκυση περισσότερης και καταλληλότερης χρηματοδότησης για τις κοινωνικές επιχειρήσεις. **Τέλος**, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και τα κράτη μέλη θα πρέπει να συνεχίσουν να διοχετεύουν δημόσιους πόρους στην κοινωνική επιχειρηματικότητα και να χρησιμοποιούν τη δημόσια χρηματοδότηση για την κινητοποίηση ιδιωτικών κεφαλαίων μέσω επενδύσεων σε φορείς χρηματοδότησης κοινωνικών επιχειρήσεων με παράλληλη

ελαχιστοποίηση των σχετικών κινδύνων, καθώς και μέσω της δημιουργίας κατάλληλων δομών διακυβέρνησης.

Ο τρίτος τομέας αφορά στη βελτίωση του νομικού περιβάλλοντος. Για να διευκολυνθεί η ανάπτυξη ενός οικοσυστήματος εντός του οποίου μπορούν να αναπτυχθούν πλήρως οι κοινωνικές επιχειρήσεις, έχει διατυπωθεί σειρά βασικών συστάσεων σχετικά με το νομικό περιβάλλον και την πρόβλεψη νομικών και κανονιστικών πλαισίων για την ενθάρρυνση της δημιουργίας και της ανάπτυξης της κοινωνικής οικονομίας και των κοινωνικών επιχειρήσεων. Σε αυτόν τον τομέα, **συνιστάται** να προτείνει η Επιτροπή ένα μη δεσμευτικό νομικό μέτρο που θα συνδράμει τα κράτη μέλη στον σχεδιασμό κατάλληλου πλαισίου για την υποστήριξη της κοινωνικής οικονομίας και των κοινωνικών επιχειρήσεων. **Επιπλέον**, θα πρέπει να ενθαρρυνθεί η ανάπτυξη διασυνοριακών δραστηριοτήτων από τις αλληλασφαλιστικές οργανώσεις και τους συνεταιρισμούς ώστε να έχουν τη δυνατότητα να αξιοποιήσουν στο έπακρο το δυναμικό της εσωτερικής αγοράς για την επέκταση των δραστηριοτήτων τους. **Τρίτον**, οι υπεύθυνοι για τις προμήθειες του δημόσιου τομέα θα πρέπει επίσης να αξιοποιούν στον βέλτιστο βαθμό τους νέους κανόνες για τις δημόσιες συμβάσεις και να ενσωματώνουν κοινωνικές πτυχές στις διαδικασίες σύναψης συμβάσεων. **Η τελική σύσταση** της έκθεσης για τη βελτίωση του νομικού περιβάλλοντος καλεί τους φορείς χάραξης πολιτικής να αυξήσουν την ευαισθητοποίηση σχετικά με τους κανόνες για τις κρατικές ενισχύσεις και τον αντίκτυπό τους στις κοινωνικές επιχειρήσεις που παρέχουν υπηρεσίες γενικού οικονομικού ενδιαφέροντος.

Ο τελευταίος τομέας αφορά στην ενθάρρυνση της διεθνούς ανάπτυξης και μεγέθυνσης του τομέα. Εξετάζονται μέτρα για την υποστήριξη της κοινωνικής οικονομίας και των κοινωνικών επιχειρήσεων προκειμένου να αξιοποιήσουν το δυναμικό που διαθέτουν ως σημαντικοί μοχλοί της δίκαιης οικονομικής ανάπτυξης χωρίς κοινωνικούς αποκλεισμούς. Με τα εν λόγω μέτρα επιδιώκεται η αύξηση της στήριξης της ΕΕ για τις κοινωνικές επιχειρήσεις στο πλαίσιο της διεθνούς ανάπτυξης, με γνώμονα την επίτευξη των στόχων βιώσιμης ανάπτυξης μετά το 2015. Λαμβάνοντας υπόψη τους στόχους αυτούς, η Επιτροπή/Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Εξωτερικής Δράσης (ΕΥΕΔ) **θα πρέπει**, μέσω του προσεχούς κύκλου προγραμμάτων της για τη διεθνή ανάπτυξη, να συνεισφέρει στη σημαντική αύξηση των πληροφοριών ανοιχτής πηγής σχετικά με την κοινωνική οικονομία και τις κοινωνικές επιχειρήσεις. **Επιπλέον**, η Επιτροπή θα πρέπει να αναλάβει ηγετικό ρόλο στην ενθάρρυνση της

παγκόσμιας συνεργασίας για την υποστήριξη της κοινωνικής επιχειρηματικότητας, ενεργώντας ως πόλος συγκέντρωσης της αγοράς και ενθαρρύνοντας την ανταλλαγή γνώσεων. **Επιπροσθέτως**, η Ευρωπαϊκή Ένωση και η ΕΥΕΔ, αφού εντοπίσουν τις αλληλεπικαλύψεις και τις ελλείψεις στη χρηματοδότηση, θα πρέπει να ενσωματώσουν την παροχή υποστήριξης ειδικά προσαρμοσμένης ανάλογα με τις ανάγκες σε όλες τις υφιστάμενες και μελλοντικές πολιτικές και πρωτοβουλίες για την προώθηση της κοινωνικής και οικονομικής ανάπτυξης, με στόχο την οικοδόμηση υποστηρικτικών οικοσυστημάτων για τις κοινωνικές επιχειρήσεις (https://ec.europa.eu/growth/content/social-enterprises-and-social-economy-going-forward-0_el).

3.3 ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

Δεδομένης της σπουδαιότητας του θεσμού του συνεταιρισμού, πρέπει να εξετάσουμε τη θέση του σε σχέση με το Ενωσιακό Δίκαιο. Μέχρι σήμερα η νομολογία του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ) σχετικά με τους συνεταιρισμούς έχει διαμορφωθεί από υποθέσεις συνεταιρισμών του αγροτικού τομέα. Στη χώρα μας οι αγροτικοί συνεταιρισμοί είναι πολυάριθμοι και η τεράστια πλειοψηφία μεταξύ των συνεταιρισμών κάθε είδους. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι όταν στην Ελλάδα αναφερόμαστε σε συνεταιρισμούς, όλοι εννοούν τους αγροτικούς. Το φαινόμενο αυτό εξηγείται εύκολα, αν σκεφθεί κανείς ότι μέχρι τη δεκαετία του 1970 η Ελλάδα ήταν αγροτική χώρα.

Η σημασία των συνεταιρισμών έχει επανειλημμένα τονιστεί από τα όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης και ιδιαίτερα από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Αυτό αναφέρεται πανηγυρικά και στον Κανονισμό 1435/2003 για την SCE στο σημείο 1 του Προοιμίου, όπου μνημονεύονται τα ψηφίσματα που εξέδωσε το Κοινοβούλιο για τους συνεταιρισμούς, δηλαδή το ψήφισμα στις 13 Απριλίου 1983 σχετικά με τους συνεταιρισμούς στην (τότε) Ευρωπαϊκή Κοινότητα¹⁹, το ψήφισμα στις 9 Ιουλίου 1987 σχετικά με τη συμβολή των συνεταιρισμών στην περιφερειακή ανάπτυξη²⁰, το ψήφισμα στις 26 Μαΐου 1989 σχετικά με το ρόλο των γυναικών στους συνεταιρισμούς και τις τοπικές πρωτοβουλίες για τη δημιουργία απασχόλησης²¹, το ψήφισμα στις 11 Φεβρουαρίου 1994 σχετικά με τη συμβολή των συνεταιρισμών στην

¹⁹. ΕΕ C 128 της 16.5.1983, σ. 51.

²⁰. ΕΕ C 246 της 14.9.1987, σ. 94.

²¹. ΕΕ C 158 της 26.6.1989, σ. 380.

περιφερειακή ανάπτυξη²² και το ψήφισμα στις 18 Σεπτεμβρίου 1998 σχετικά με το ρόλο των συνεταιρισμών στην ανάπτυξη της γυναικείας απασχόλησης.²³

Η θετική αυτή διάθεση δεν σημαίνει, βέβαια, ότι οι συνεταιρισμοί εκφεύγουν της εφαρμογής του ενωσιακού δικαίου. Σε μία σειρά υποθέσεων, όπου διάφοροι συνεταιρισμοί ήταν διάδικοι, από τις αποφάσεις που εξέδωσαν το Πρωτοδικείο και το Δικαστήριο βγαίνουν τα εξής συμπεράσματα.

Ανεξάρτητα από το αν οι συνεταιρισμοί είναι κερδοσκοπικές ή μη επιχειρήσεις, θεωρούνται ως εταιρείες υπό την έννοια του άρθρου 54 ΣΛΕΕ. Μια εταιρεία δεν είναι δυνατόν να επωφελείται από το γεγονός και μόνο ότι είναι οργανωμένη επιχειρηματικά ως συνεταιρισμός. Η μορφή της επιχείρησης είναι αδιάφορη, το μόνο που έχει ουσιαστική σημασία είναι οι δραστηριότητες και η συμπεριφορά της. Κατά συνέπεια, η δημιουργία και μόνο ενός συνεταιρισμού παραβιάζει *prima facie* τον υγιή ανταγωνισμό, αφού είναι «συμφωνία μεταξύ επιχειρήσεων» (κάθε μέλος θεωρείται ως ατομική επιχείρηση) που παραβιάζει την απαγόρευση του άρθρου 101 ΣΛΕΕ (είναι ασυμβίβαστες με την εσωτερική αγορά και απαγορεύονται όλες οι συμφωνίες μεταξύ επιχειρήσεων, όλες οι αποφάσεις ενώσεων επιχειρήσεων και κάθε εναρμονισμένη πρακτική, που δύνανται να επηρεάσουν το εμπόριο μεταξύ κρατών μελών και που έχουν ως αντικείμενο ή ως αποτέλεσμα την παρεμπόδιση, τον περιορισμό ή τη νόθευση του ανταγωνισμού εντός της εσωτερικής αγοράς).

Παρά το πρώτο αυτό συμπέρασμα, επειδή οι συνεταιρισμοί είναι επιχειρηματική μορφή οικεία και δημοφιλής σε όλα τα κράτη μέλη και προωθούν τον υγιή ανταγωνισμό, καταρχάς διαφεύγουν την εφαρμογή του άρθρου 101. Αντιστρέφεται, λοιπόν, το βάρος της απόδειξης, δηλαδή ο αντίδικος του συνεταιρισμού πρέπει ν' αποδείξει ότι η συγκεκριμένη πρακτική ή συμφωνία παραβιάζει το άρθρο 101. Τα περισσότερα προβλήματα ανακύπτουν λόγω των περιορισμών που, κατά κανόνα, περιέχει το καταστατικό ενός συνεταιρισμού (π.χ., υποχρέωση παράδοσης του συνόλου ή ποσοστού της παραγωγής στο συνεταιρισμό, ελάχιστος χρόνος παραμονής κ.ο.κ.), επειδή μπορεί να θεωρηθούν ότι παραβιάζουν το άρθρο 101. Ιδιαίτερα σημαντικό κριτήριο είναι το αν οι συγκεκριμένοι περιορισμοί ή άλλες συμφωνίες που δεσμεύουν τους συνεταιίρους ίσχυαν από την αρχή ή εισήχθησαν μεταγενέστερα παρά τις αντιδράσεις κάποιων μελών. Το μέγεθος

²². ΕΕ C 61 της 28.2.1994, σ. 231.

²³. ΕΕ C 313 της 12.10.1998, σ. 234.

του συνεταιρισμού και ο όγκος των συναλλαγών του είναι κρίσιμοι παράγοντες για την εκτίμηση μιας πιθανής παραβίασης.

Γενικά, επαχθείς ή σημαντικοί περιορισμοί στο καταστατικό είναι πολύ πιθανό να βρεθούν σε αντίθεση με τη Συνθήκη, ακόμα κι αν έχουν γίνει αποδεκτοί από τα μέλη και ακόμα κι αν τα μέλη έχουν το δικαίωμα της ελεύθερης αποχώρησης. Η νομολογία είναι αρκετά αυστηρή με τους συνεταιρισμούς. Μέχρι σήμερα ο μόνος περιορισμός στο καταστατικό που κρίθηκε ότι συνάδει με το άρθρο 101 ήταν η απαγόρευση στα μέλη να συμμετέχουν σε άλλες επιχειρήσεις που ανταγωνίζονται ευθέως το συνεταιρισμό τους.

Πρέπει να τονιστεί εδώ ότι η προσέγγιση αυτή της νομολογίας αντιφάσκει εν πολλοίς με την κοινοτική νομοθεσία περί Ομάδων Παραγωγών, όπως, π.χ., οι Κανονισμοί 2200/96, 2848/98, 952/97 κ.ο.κ. Ομάδες Παραγωγών είναι ενώσεις παραγωγών αγροτικών προϊόντων με νομική προσωπικότητα, οι οποίοι πληρούν τους όρους και τις υποχρεώσεις που απορρέουν από τους οικείους κοινοτικούς κανονισμούς και αναγνωρίζονται από το κράτος μέλος. Μεταξύ των υποχρεώσεων που αναλαμβάνουν τα μέλη των Ομάδων Παραγωγών είναι η παραμονή στην Ομάδα για εύλογο χρονικό διάστημα (τριετία ή παραπάνω) χωρίς δικαίωμα αποχώρησης και η παράδοση των παραγομένων προϊόντων τους στην Ομάδα προκειμένου αυτή να τη συγκεντρώνει και να τη διοχετεύει στην αγορά. Παρατηρούμε, συνεπώς, ότι ενώ οι υποχρεώσεις που επιβάλλονται στα μέλη των Ομάδων Παραγωγών προέρχονται από την κοινοτική νομοθεσία, οι ίδιες αυτές υποχρεώσεις, σε αρκετές περιπτώσεις, θεωρήθηκαν ως μη συνάδουσες με τη Συνθήκη από το Δικαστήριο.

Είναι, βέβαια, αλήθεια ότι πολλές διατάξεις των καταστατικών που εξετάστηκαν από τα κοινοτικά Δικαστήρια μπορούσαν, εν τέλει, να οδηγήσουν σε αποκλεισμό κάθε ανταγωνισμού, ιδιαίτερα σ' εκείνες τις περιπτώσεις που οι συνεταιρισμοί απολάμβαναν δεσπόζουσα θέση στην αγορά. Π.χ., προέβλεπαν απόλυτη απαγόρευση εμπορίας από τα μέλη της παραγωγής τους, έστω και μικρού της μέρους, ή δυσβάστακτες οικονομικές ποινές σε περίπτωση παραβίασης του καταστατικού. Από την άλλη πλευρά, όμως, είναι γενικά αποδεκτό ότι στις περισσότερες περιπτώσεις, τέτοιου είδους όροι είναι αναγκαίοι για την επιβίωση ενός συνεταιρισμού, ιδιαίτερα από τη στιγμή που είναι εν γνώσει του υποψηφίου μέλους, το οποίο τους αποδέχεται ελεύθερα θεωρώντας ότι έτσι εξυπηρετούνται τα συμφέροντά του. Θα ήταν σφάλμα να απαλλάσσουμε ένα μέλος από τις οικειοθελώς

αναληφθείσες υποχρεώσεις του, ιδιαίτερα όταν με τη συμπεριφορά του θέτει σε κίνδυνο το συνεταιρισμό, άρα τους συνεταιίρους του.

Τέλος, υπενθυμίζεται ότι οι υπόλοιπες διατάξεις της Συνθήκης για τον ανταγωνισμό εφαρμόζονται πλήρως και στους συνεταιρισμούς. Άρα απαγορεύεται η καταχρηστική εκμετάλλευση της δεσπόζουσας θέσης που τυχόν κάποιος συνεταιρισμός έχει στην αγορά, όπως επίσης απαγορεύονται οι πρακτικές *dumping*. Τέλος, οι συνεταιρισμοί δεν μπορούν να γίνονται αποδέκτες κρατικών ενισχύσεων, ανεξάρτητα από το γεγονός ότι ασκούν πολλές φορές κοινωνική πολιτική.

ΕΝΟΤΗΤΑ 4

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

4.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο επιστημονικός διάλογος γύρω από τον τομέα της κοινωνικής οικονομίας έχει σημειώσει ιδιαίτερη άνθηση και εξέλιξη μόλις από τα τέλη της δεκαετίας του 1970 και μετά. Μέχρι τότε, το επιστημονικό ενδιαφέρον για τον τομέα αυτό ήταν πολύ μικρό, αν όχι ανύπαρκτο. Είναι αλήθεια, βέβαια, ότι η έρευνα όσον αφορά στον θεσμό των συνεταιρισμών κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα δεν ήταν αμελητέα, επικεντρωνόταν, όμως, μόνο στον θεσμό αυτό της κοινωνικής οικονομίας, χωρίς να επεκτείνεται στους υπόλοιπους θεσμούς και τις νομικές, οικονομικές, ιστορικές, πολιτικές και κοινωνιολογικές τους διαστάσεις. Σήμερα, το ενδιαφέρον για την κοινωνική οικονομία αυξάνεται συνεχώς με αποτέλεσμα να έχει αναπτυχθεί έντονη διεπιστημονική δραστηριότητα (βιβλιογραφία, μελέτες, έρευνες). Στην Ελλάδα η κοινωνική οικονομία ως κοινωνικό φαινόμενο άρχισε να διερευνάται μόνο πρόσφατα, ενώ ως γνωστόκo αντικείμενο βρίσκεται ακόμα υπό διαμόρφωση με αυξανόμενο ενδιαφέρον.

Ο Έλληνας νομοθέτης μέχρι πολύ πρόσφατα εξέδιδε ρυθμιστικούς κανόνες δικαίου μόνο για τους συνεταιρισμούς, με απαρχή τον νόμο 602/1915. Έκτοτε έχουν εκδοθεί πολλοί νόμοι για τους συνεταιρισμούς με αποτέλεσμα σήμερα η συνεταιριστική νομοθεσία να είναι κατακερματισμένη και ιδιαίτερα πολύπλοκη με ρυθμίσεις για μεγάλο αριθμό ειδών συνεταιρισμών (αγροτικών, δασικών, αστικών, πιστωτικών, ενεργειακών, κοινωνικών κ.ο.κ.).

Σημαντικό βήμα για την ανάπτυξη της κοινωνικής επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα ήταν η ψήφιση του νόμου 4019/2011, οπότε εισέρχεται για πρώτη φορά στην ελληνική έννομη τάξη η έννοια της κοινωνικής οικονομίας και της κοινωνικής επιχειρηματικότητας. Με τον νόμο 4430/2016 «Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία και ανάπτυξη των φορέων της και άλλες διατάξεις» έγινε αναπροσαρμογή του νομοθετικού πλαισίου που αφορά στην κοινωνική επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα.

Στην παρούσα ενότητα θα εξετάσουμε σύντομα νομοθετικές διατάξεις για τις ΜΚΟ καθώς και τις νομικές μορφές που αυτές χρησιμοποιούν, προκειμένου να δραστηριοποιηθούν στη χώρα μας. Επίσης, θα ασχοληθούμε ιδιαίτερα με αρκετές

διατάξεις του νόμου 4430/2016, ενώ για τον λόγο που αναφέραμε πιο πάνω είναι αδύνατο να εξετάσουμε εδώ το νομικό καθεστώς που διέπει τους συνεταιρισμούς στη χώρα μας.

4.2 ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ ΚΑΛΟ

Ο ορισμός που υιοθετεί ο νομοθέτης για την ΚΑΛΟ βρίσκεται στο άρθρο 2, ν. 4430/2016, όπου ως «Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία» ορίζεται το σύνολο των οικονομικών δραστηριοτήτων που στηρίζονται σε μία εναλλακτική μορφή οργάνωσης των σχέσεων παραγωγής, διανομής, κατανάλωσης και επανεπένδυσης, βασισμένη στις αρχές της δημοκρατίας, της ισότητας, της αλληλεγγύης, της συνεργασίας, καθώς και του σεβασμού στον άνθρωπο και το περιβάλλον.

Στο άρθρο 3, ν. 4430/2016 προσδιορίζεται η έννοια των Φορέων ΚΑΛΟ. Ο νόμος αναφέρει καταρχάς ότι Φορείς Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας είναι οι οντότητες που ρυθμίζονται από συγκεκριμένες διατάξεις, δηλαδή οι Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις (άρθρο 14), οι Συνεταιρισμοί Εργαζομένων (άρθρο 24) και οι Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί Περιορισμένης Ευθύνης - Κοι.Σ.Π.Ε (άρθρο 12, Ν. 2716/1999).

Κατόπιν, αναφέρεται σε κάθε άλλη οντότητα πέραν των ανωτέρω που παρουσιάζει συγκεκριμένα χαρακτηριστικά. Άρα, Φορέας Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας είναι και οποιοδήποτε άλλο μη μονοπρόσωπο νομικό πρόσωπο, εφόσον έχει αποκτήσει νομική προσωπικότητα, όπως ιδίως αγροτικοί συνεταιρισμοί του Ν. 4384/2016, αστικοί συνεταιρισμοί του Ν. 1667/1986, Αστικές Εταιρίες των άρθρων 741 επ. του Α.Κ., εφόσον σωρευτικά συντρέχουν οι εξής προϋποθέσεις:

α) Αναπτύσσει δραστηριότητες συλλογικής και κοινωνικής ωφέλειας.

β) Μεριμνά για την πληροφόρηση και τη συμμετοχή των μελών του και εφαρμόζει δημοκρατικό σύστημα λήψης αποφάσεων, σύμφωνα με την αρχή ένα μέλος μία ψήφος, ανεξάρτητα από τη συνεισφορά κάθε μέλους.

γ) Το καταστατικό του προβλέπει περιορισμούς στη διανομή του κέρδους ως εξής: (i) ποσοστό τουλάχιστον 5% διατίθεται για το σχηματισμό αποθεματικού, (ii) ποσοστό έως 35% αποδίδεται στους εργαζόμενους του Φορέα, εκτός κι αν τα 2/3 των μελών της Γενικής Συνέλευσης αποφασίσουν αιτιολογημένα τη διάθεση του ποσοστού αυτού σε δραστηριότητες του στοιχείου iii και (iii) το υπόλοιπο διατίθεται

για τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και τη διεύρυνση της παραγωγικής του δραστηριότητας.

δ) Εφαρμόζει σύστημα σύγκλισης στην αμοιβή της εργασίας, κατά το οποίο ο ανώτατος καθαρός μισθός δεν μπορεί να υπερβαίνει περισσότερο από τρεις φορές τον κατώτατο, εκτός και αν τα 2/3 των μελών της Γενικής Συνέλευσης αποφασίσουν διαφορετικά.

ε) Αποβλέπει στην ενδυνάμωση των οικονομικών δραστηριοτήτων του και τη μεγιστοποίηση της παραγόμενης κοινωνικής ωφέλειας μέσω της οριζόντιας και ισότιμης δικτύωσης με άλλους φορείς ΚΑΛΟ.

στ) Δεν έχει ιδρυθεί και δεν διοικείται άμεσα ή έμμεσα από Ν.Π.Δ.Δ. ή Ο.Τ.Α. α' ή β' βαθμού ή από άλλο νομικό πρόσωπο του ευρύτερου δημόσιου τομέα.

Κατά τα λοιπά, οι Φορείς ΚΑΛΟ, ανεξαρτήτως νομικής μορφής, έχουν συγκεκριμένες υποχρεώσεις. Πρώτον, τα μέλη του Φορέα, που δεν είναι εργαζόμενοι, δεν έχουν δικαίωμα στη διανομή των κερδών.²⁴ Δεύτερον, ο Φορέας οφείλει να τηρεί Μητρώο Εθελοντών, στο οποίο καταγράφονται τα μη μέλη, που λειτουργούν ως εθελοντές και υποστηρίζουν τις δράσεις του Φορέα. Τρίτον, ο Φορέας υποχρεούται, από τη δεύτερη χρήση λειτουργίας του, να παρουσιάζει ετήσια δαπάνη μισθοδοσίας τουλάχιστον ίση με το 25% του κύκλου εργασιών της προηγούμενης χρήσης του. Η υποχρέωση αυτή αφορά τους Φορείς με κύκλο εργασιών και έσοδα επιχορηγήσεων της προηγούμενης ετήσιας χρήσης μεγαλύτερα από το 300% του ετήσιου κόστους μισθοδοτικής δαπάνης ενός υπαλλήλου πλήρους απασχόλησης, με βάση τον κατώτατο νομοθετημένο μισθό χωρίς επιδόματα.

Οι ορισμοί που δίνει ο νομοθέτης στην έννοια κοινωνικός αντίκτυπος και τη μέτρησή του βρίσκονται στο άρθρο 2§9, 10, ν. 4430/2016. Ως «κοινωνικός αντίκτυπος» ορίζεται η παραγόμενη συλλογική και κοινωνική ωφέλεια που κομίζει η δραστηριότητα ενός φορέα ΚΑΛΟ, σε οικονομικό, περιβαλλοντικό και κοινωνικό επίπεδο στις τοπικές κοινωνίες. Ως «Εργαλείο Μέτρησης Κοινωνικού Αντικτύπου» ορίζεται το μοντέλο παρακολούθησης του κοινωνικού αντικτύπου, που ο κάθε φορέας δύναται να συμπληρώνει με σκοπό τη βελτίωση των διαδικασιών λειτουργίας του και την ενδυνάμωση των δραστηριοτήτων του. Με απόφαση του Υπουργού

²⁴. Εξαίρονται τα μέλη των Αστικών Συνεταιρισμών για τα «κέρδη» που προκύπτουν από τις συναλλαγές μεταξύ των μελών με τον συνεταιρισμό, τα οποία και καλούνται πλεόνασμα. Για το σχηματισμό του πλεονάσματος τηρείται διακριτός λογαριασμός.

Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης θα καθοριστούν τα τεχνικά ζητήματα και οι λεπτομέρειες εφαρμογής του.

4.3 ΟΡΙΣΜΟΣ ΜΚΟ

Ο μόνος ορισμός των ΜΚΟ απαντά στο άρθρο 11§1, ν. 2731/1999: «Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (Μ.Κ.Ο.), υπό την έννοια του παρόντος νόμου, είναι μη κερδοσκοπικά νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου που έχουν ως αντικείμενο κυρίως, την παροχή επείγουσας ανθρωπιστικής, επισιτιστικής και αναπτυξιακής βοήθειας προς τους πληθυσμούς αναπτυσσόμενων χωρών, προκειμένου να συντελέσουν στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη αυτών των χωρών». Στις ΜΚΟ περιλαμβάνονται και τα Ερευνητικά πανεπιστημιακά ινστιτούτα (άρθρ.14§6, ν. 3072/2002). Παρατηρούμε ότι ο ορισμός αυτός είναι ιδιαίτερα περιοριστικός και δεν περιλαμβάνει όλες τις ΜΚΟ.

Επιπροσθέτως, πολλές αναφορές δημιουργούν σύγχυση, όπως, π.χ., στο άρθρο 7§1, Ν. 4455/2017, που αναφέρει ότι τα νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, όπως φιλανθρωπικά σωματεία, κοινωφελή ιδρύματα, αστικές εταιρείες μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, μη κυβερνητικές οργανώσεις (Μ.Κ.Ο.), αναγνωρισμένοι με ειδική νομοθετική ρύθμιση φορείς, παραρτήματα διεθνών Μ.Κ.Ο., που παρέχουν υπηρεσίες κοινωνικής φροντίδας, υπάγονται στην εποπτεία και τον έλεγχο του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης». Η παραπάνω αναφορά υπονοεί ότι άλλο πράγμα είναι τα νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα και άλλο οι ΜΚΟ ή έστω ότι τα νομικά αυτά πρόσωπα είναι ευρύτερη κατηγορία από τις ΜΚΟ, στην οποία αυτές συμπεριλαμβάνονται. Άρα οι ΜΚΟ πρέπει να παρουσιάζουν και άλλα ποιοτικά χαρακτηριστικά πέραν του ιδιωτικού και μη κερδοσκοπικού στοιχείου. Ποια όμως είναι αυτά δεν ορίζει ο νομοθέτης.

4.4 ΝΟΜΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΜΚΟ

Στο ελληνικό δίκαιο, μια ΜΚΟ μπορεί να οργανωθεί κατά τέσσερις τρόπους, είτε ως σωματείο, είτε ως ίδρυμα, είτε ως ερανική επιτροπή, είτε ως αστική εταιρεία. Τα τέσσερα αυτά νομικά οχήματα έχουν συγκεκριμένα και διακριτά μεταξύ τους χαρακτηριστικά και παρουσιάζουν πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα, έτσι ώστε η κάθε ΜΚΟ να πρέπει να διαλέξει τη μορφή που της ταιριάζει ανάλογα με το σκοπό της, το μέγεθός της και τον τρόπο οργάνωσης και διοίκησης που επιθυμεί. Το

ελληνικό δίκαιο δεν αγνοεί τις απλές ενώσεις προσώπων, που δεν έχουν διακριτή δική τους προσωπικότητα από τα μέλη τους (άρθρο 107 ΑΚ). Οι ενώσεις αυτές κείνται μεταξύ του σωματείου και της αστικής εταιρείας, παρουσιάζουν κοινά στοιχεία με αυτά αλλά και διαφορές και, ελλείψει ειδικότερων διατάξεων, εφαρμόζονται σ' αυτές οι διατάξεις περί εταιρείας. Οι ενώσεις αυτές, πάντως, αντιμετωπίζονται γενικά ως προστάδιο στην ίδρυση σωματείου και δεν έχουν μόνιμο χαρακτήρα.

Για τους σκοπούς μας, θεωρείται δεδομένο ότι μια ΜΚΟ, που στοχεύει στη μονιμότερη δραστηριοποίηση στην Ελλάδα, θα αποκτήσει νομική προσωπικότητα, καθιστάμενη έτσι ανεξάρτητο πρόσωπο από τα μέλη που την αποτελούν με δική της ξεχωριστή βούληση, με δικές της ξεχωριστές υποχρεώσεις και δικαιώματα στις σχέσεις της με τους τρίτους και το Δημόσιο και δικούς της ξεχωριστούς σκοπούς.

Όλα τα νομικά πρόσωπα στην Ελλάδα έχουν συγκεκριμένα κοινά χαρακτηριστικά, που περιγράφονται στον Αστικό μας Κώδικα. Έχουν, δηλαδή, νομική προσωπικότητα, την οποία αποκτούν με την σύνταξη του καταστατικού τους, το οποίο είναι είτε ιδιωτικό έγγραφο (π.χ., στην περίπτωση του σωματείου), είτε συμβολαιογραφικό (π.χ., στην περίπτωση του ιδρύματος). Το καταστατικό είναι το πολυτιμότερο εργαλείο του νομικού προσώπου, διότι περιγράφει όλες τις λεπτομέρειες λειτουργίας του. Ένα σωστά συνταγμένο καταστατικό χωρίς παραλείψεις και ασάφειες είναι ζωτικός παράγοντας καλής λειτουργίας του νομικού προσώπου προς επίτευξη των στόχων του ομαλά και χωρίς παρεξηγήσεις και διαφωνίες μεταξύ των μελών του.

Τα νομικά πρόσωπα έχουν έδρα και διοικούνται από όργανα, μονομελή ή πολυμελή. Αν τα όργανα διοίκησης είναι πολυμελή, οι αποφάσεις λαμβάνονται με απόλυτη πλειοψηφία των παρόντων μελών, εκτός αν το καταστατικό προβλέπει διαφορετικά. Τα μέλη του οργάνου ασκούν λειτούργημα, ενσαρκώνουν τη βούληση του νομικού προσώπου και όχι τη δική τους και ενεργούν με σκοπό την εξυπηρέτηση των σκοπών του και όχι των δικών τους. Για το λόγο αυτό υπάρχουν δικλείδες ασφαλείας, όπως μη ψήφος σε περιπτώσεις ιδίου συμφέροντος, διορισμός προσωρινής διοίκησης. Επίσης εκπροσωπούν το νομικό πρόσωπο στις σχέσεις του με τους τρίτους και η έκταση της εξουσίας τους περιγράφεται από το καταστατικό.

Το νομικό πρόσωπο δεσμεύεται για τις δικαιопραξίες που έγιναν από τη διοίκησή του στα όρια της εξουσίας της και ευθύνεται για τις πράξεις και παραλείψεις των αντιπροσώπων του, που ενεργούσαν στα πλαίσια των καθηκόντων τους.

Το νομικό πρόσωπο λύεται και εκκαθαρίζεται και η τυχόν απομένουσα περιουσία του, αν δεν προβλέπεται κάτι από το καταστατικό περιέρχεται στο Δημόσιο, το οποίο μεριμνά για τη διάθεσή της σε σκοπούς του λυθέντος νομικού προσώπου.

4.4.1 Σωματείο

Το σωματείο ιδρύεται από 20 πρόσωπα - μέλη, φυσικά ή νομικά, αποκτά προσωπικότητα με την εγγραφή του στο βιβλίο που τηρείται Πρωτοδικείο της έδρας του και μπορεί να έχει οποιοδήποτε σκοπό, αρκεί αυτός αφενός να μην είναι κερδοσκοπικός (χωρίς να αποκλείεται ο εν ευρεία εννοία οικονομικός σκοπός, π.χ., επαγγελματικά σωματεία, αλληλοβοηθητικά ταμεία), αφετέρου να μην αντίκειται στο νόμο και τα χρηστά ήθη.²⁵

Το καταστατικό πρέπει οπωσδήποτε να περιέχει συγκεκριμένα στοιχεία, αλλιώς είναι άκυρο και, συνεπώς, το σωματείο δεν υφίσταται. Τα στοιχεία αυτά περιέχουν τα σχετικά με το σκοπό, την επωνυμία, την έδρα, την είσοδο, αποχώρηση και αποβολή μέλους, τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις μέλους, τους πόρους, την αντιπροσώπευση, τα όργανα του σωματείου (καταρτισμό, λειτουργία, παύση τους), τη σύγκληση, συνεδρίαση και απόφαση συνέλευσης, τις διαδικασίες τροποποίησης του καταστατικού και τη διάλυση του σωματείου.

Στο σωματείο ισχύει η αρχή του ανοικτού αριθμού μελών, υπό την έννοια ότι οποιοσδήποτε μπορεί να γίνει μέλος του σωματείου με αίτησή του. Πάντως, το σωματείο μπορεί ν' απορρίψει την αίτηση, εκτός εάν το καταστατικό θέτει συγκεκριμένες προϋποθέσεις εισόδου, οπότε η αποδοχή είναι υποχρεωτική αν ο αιτών πληροί τις προϋποθέσεις αυτές. Η αποχώρηση από το σωματείο είναι πάντα ελεύθερη και δεν μπορεί να τίθενται περιορισμοί από το καταστατικό. Ένα μέλος μπορεί ακόμα ν' αποβληθεί στις περιπτώσεις που προβλέπει το καταστατικό ή αν υπάρχει σπουδαίος λόγος και αποφασίσει γι' αυτό η συνέλευση. Το μέλος μπορεί ν' ασκήσει προσφυγή κατά της απόφασης αποβολής εντός δύο μηνών.

Η διοίκηση ασκείται από τα μέλη, αν δεν ορίζεται διαφορετικά στο καταστατικό. Η συνέλευση είναι το ανώτατο όργανο του σωματείου, εποπτεύει και

25. Άρθρο 787 ΚΠολΔ, «1. Όταν ζητείται κατά το νόμο να διαταχθεί η εγγραφή σωματείου στο βιβλίο που τηρείται για αυτό το σκοπό, ή η τροποποίηση του καταστατικού ή η εξουσιοδότηση για τη σύγκληση της συνέλευσης σωματείου και τη ρύθμιση της προεδρίας της ή η διάλυση σωματείου, αρμόδιος είναι ο Ειρηνοδίκης της περιφέρειας που έχει έδρα το σωματείο. 2. Δικαίωμα ανακοπής κατά της διαταγής που δέχεται αίτηση εγγραφής σωματείου ή τροποποίησης καταστατικού έχει ο εισαγγελέας πρωτοδικών απεπαγγέλτως ή κατόπιν αίτησης της εποπτεύουσας αρχής, καθώς και κάθε τρίτος που έχει έννομο συμφέρον».

ελέγχει το Διοικητικό Συμβούλιο, ενώ το παύει οποτεδήποτε. Η συνέλευση συγκαλείται κατά τις διαδικασίες που ορίζει το καταστατικό, ενώ και το Διοικητικό Συμβούλιο ή το 1/5 των μελών έχουν το δικαίωμα αυτό. Η συνέλευση συνεδριάζει έγκυρα με οποιαδήποτε απαρτία, εκτός αν το καταστατικό ορίζει αλλιώς, οπωσδήποτε όμως χρειάζεται η λήψη απόφασης με την απόλυτη πλειοψηφία των μελών. Σε περίπτωση σύγκρουσης συμφερόντων κάποιου μέλους με τα συμφέροντα του σωματείου, το μέλος αυτό δεν ψηφίζει. Αν πρόκειται να ληφθεί απόφαση για τροποποίηση του καταστατικού απαιτείται απαρτία των μισών μελών και πλειοψηφία των 3/4 των παρόντων. Για μεταβολή του σκοπού του σωματείου απαιτείται η συναίνεση όλων των μελών. Αν δεν τηρηθούν όλα τα παραπάνω, η απόφαση της συνέλευσης είναι άκυρη.

Το σωματείο διαλύεται στις περιπτώσεις που ορίζει το καταστατικό, αν τα μέλη του γίνουν λιγότερα από δέκα, με απόφαση της συνέλευσης που θα ληφθεί με αυξημένη απαρτία και πλειοψηφία και με απόφαση του Πρωτοδικείου, κατόπιν αίτησης του 1/5 των μελών ή του Διοικητικού Συμβουλίου ή της εποπτεύουσας αρχής για διάφορους λόγους (π.χ., αδύνατη η διοίκηση λόγω μείωσης μελών, εκπλήρωση σκοπού ή αδυναμία επιδίωξης του ή επιδίωξη διαφορετικού ή έγινε ανήθικος, παράνομος).

Τα **πλεονεκτήματα** που παρουσιάζει η οργάνωση μιας ΜΚΟ σε σωματείο είναι τα εξής:

- 1) Η ετήσια καταβολή εισφορών από τα μέλη δημιουργεί μια σταθερή πρόσοδο.
- 2) Τα μέλη έχουν ίσα δικαιώματα, άρα ισχύει η αρχή της δημοκρατικής διακυβέρνησης. Ιδιαίτερα δικαιώματα σε μέλη απονέμονται ή αφαιρούνται μόνο με τη συναίνεση όλων.
- 3) Τα μέλη ουδέποτε έχουν δικαίωμα στην περιουσία του σωματείου είτε λόγω αποχώρησης είτε λόγω διάλυσης.
- 4) Μπορούν να ιδρυθούν περισσότερα σωματεία με τον ίδιο σκοπό, αρκεί να μην συγχέονται οι επωνυμίες τους.
- 5) Τα σωματεία μπορούν να συνδέονται μεταξύ τους δημιουργώντας ένωση σωματείων, διατηρώντας την οικονομική και διοικητική τους αυτοτέλεια.
- 6) Ο αριθμός μελών του σωματείου είναι απεριόριστος, εκτός αν τίθενται περιορισμοί από το καταστατικό.
- 7) Ευελιξία στη διοίκηση, αν το ΔΣ είναι ολιγομελές.
- 8) Έχουν ευνοϊκή φορολογική μεταχείριση.

Τα **μειονεκτήματα** ενός σωματείου είναι:

- 1) Συνεχής αβεβαιότητα για τον αριθμό των μελών.
- 2) Αμεταβίβαστο της ιδιότητας του μέλους.
- 3) Για μεταβολή του σκοπού απαιτείται η συναίνεση όλων των μελών.
- 4) Αν το Διοικητικό Συμβούλιο είναι πολυμελές, μπορεί να παρατηρηθεί δυσκαμψία στη διοίκηση.
- 5) Τα μέλη δεν έχουν ευχέρεια ελέγχου της διοίκησης ατομικά, αλλά μόνο μέσω της συνέλευσης.

4.4.2 Εταιρεία

Εταιρεία είναι η σύμβαση μεταξύ δύο ή περισσότερων προσώπων που αναλαμβάνουν αμοιβαία την υποχρέωση να επιδιώξουν με κοινές εισφορές κοινό σκοπό, ιδίως οικονομικό. Η εταιρεία αποκτά προσωπικότητα, αν επιδιώκει οικονομικό σκοπό και τηρήσει τις διατυπώσεις δημοσιότητας του Εμπορικού Νόμου για τις προσωπικές εμπορικές εταιρείες, δηλαδή δημοσίευση του καταστατικού τους στο Πρωτοδικείο.²⁶

Ο σκοπός περιλαμβάνει κάθε θεμιτή δραστηριότητα, ιδεαλιστική (π.χ., επιστημονική, καλλιτεχνική, φιλανθρωπική) ή οικονομική. Στην πραγματοποίηση του σκοπού συμβάλλουν από κοινού όλοι οι εταίροι, οι οποίοι έχουν, μάλιστα, νομική υποχρέωση προς τούτο. Η εισφορά είναι υποχρεωτική για κάθε εταίρο και μπορεί να συνίσταται σε οτιδήποτε (εργασία, χρήματα, είδος), εκτός αν υπάρχει διαφορετική συμφωνία μεταξύ των εταίρων. Οι εισφορές είναι ίσες μεταξύ τους και οι εταίροι δεν υποχρεούνται σε αύξησή τους.

Οι εταίροι υποχρεούνται σε ατομική επιμελή συμπεριφορά και δεν πρέπει να δρουν ενάντια στα συμφέροντα της εταιρείας, είτε για λογαριασμό τους, είτε για λογαριασμό τρίτου προσώπου (απαγόρευση ανταγωνισμού). Αυτό σημαίνει ότι δεν είναι δυνατή η συμμετοχή σε εταιρεία που επιδιώκει ίδιους σκοπούς.

Η διαχείριση – διοίκηση της εταιρείας ανήκει κανονικά σε όλους τους εταίρους (συλλογική διαχείριση), εκτός εάν έχει συμφωνηθεί μεταξύ των εταίρων η ανάθεσή της σε έναν ή περισσότερους απ' αυτούς, οπότε οι υπόλοιποι αποκλείονται από τη διαχείριση. Αν κάποιος εταίρος έχει οριστεί και διαχειριστής ευθύνεται για κάθε πταίσμα κατά την άσκηση της διαχείρισης. Ο διαχειριστής ανακαλείται ή παραιτείται μόνο για σπουδαίο λόγο, όπως η βαριά παράβαση καθηκόντων ή η ανικανότητα.

²⁶ Η εταιρεία, αν δεν τηρήσει τις διατυπώσεις δημοσιότητας, συνεχίζει να υφίσταται, απλώς δεν αποκτά νομική προσωπικότητα.

Ανάλογα με την εταιρική συμφωνία, οι αποφάσεις στη συλλογική διαχείριση λαμβάνονται κατά πλειοψηφία, κάθε εταίρος, όμως, μπορεί να εκπροσωπεί την εταιρεία ατομικά. Κάθε εταίρος, ανεξάρτητα από το αν μετέχει στη διαχείριση ή όχι, δικαιούται να λαμβάνει γνώση και να ελέγχει τις υποθέσεις και την πορεία της εταιρείας.

Κατά τα λοιπά η αστική εταιρεία μοιάζει ιδιαίτερα με την προσωπική εμπορική εταιρεία (π.χ., Ομόρρυθμη Εταιρεία), δηλαδή οι εταίροι συμμετέχουν στα κέρδη και τις ζημίες καθώς και σε ό,τι αποκτάται κατά τη διάρκεια της εταιρείας, υποχρεούνται να μην διαθέσουν το μερίδιό τους ούτε να ζητήσουν διανομή, η εταιρική ιδιότητα μεταβιβάζεται μόνο αν κάτι τέτοιο έχει συμφωνηθεί, ενώ ο θάνατος εταίρου σημαίνει τη λύση της εταιρείας, εκτός αν συμφωνηθεί στο καταστατικό η συνέχισή της σε μια τέτοια περίπτωση από τους υπολοίπους (οπότε οι κληρονόμοι παίρνουν το εταιρικό μερίδιο) ή με τους κληρονόμους του θανόντος. Άλλοι λόγοι λύσης είναι η καταγγελία, η παρέλευση του χρόνου διάρκειας και η πραγματοποίηση του σκοπού ή η αδυναμία επίτευξής του. Τη λύση της εταιρείας ακολουθεί η εκκαθάριση και η περιουσία που τυχόν απέμεινε διανέμεται στους εταίρους.

Τα **πλεονεκτήματα** που παρουσιάζει η οργάνωση μιας ΜΚΟ σε εταιρεία είναι τα εξής:

1) Μεγάλη ευελιξία στην ίδρυση και δραστηριοποίηση.

2) Όλοι οι εταίροι είναι δραστηριοποιημένοι για την επιτυχία των σκοπών της εταιρείας, αφού υποχρεούνται αφενός σε ατομική επιμελή συμπεριφορά τουλάχιστον, αφετέρου δεν πρέπει να δρουν ενάντια στα συμφέροντα της εταιρείας.

3) Ευελιξία στη διοίκηση.

4) Μεγάλα περιθώρια ελέγχου των διαχειριστών από τους εταίρους.

Τα **μειονεκτήματα** μιας εταιρείας είναι τα εξής:

1) Αποκτά νομική προσωπικότητα, μόνο αν επιδιώκει κυρίως οικονομικό σκοπό.

2) Μικρός αριθμός εταίρων και δυσκαμψία στην υποδοχή νέων εταίρων.

3) Η περιουσία της εταιρείας ανήκει στους εταίρους, άρα ο θάνατος ή η αποχώρηση εταίρου κλονίζει την οικονομική σταθερότητα.

4) Η έλλειψη νομικής προσωπικότητας οδηγεί πολλές φορές σε αδιέξοδο.

4.4.3 Ίδρυμα

Το ίδρυμα είναι ένας δημοφιλής νομικός φορέας, ιδιαίτερα στις περιπτώσεις που ο επιδιωκόμενος σκοπός είναι καθαρά φιλανθρωπικός ή κοινωνικού χαρακτήρα.

Το ίδρυμα αποκτά προσωπικότητα με διάταγμα που εγκρίνει τη σύστασή του, όταν με ιδρυτική πράξη, μια περιουσία ορίστηκε για να εξυπηρετηθεί ορισμένος σκοπός. Η ιδρυτική πράξη γίνεται είτε με δικαιοπραξία εν ζωή είτε με διάταξη τελευταίας βούλησης. Η δικαιοπραξία εν ζωή **απαιτείται** να γίνει με συμβολαιογραφικό έγγραφο.

Στην ιδρυτική πράξη πρέπει να καθορίζεται ο σκοπός του ιδρύματος, η περιουσία που αφιερώνεται και ο οργανισμός του. Το διάταγμα που εγκρίνει το ίδρυμα μπορεί να ορίσει ή να συμπληρώσει ή να τροποποιήσει τον οργανισμό, με τον όρο ότι η θέληση του ιδρυτή θα παραμείνει σεβαστή.

Η ιδρυτική πράξη μπορεί ν' ανακληθεί, αν ο ιδρυτής έγινε άπορος ή για σπουδαίους λόγους, π.χ., γέννηση τέκνου. Αν όμως εκδοθεί το διάταγμα, δεν επιτρέπεται αίτηση για ανάκληση. Από τη σύσταση του ιδρύματος ο ιδρυτής έχει την υποχρέωση να μεταβιβάσει σ' αυτό την περιουσία που έταξε. Όμως, οι δανειστές και οι νόμιμοι κληρονόμοι του ιδρυτή μπορούν να προσβάλουν τη σύσταση του ιδρύματος, σύμφωνα με τις διατάξεις του Αστικού Κώδικα για τις δωρεές (μέμψη αστόργου δωρεάς).

Ίδρυμα που συνιστάται μετά το θάνατο του ιδρυτή θεωρείται ότι υφίσταται κατά το χρόνο του θανάτου του ως προς την περιουσία που έχει ταχθεί υπέρ του ιδρύματος, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι οι κληρονόμοι του ιδρυτή δεν απολαμβάνουν την προστασία που τους παρέχει το κληρονομικό δίκαιο.

Το ίδρυμα παύει να υπάρχει στις περιπτώσεις που ορίζει η ιδρυτική πράξη ή ο οργανισμός του. Επίσης, το ίδρυμα διαλύεται με διάταγμα, αν ο σκοπός του εκπληρώθηκε ή έγινε απραγματοποίητος ή αν έχει παρεκκλίνει από το σκοπό του, ή αν ο σκοπός ή η λειτουργία του έγινε παράνομη ή ανήθικη ή αντίθετη προς τη δημόσια τάξη.

Ο οργανισμός του ιδρύματος μπορεί να μεταβληθεί, ακόμη και αντίθετα προς τη θέληση του ιδρυτή, αν το ζητήσει η διοίκηση του ιδρύματος και αν η μεταβολή επιβάλλεται για να συντηρηθεί η περιουσία του ή για να εκπληρωθεί ο σκοπός του. Αν ο σκοπός του ιδρύματος έγινε απραγματοποίητος, μπορεί να δοθεί σ' αυτό, με διάταγμα που προκαλεί η αρμόδια αρχή, άλλος παραπλήσιος σκοπός, σύμφωνα με την πιθανότερη θέληση του ιδρυτή. Η μεταβολή του περιεχομένου ή των όρων της ιδρυτικής πράξης ως προς τις διατάξεις της που εξυπηρετούν σκοπό δημόσιο ή κοινωφελή απαγορεύεται. Όταν η θέληση του ιδρυτή καταστεί απόλυτα

απραγματοποίητη, επιτρέπεται, εξαιρετικά, η περιουσία που είχε ταχθεί να διατεθεί με ειδικό νόμο για άλλο παραπλήσιο σκοπό.

Πλεονεκτήματα του ιδρύματος είναι η ευμενής φορολογική μεταχείριση, η οποία είναι ακόμα καλύτερη και από εκείνη του σωματείου καθώς επίσης και η συνεχής ύπαρξη μιας περιουσίας για την επίτευξη του σκοπού του. **Μειονεκτήματα** είναι οι χρονοβόρες γραφειοκρατικές διαδικασίες που είναι απαραίτητες για την ίδρυσή του και οι δυνατότητες παρέμβασης της Διοίκησης. Στα «μειονεκτήματα» θα μπορούσε να συγκαταλεγεί η ανάγκη άριστης σύνταξης του οργανισμού του και πρόβλεψη αντιμετώπισης διαφόρων πιθανών προβλημάτων που θα ανακύψουν, ώστε εκλιπόντος του ιδρυτή να συνεχίζεται απρόσκοπτα η λειτουργία του, μολονότι τέτοια θέματα πάντα αντιμετωπίζονται με την πρέπουσα προσοχή από τους ιδρυτές. Ο νόμος παρέχει, βέβαια, δυνατότητα αλλαγής του οργανισμού, κάτι τέτοιο, όμως, δεν είναι πάντα η εύκολη λύση.

4.4.4 Ερανική Επιτροπή

Οι ερανικές επιτροπές αναφέρονται εδώ μόνο για λόγους πληρότητας, αφού ο χαρακτήρας τους είναι καθαρά προσωρινός, κάτι που, κατά την άποψή μας βέβαια, δεν συνάδει με τη φύση και τις δραστηριότητες μιας ΜΚΟ.

Οι επιτροπές αποκτούν προσωπικότητα με διάταγμα, έχουν πέντε τουλάχιστον μέλη και συγκεντρώνουν χρήματα ή άλλα αντικείμενα με εράνους, γιορτές ή άλλα παρόμοια μέσα, για την εξυπηρέτηση ορισμένου σκοπού δημόσιου ή κοινωφελούς. Το διάταγμα περιέχει τον οργανισμό και τα μέλη της επιτροπής και καθορίζει το έργο και την έδρα της, καθώς και το χρονικό διάστημα για να περατώσει το έργο της. Το διάστημα αυτό μπορεί να παραταθεί. Η επιτροπή παύει να υπάρχει, μόλις περάσει ο χρόνος που είχε ταχθεί ή περατωθεί το έργο της.

Η επιτροπή μπορεί να διαλυθεί με διάταγμα, αν το αποφασίσει η ίδια, ή αν έχει παρεκκλίνει από το έργο της, ή αν η εκτέλεση του έργου της έγινε ανέφικτη, ή συνάγεται, οπωσδήποτε, ότι εγκαταλείφθηκε ο σκοπός της, ή αν ο σκοπός έγινε παράνομος ή ανήθικος ή αντιβαίνει στη δημόσια τάξη.

Πρέπει να σημειωθεί ότι οι ερανικές επιτροπές, παρά τον προσωρινό τους χαρακτήρα, θα μπορούσαν να χρησιμεύσουν αφενός ως ένα πείραμα για τη μεταγενέστερη δημιουργία ΜΚΟ, αφετέρου ως χρήσιμο εργαλείο για την επίτευξη του σκοπού κάποιας ΜΚΟ. Αν, πάντως, ο οργανισμός μιας ερανικής επιτροπής προβλέπει ότι η περιουσία που έχει συγκεντρωθεί από την επιτροπή θα

χρησιμοποιηθεί για ορισμένο διαρκή σκοπό, για την περαιτέρω εκπλήρωσή του πρέπει να συσταθεί ίδρυμα, οπότε ισχύουν τα παραπάνω.

4.5 ΟΡΙΣΜΟΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

Στην Ελλάδα το διέπον τις κοινωνικές επιχειρήσεις νομικό πλαίσιο βρίσκεται, όπως προείπαμε, στον νόμο 4430/2016. Ο νόμος αφορά γενικά στην Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία (ΚΑΛΟ) και στο άρθρο 3 κατατάσσει, μεταξύ άλλων, τις κοινωνικές επιχειρήσεις στους Φορείς της ΚΑΛΟ. Συγκεκριμένη αναφορά στις κοινωνικές επιχειρήσεις γίνεται στα άρθρα 14 – 23 του νόμου, τα οποία θα αναλύσουμε παρακάτω.

Στο άρθρο 14§1 ορίζεται ότι Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις (Κοιν.Σ. Επ.) είναι οι αστικοί συνεταιρισμοί του ν. 1667/1986, που έχουν ως καταστατικό σκοπό τη συλλογική και την κοινωνική ωφέλεια, και διαθέτουν εκ του νόμου εμπορική ιδιότητα. Άρα τα συστατικά στοιχεία μιας κοινωνικής επιχείρησης είναι τα παρακάτω:

1) Είναι οργανωμένη κατά τον συνεταιριστικό τρόπο και μάλιστα σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στον νόμο περί αστικών συνεταιρισμών.

2) Έχουν την εμπορική ιδιότητα, άρα εφαρμόζεται σ' αυτές το δίκαιο των εμπόρων (π.χ., έχουν την πτωχευτική ικανότητα).

3) Μεταξύ άλλων στοιχείων, στο καταστατικό τους θα αναφέρεται υποχρεωτικά ως σκοπός της επιχείρησης η επιδίωξη συλλογικής και κοινωνικής ωφέλειας (η λέξη «και» είναι ατυχής, γιατί φανερώνει ότι στον σκοπό πρέπει να περιλαμβάνονται και οι δύο δραστηριότητες).

Στο άρθρο 2§2, 3 δίνονται οι ορισμοί της συλλογικής και της κοινωνικής ωφέλειας. Συλλογική ωφέλεια είναι η από κοινού εξυπηρέτηση των αναγκών των μελών του Φορέα Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, μέσα από τη διαμόρφωση ισότιμων σχέσεων παραγωγής, τη δημιουργία θέσεων σταθερής και αξιοπρεπούς εργασίας, τη συμφιλίωση προσωπικής, οικογενειακής και επαγγελματικής ζωής. Κοινωνική ωφέλεια είναι η εξυπηρέτηση κοινωνικών αναγκών τοπικού ή ευρύτερου χαρακτήρα με την αξιοποίηση της κοινωνικής

καινοτομίας, μέσα από δραστηριότητες βιώσιμης ανάπτυξης²⁷ ή παροχής κοινωνικών υπηρεσιών γενικού συμφέροντος²⁸ ή κοινωνικής ένταξης²⁹.

Οι Κοιν.Σ.Επ. διακρίνονται σε δύο κατηγορίες, οι οποίες προσδιορίζονται βάσει του καταστατικού τους σκοπού. Η πρώτη κατηγορία είναι οι Κοιν.Σ.Επ. Ένταξης, οι οποίες ασκούν δραστηριότητες κοινωνικής ένταξης, που εντάσσονται στην κοινωνική ωφέλεια και επιδιώκουν την επαναφορά και ένταξη στην οικονομική και κοινωνική ζωή ατόμων που ανήκουν σε ομάδες πληθυσμού που είναι αποκλεισμένες ολικά ή μερικά από την κοινωνική και οικονομική ζωή.³⁰ Η δεύτερη οι Κοιν.Σ.Επ. Συλλογικής και Κοινωνικής ωφέλειας, οι οποίες αναπτύσσουν δραστηριότητες βιώσιμης ανάπτυξης ή/και παρέχουν κοινωνικές υπηρεσίες γενικού ενδιαφέροντος.

Οι Κοιν.Σ.Επ. Ένταξης διακρίνονται σε Κοιν.Σ.Επ. Ένταξης Ευάλωτων Ομάδων και σε Κοιν.Σ.Επ. Ένταξης Ειδικών Ομάδων. Στις Ευάλωτες Ομάδες ανήκουν άτομα που η ένταξή τους στην κοινωνική και οικονομική ζωή εμποδίζεται από σωματικά και ψυχικά αίτια ή λόγω παραβατικής συμπεριφοράς, δηλαδή, άτομα με αναπηρία οποιασδήποτε μορφής (σωματική, ψυχική, νοητική, αισθητηριακή), άτομα με προβλήματα εξάρτησης από ουσίες ή τα απεξαρτημένα άτομα και ανήλικοι με παραβατική συμπεριφορά, φυλακισμένοι/ες και αποφυλακισμένοι/ες. Στις Ειδικές Ομάδες ανήκουν άτομα που βρίσκονται σε μειονεκτική θέση ως προς την ομαλή ένταξή τους στην αγορά εργασίας, από οικονομικά, κοινωνικά και πολιτισμικά αίτια, δηλαδή, θύματα ενδοοικογενειακής βίας, θύματα παράνομης διακίνησης και εμπορίας ανθρώπων, άστεγοι, άτομα που διαβιούν σε συνθήκες φτώχειας, οικονομικοί μετανάστες, πρόσφυγες και αιτούντες άσυλο, για όσο εκκρεμεί η εξέταση του αιτήματος χορήγησης ασύλου, αρχηγοί μονογονεϊκών οικογενειών, άτομα με

27. Ως «βιώσιμη ανάπτυξη» ορίζονται οι οικονομικές δραστηριότητες, εμπορικές ή ανταλλακτικές, που προωθούν την αειφορία του περιβάλλοντος, την κοινωνική και οικονομική ισότητα, καθώς και την ισότητα των φύλων, προστατεύουν και αναπτύσσουν τα κοινά αγαθά και προωθούν τη διαγενεακή και πολυπολιτισμική συμφιλίωση, δίνοντας έμφαση στις ιδιαιτερότητες των τοπικών κοινωνιών. Ο νόμος αναφέρει ενδεικτικά 14 δραστηριότητες που περιλαμβάνει η βιώσιμη ανάπτυξη, π.χ., την προστασία και αποκατάσταση του φυσικού περιβάλλοντος και της βιοποικιλότητας, το δίκαιο και αλληλέγγυο εμπόριο, τη μείωση της παραγωγής αποβλήτων και απορριμμάτων σε τοπικό επίπεδο κ.ο.κ.

28. Ως «Κοινωνικές υπηρεσίες γενικού συμφέροντος» ορίζονται οι υπηρεσίες που είναι προσβάσιμες σε όλους, προάγουν την ποιότητα ζωής και παρέχουν κοινωνική προστασία σε ομάδες όπως ηλικιωμένοι, βρέφη, παιδιά, άτομα με αναπηρία και χρόνιες παθήσεις και περιλαμβάνουν την εκπαίδευση, την υγεία, την κοινωνική στέγαση, την κοινωνική σίτιση, την παιδική φροντίδα, τη μακροχρόνια φροντίδα και τις υπηρεσίες κοινωνικής αρωγής, χωρίς, ωστόσο, να υποκαθιστούν τις γενικές υποχρεώσεις του κράτους στην άσκηση της κοινωνικής πολιτικής.

29. Ως «κοινωνική ένταξη» ορίζεται η δημιουργία των προϋποθέσεων για την ισότιμη συμμετοχή στην κοινωνική και οικονομική ζωή ατόμων που ανήκουν στις ευάλωτες και τις ειδικές ομάδες.

30. Οι Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί Περιορισμένης Ευθύνης (Κοι.Σ.Π.Ε.) του άρθρου 12 του Ν. 2716/1999, θεωρούνται αυτοδικαίως Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις Ένταξης.

πολιτισμικές ιδιαιτερότητες και μακροχρόνια άνεργοι έως είκοσι πέντε ετών και άνω των πενήντα ετών.³¹

Στις Κοιν.Σ.Επ. Ένταξης Ευάλωτων Ομάδων τουλάχιστον ποσοστό 30% των μελών και των εργαζομένων τους θα ανήκουν υποχρεωτικά στις Ευάλωτες Ομάδες Πληθυσμού. Η υποχρέωση αυτή είναι διαρκής και για τον λόγο αυτό το καταστατικό τους θα προσδιορίζει υποχρεωτικά ότι θα γίνεται μέτρηση του ποσοστού αυτού κάθε φορά που θα παρέρχεται συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, π.χ., κατ' έτος. Ο νόμος δεν προσδιορίζει κατώτατο ή ανώτατο διάστημα ελέγχου, αλλά μπορούμε να συμπεράνουμε ότι το διάστημα αυτό δεν μπορεί να υπερβαίνει τα δύο έτη του άρθρου 11 §8.³² Αν για οποιονδήποτε λόγο σταματήσει να πληρούται το ποσοστό αυτό, η Κοιν.Σ.Επ. πρέπει εντός τριών μηνών να προβεί στις απαραίτητες εγγραφές μελών ή προσλήψεις εργαζομένων. Τα ίδια ακριβώς ισχύουν και για τις Κοιν.Σ.Επ. Κοιν.Σ.Επ. Ένταξης Ειδικών Ομάδων με τη μόνη διαφορά ότι το ποσοστό των μελών και των εργαζομένων που ανήκουν στις Ειδικές Ομάδες Πληθυσμού είναι τουλάχιστον 50%.

Αν για οποιοδήποτε λόγο τα παραπάνω ποσοστά δεν καταστεί εφικτό να πληρούνται, η επιχείρηση μετατρέπεται σε Κοιν.Σ.Επ. Συλλογικής και Κοινωνικής Ωφέλειας. Επίσης, με απόφαση της Γενικής Συνέλευσης και, εφόσον πληρούνται οι προβλεπόμενες στον παρόντα νόμο προϋποθέσεις, μία Κοιν.Σ.Επ. μπορεί να τροποποιήσει το καταστατικό της με σκοπό να ενταχθεί σε άλλη κατηγορία Κοιν.Σ.Επ..

4.6 ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

4.6.1 Σύσταση: Για τη σύσταση Κοιν.Σ.Επ. Συλλογικής και Κοινωνικής Ωφέλειας απαιτείται η συμμετοχή σε αυτήν τουλάχιστον πέντε προσώπων και για Κοιν.Σ.Επ. Ένταξης τουλάχιστον επτά. Τα μέλη της Κοιν.Σ.Επ. συντάσσουν καταστατικό, το οποίο υπογράφουν και υποβάλλουν για έγκριση στο Τμήμα Μητρώου Φορέων Κοινωνικής και Αλληλεγγύης Οικονομίας του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, που είναι η

31. Η διάκριση στην ηλικία γίνεται λόγω της διαπιστωμένης αυξημένης δυσκολίας των ατόμων των συγκεκριμένων ηλικιακών ομάδων για ένταξη στην αγορά εργασίας σε σύγκριση με τις ηλικίες από 25-50 έτη.

32. Το άρθρο προβλέπει ότι οι αδρανείς Φορείς ΚΑΛΟ διαγράφονται από το Μητρώο και ως αδράνακα νοείται η έλλειψη οικονομικής δραστηριότητας του Φορέα για χρονικό διάστημα μεγαλύτερο των δύο ετών.

αρμόδια διοικητική αρχή για τον έλεγχο νομιμότητας, την εποπτεία και την απόδοση της ιδιότητας του Φορέα Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας.

Μαζί με το καταστατικό υποβάλλεται και αίτηση για εγγραφή στο Γενικό Μητρώο Φορέων Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας και οι υπεύθυνες δηλώσεις που προβλέπονται στο άρθρο 10 της ΥΑ 61621/Δ5.2643/2017 για την Τήρηση και λειτουργία του Γενικού Μητρώου Φορέων Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας. Από την εγγραφή της στο Μητρώο και μετά, η Κοιν.Σ.Επ. αποκτά νομική προσωπικότητα και εμπορική ιδιότητα. Επίσης, η Κοιν.Σ.Επ. καταχωρεί στο Μητρώο κάθε μεταβολή του καταστατικού της, λοιπών στοιχείων της αλλά και τον ετήσιο προγραμματισμό, τον ετήσιο απολογισμό και τον ετήσιο ισολογισμό ή Οικονομική Κατάσταση Αποτελεσμάτων, εγκεκριμένους από τη Γενική Συνέλευση των μελών της.

Προβολή ακυρότητας σχετικά με τη σύσταση Κοιν.Σ.Επ. επιτρέπεται από οποιονδήποτε έχει έννομο συμφέρον με αγωγή που ασκείται μέσα σε αποσβεστική προθεσμία³³ δύο μηνών από τη σύσταση της Κοιν.Σ.Επ.

4.6.2 Καταστατικό: Το καταστατικό της Κοιν.Σ.Επ. πρέπει, όπως κάθε καταστατικό, να περιέχει τουλάχιστον κάποια συγκεκριμένα στοιχεία. Αυτά είναι:

α) Η επωνυμία της Κοιν.Σ.Επ.. Επωνυμία είναι το όνομα το οποίο ο έμπορος (φυσικό ή νομικό πρόσωπο) χρησιμοποιεί για τις εμπορικές του υποθέσεις, δηλαδή το όνομα με το οποίο διεξάγει τις συναλλαγές του, υπογράφει, ενάγει και ενάγεται. Η επωνυμία είναι, δηλαδή, το όνομα του εμπόρου και η χρήση της γίνεται μόνο για τις εμπορικές υποθέσεις του εμπόρου. Η επωνυμία της Κοιν.Σ.Επ. θα περιέχει οπωσδήποτε στοιχεία σχετικά με το είδος της (π.χ., Ένταξης) και τον σκοπό της (π.χ., δωρεάν διανομή εφημερίδας). Ονόματα μελών ή τρίτων δεν επιτρέπεται να περιλαμβάνονται στην επωνυμία.

β) Η έδρα της Κοιν.Σ.Επ., που θα είναι οπωσδήποτε ο δήμος, στην περιφέρεια του οποίου έχει την έδρα της.

γ) Ο σκοπός της Κοιν.Σ.Επ..

δ) Τα ονοματεπώνυμα, οι διευθύνσεις κατοικίας και οι Α.Φ.Μ. των ιδρυτικών μελών-φυσικών προσώπων και η επωνυμία, η έδρα, οι Α.Φ.Μ. και οι αριθμοί Γ.Ε.Μ.Η. των ιδρυτικών μελών-νομικών προσώπων.

³³. Στις περιπτώσεις που ο νόμος ή τα μέρη τάσσουν προθεσμία μέσα στην οποία πρέπει να ασκηθεί το δικαίωμα (αποσβεστική προθεσμία) εφαρμόζονται αναλόγως οι διατάξεις για την παραγραφή (άρθρο 279 ΑΚ).

ε) Οι όροι εισόδου και εξόδου των μελών.

στ) Οι λόγοι αποβολής ενός μέλους.

ζ) Ο αριθμός των συνεταιριστικών μερίδων και το ύψος της ονομαστικής αξίας τους.

η) Η έκταση της ευθύνης των μελών έναντι των τρίτων για τις υποχρεώσεις της Κοιν.Σ.Επ..

θ) Η διάρκεια της θητείας των μελών της Διοικούσας Επιτροπής της Κοιν.Σ.Επ. και η διαδικασία σύγκλησής της από τον Πρόεδρό της.

ι) Ορισμός προσωρινής Διοικούσας Επιτροπής, που θα μεριμνήσει για την έγκρισή του και τη σύγκληση της πρώτης γενικής συνέλευσης για ανάδειξη των οργάνων διοίκησης της Κοιν.Σ.Επ..

ια) Ειδικά οι Κοιν.Σ.Επ. Ένταξης, το χρονικό διάστημα του περιοδικού ελέγχου του ποσοστού συμμετοχής στην Κοιν.Σ.Επ. μελών και εργαζομένων που ανήκουν σε Ευάλωτες ή Ειδικές Ομάδες Πληθυσμού.

Κατά τα λοιπά, το καταστατικό μπορεί να περιέχει άλλες προβλέψεις για τη λειτουργία της Κοιν.Σ.Επ. (π.χ., όργανα, εκκαθαριστές), μπορεί να παραπέμπει στις διατάξεις των οικείων νόμων, αλλά σε κάθε περίπτωση εντός του νομοθετικού πλαισίου που διέπει τις Κοιν.Σ.Επ..

4.6.3 Μέλη: Μέλη μιας Κοιν.Σ.Επ. μπορούν να είναι και φυσικά και νομικά πρόσωπα, όμως τα νομικά πρόσωπα δεν μπορεί να υπερβαίνουν το 1/3 του συνόλου των μελών της. Η συμμετοχή ενός φυσικού προσώπου μόνο με την ιδιότητα του μέλους σε Κοιν.Σ.Επ. δεν του προσδίδει εμπορική ιδιότητα και δεν δημιουργεί ατομικές ασφαλιστικές ή φορολογικές υποχρεώσεις. Ειδικά στους Κοιν.Σ.Επ. Ένταξης Ευάλωτων Ομάδων, μέλη τους μπορούν να γίνουν ενήλικα φυσικά πρόσωπα, χωρίς να απαιτείται να έχουν ικανότητα για δικαιοπραξία. Τα μέλη αποκτούν μία υποχρεωτική συνεταιριστική μερίδα.

Μέλη της Κοιν.Σ.Επ. δεν επιτρέπεται να είναι Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης και Ν.Π.Δ.Δ., που υπάγονται σε Ο.Τ.Α.. Κατ' εξαίρεση, στις Κοιν.Σ.Επ. Ένταξης μπορούν να είναι μέλη νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου και νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου κατόπιν έγκρισης του δημόσιου φορέα που τα εποπτεύει.

Μέλος μιας Κοιν.Σ.Επ. δεν μπορεί να είναι ταυτόχρονα μέλος και άλλης Κοιν.Σ.Επ. με ίδια δραστηριότητα, άρα μπορεί να είναι μέλος άλλης Κοιν.Σ.Επ. με διαφορετική δραστηριότητα, π.χ., κάποιος μπορεί να είναι μέλος σε Κοιν.Σ.Επ.

Ένταξης και ταυτόχρονα μέλος σε Κοιν.Σ.Επ. Συλλογικής και Κοινωνικής Ωφέλειας, αν, φυσικά, αυτό επιτρέπεται από τα καταστατικά τους.

Για να γίνει κάποιος μέλος απαιτείται να υποβάλει, σύμφωνα με τους όρους του καταστατικού, γραπτή αίτηση προς τη Διοικούσα Επιτροπή που αποφασίζει για την αποδοχή της στην πρώτη της συνεδρίαση μετά την κατάθεση της αίτησης, οπότε ο αιτών αποκτά την ιδιότητα του μέλους. Η εγγραφή των νέων μελών εγκρίνεται από την επόμενη γενική συνέλευση. Η συμμετοχή των νέων μελών στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων και η δυνατότητα ανάδειξής τους σε όργανα επιτρέπεται μετά την έγκριση εγγραφής από τη Γενική Συνέλευση. Η ίδια Γενική Συνέλευση αποφασίζει για τις αιτήσεις εγγραφής των μελών, που δεν έγιναν δεκτές από τη Διοικούσα Επιτροπή. Η απόφαση της γενικής συνέλευσης κοινοποιείται μέσα σε είκοσι ημέρες από τη λήξη των εργασιών της στον ενδιαφερόμενο.

Κατά της απορριπτικής απόφασης της Γενικής Συνέλευσης επιτρέπεται προσφυγή στο Ειρηνοδικείο της περιφέρειας της έδρας της Κοιν.Σ.Επ. εντός δέκα ημερών από την κοινοποίησή της. Η απόφαση του ειρηνοδικείου υπόκειται μόνο σε έφεση που ασκείται στο Μονομελές Πρωτοδικείο εντός δέκα ημερών από την κοινοποίηση της απόφασης του Ειρηνοδικείου.

Τα μέλη της Κοιν.Σ.Επ. μπορεί να είναι ταυτόχρονα και εργαζόμενοι της με σχέση εξαρτημένης εργασίας. Αμείβονται για την παρεχόμενη εργασία και έχουν όλα τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις που απορρέουν από την εργατική και ασφαλιστική νομοθεσία. Υπόχρη προς απόδοση των ασφαλιστικών εισφορών προς τους οργανισμούς κοινωνικής ασφάλισης είναι η Κοιν.Σ.Επ.. Αντίθετα, η παροχή υπηρεσιών προς εξυπηρέτηση του σκοπού της Κοιν.Σ.Επ. από μέλη της-μη εργαζομένους σ' αυτή γίνεται χωρίς αμοιβή με σύμβαση εντολής μεταξύ μέλους και Κοιν.Σ.Επ..³⁴ Η σύμβαση εντολής που συνάπτεται μεταξύ μελών και Κοιν.Σ.Επ. οφείλει να γίνεται εγγράφως, να περιγράφει με σαφήνεια την παρεχόμενη υπηρεσία και, σε καμία περίπτωση, δεν μπορεί να υπερβαίνει τις 16 ώρες εβδομαδιαίως.

Ο αριθμός των εργαζομένων - μη μελών δεν μπορεί να υπερβαίνει σε ποσοστό το 40% του συνόλου των εργαζομένων της Κοιν.Σ.Επ.. Το ποσοστό αυτό μπορεί να αυξάνεται μέχρι και το 50% του συνολικού ποσοστού των εργαζομένων της Κοιν.Σ.Επ. κατόπιν αιτιολογημένης απόφασης του Τμήματος Μητρώου επί αιτήσεως

³⁴. Με τη σύμβαση της εντολής ο εντολοδόχος έχει υποχρέωση να διεξαγάγει χωρίς αμοιβή την υπόθεση που του ανέθεσε ο εντολέας (άρθρο 713 ΑΚ).

της Κοιν.Σ.Επ. για την αντιμετώπιση έκτακτων εποχικών αναγκών για χρονικό διάστημα που δεν μπορεί να υπερβαίνει τους έξι μήνες ανά ημερολογιακό έτος.

Η απώλεια της ιδιότητας του μέλους επέρχεται με τον θάνατο μέλους-φυσικού προσώπου ή τη λύση ή πτώχευση μέλους-νομικού προσώπου, την αποχώρηση, την αποβολή ή τη μεταβίβαση της συνεταιριστικής μερίδας του μέλους και είναι καταχωριστέα στο Μητρώο. Στην ουσία η μεταβίβαση της μερίδας ισοδυναμεί με την οικειοθελή αποχώρηση του μέλους.

Η αποβολή μέλους γίνεται με απόφαση των 3/5 του συνόλου των μελών της Γενικής Συνέλευσης, εφόσον συντρέχει ένας από τους λόγους αποβολής που ορίζονται ρητώς στο καταστατικό.

Τα μέλη έχουν δικαίωμα να αποχωρήσουν από την Κοιν.Σ.Επ. με δήλωση που υποβάλλεται εγγράφως σε αυτή και ισχύει από την αρχή του επόμενου λογιστικού έτους. Στο μέλος που αποχωρεί επιστρέφεται εντός τριών μηνών από την έγκριση του ισολογισμού ή της οικονομικής κατάστασης αποτελεσμάτων της χρήσης, μέσα στην οποία δηλώθηκε η αποχώρηση, η αξία της συνεταιριστικής του μερίδας, όπως αυτή έχει διαμορφωθεί κατά το χρόνο έκδοσης της απόφασης περί έγκρισης της αποχώρησης. Αν η ανωτέρω αξία της συνεταιριστικής μερίδας υπερβαίνει την αξία του ποσού που καταβλήθηκε για την απόκτησή της, ως ανώτερο όριο επιστροφής ορίζεται το τριπλάσιο της αρχικής αξίας της μερίδας. Με την επιστροφή εκκαθαρίζεται οικονομικά η σχέση της Κοιν.Σ.Επ. με το μέλος, χωρίς αυτό να έχει αξίωση επί της περιουσίας που έχει σχηματιστεί. Η αποχώρηση του μέλους ολοκληρώνεται με τη λογιστική εκκαθάριση του επόμενου λογιστικού έτους.

Η ιδιότητα του μέλους δεν κληροδοτείται και, αν μέλος φυσικό πρόσωπο αποβιώσει, η αξία της συνεταιριστικής του μερίδας καταβάλλεται στον ειδικό ή καθολικό διάδοχο. Αν μέλος νομικό πρόσωπο τεθεί σε εκκαθάριση λόγω λύσης ή πτώχευσής του, η αξία της συνεταιριστικής του μερίδας καταβάλλεται σε αυτό.

4.6.4 Όργανα: Τα όργανα της Κοιν.Σ.Επ. είναι η Γενική Συνέλευση και η Διοικούσα Επιτροπή. Η Γενική Συνέλευση είναι το ανώτατο όργανο και αποφασίζει για όλα τα θέματα της Κοιν.Σ.Επ. και η Διοικούσα Επιτροπή ορίζεται ως το εκτελεστικό διοικητικό όργανο. Αν η Κοιν.Σ.Επ. έχει μόνο πέντε μέλη, αντί Διοικούσας Επιτροπής, τα μέλη μπορεί να εκλέξουν διαχειριστή, ο οποίος αναλαμβάνει όλες τις αρμοδιότητες της Διοικούσας Επιτροπής, που περιγράφονται παρακάτω.

Στην αποκλειστική αρμοδιότητα της Γενικής Συνέλευσης υπάγονται:

α) Η τροποποίηση του καταστατικού.

β) Η συγχώνευση, η παράταση της διάρκειας, η διάλυση και η αναβίωση της Κοιν.Σ.Επ..

γ) Η έγκριση των ειδικών κανονισμών εργασίας και προσωπικού.

δ) Η συμμετοχή σε εταιρία και η αποχώρηση από αυτή.

ε) Οι γενικοί όροι της δραστηριότητας της Κοιν.Σ.Επ., ανάλογα με τους σκοπούς της. Η αρμοδιότητα αυτή μπορεί να μεταβιβαστεί στη Διοικούσα Επιτροπή ή τον διαχειριστή.

στ) Η έγκριση του ισολογισμού και των αποτελεσμάτων χρήσης.

ζ) Η εκλογή και η απαλλαγή κάθε ευθύνης της Διοικούσας Επιτροπής ή του διαχειριστή καθώς και των αντιπροσώπων της Κοιν.Σ.Επ. σε δευτεροβάθμιες οργανώσεις.

η) Η επιβολή εισφοράς στα μέλη για την αντιμετώπιση έκτακτων ζημιών ή άλλων εξαιρετικών καταστάσεων.

Εννοείται ότι το καταστατικό μπορεί να προβλέπει και άλλες αποκλειστικές αρμοδιότητες της Γενικής Συνέλευσης.

Η Γενική Συνέλευση διακρίνεται σε τακτική και έκτακτη. Η τακτική συγκαλείται υποχρεωτικά τουλάχιστον μία φορά κατ' έτος και, σε κάθε περίπτωση, πριν την υποβολή της ετήσιας φορολογικής δήλωσης. Η σύγκληση γίνεται με απόφαση της Διοικούσας Επιτροπής ή του διαχειριστή που απευθύνεται προς τα μέλη, προ τουλάχιστον τριών ημερών από την ημερομηνία της συνέλευσης. Η πρόσκληση αναγράφει τον τόπο, την ημέρα και την ώρα που θα συνέλθει η συνέλευση και τα θέματα που θα συζητηθούν. Η πρόσκληση γνωστοποιείται στους συνετάιρους επτά τουλάχιστον ημέρες πριν από τη μέρα της γενικής συνέλευσης με προσωπικές επιστολές ή με άλλο πρόσφορο μέσο, που ορίζεται από το καταστατικό. Τα μέλη μετέχουν και ψηφίζουν στη Γενική Συνέλευση αυτοπροσώπως.

Η έκτακτη Γενική Συνέλευση συγκαλείται με πρόσκληση που απευθύνεται προς τα μέλη τουλάχιστον δύο ημέρες πριν την ημερομηνία της συνέλευσης, είτε από τη Διοικούσα Επιτροπή, είτε με πρωτοβουλία του διαχειριστή, είτε εφόσον υποβληθεί σχετικό αίτημα με συγκεκριμένο θέμα προς τη Διοικούσα Επιτροπή από το 1/3 των μελών. Αν η Διοικούσα Επιτροπή αρνείται τη σύγκληση αυτή, τα αιτούντα μέλη δικαιούνται να τη συγκαλέσουν αυτοβούλως. Η πρόσκληση αναρτάται υποχρεωτικά στην ηλεκτρονική της σελίδα, με ελάχιστα δημοσιευτέα στοιχεία, την ακριβή διεύθυνση σύγκλησης, ημερομηνία, ώρα και τα θέματα της ημερήσιας διάταξης.

Η Γενική Συνέλευση βρίσκεται σε απαρτία όταν παρευρίσκεται το 1/2 των μελών της. Αν δεν επιτευχθεί απαρτία, συγκαλείται νέα Γενική Συνέλευση μέσα σε διάστημα 2 - 7 ημερών, κατά την οποία απαιτείται η ίδια απαρτία. Όμως, για τη λήψη αποφάσεων που αφορούν στη μεταβολή του σκοπού ή της έδρας της Κοιν.Σ.Επ., τη μεταβολή του ποσού της συνεταιριστικής μερίδας, την παράταση, τη διάλυση, την αναβίωση, τη συγχώνευση της Κοιν.Σ.Επ. και την ανάκληση και αντικατάσταση μελών της Διοικούσας Επιτροπής ή του διαχειριστή και των αντιπροσώπων της Κοιν.Σ.Επ. σε δευτεροβάθμιες οργανώσεις, η Γενική Συνέλευση βρίσκεται σε απαρτία όταν παρίστανται σ' αυτήν τα δύο τρίτα των μελών. Οι αποφάσεις της λαμβάνονται με την απόλυτη πλειοψηφία των παρόντων μελών της.

Οι αποφάσεις της Γενικής Συνέλευσης προσβάλλονται από τα 2/5 των μελών της Κοιν.Σ.Επ., εντός προθεσμίας 30 ημερών από την καταχώρισή τους στο Μητρώο, ενώπιον του Μονομελούς Πρωτοδικείου της περιφέρειας που εδρεύει η Κοιν.Σ.Επ..

Τα μέλη της Διοικούσας Επιτροπής εκλέγονται από τη Γενική Συνέλευση. Η Διοικούσα Επιτροπή απαρτίζεται από τον Πρόεδρο και δύο τουλάχιστον μέλη, εκ των οποίων ένας φέρει την ιδιότητα του Γραμματέα και ένας του Ταμία. Σε κάθε περίπτωση ο συνολικός αριθμός των μελών της πρέπει να είναι περιττός αριθμός. Η ιδιότητα του μέλους Διοικούσας Επιτροπής είναι άμισθη. Η διάρκεια της θητείας των μελών ορίζεται από το καταστατικό. Τα μέλη της Διοικούσας Επιτροπής οφείλουν να καταβάλλουν την επιμέλεια που καταβάλλουν στις δικές τους υποθέσεις κατά τη διαχείριση των υποθέσεων της Κοιν.Σ.Επ..

Η Διοικούσα Επιτροπή συνεδριάζει τακτικά μία τουλάχιστον φορά κάθε τρεις μήνες ή συχνότερα αν το ζητήσει το 1/3 των μελών της, αλλά όχι λιγότερα από δύο άτομα. Η σύγκλησή της γίνεται από τον Πρόεδρό της κατά τα οριζόμενα στο καταστατικό της Κοιν.Σ.Επ.. Αν ο Πρόεδρος αδρανή παρα την υποβολή σχετικού αιτήματος, η σύγκληση διενεργείται από οποιοδήποτε μέλος της Διοικούσας Επιτροπής. Η πρόσκληση αναρτάται υποχρεωτικά στην ηλεκτρονική της σελίδα, με ελάχιστα δημοσιευτέα στοιχεία, την ακριβή διεύθυνση σύγκλησης, ημερομηνία, ώρα και τα θέματα της ημερήσιας διάταξης.

Απαρτία υπάρχει όταν παρευρίσκεται το 1/2 των μελών της και οι αποφάσεις λαμβάνονται πάντα με την απόλυτη πλειοψηφία των παρόντων μελών, ενώ σε περίπτωση ισοψηφίας υπερτερεί η ψήφος του προέδρου. Εκπροσώπηση μελών δεν επιτρέπεται, ενώ αν υπάρχουν θέματα στην ημερήσια διάταξη, που αφορούν άμεσα

κάποιο μέλος, ή συγγενή του πρώτου βαθμού, το μέλος αυτό δεν συμμετέχει στις συνεδριάσεις, ούτε έχει δικαίωμα ψήφου.

Οι αποφάσεις της Διοικούσας Επιτροπής προσβάλλονται από τα 2/5 των μελών της Κοιν.Σ.Επ., εντός προθεσμίας 30 ημερών από την καταχώρισή τους στο Μητρώο, ενώπιον του Μονομελούς Πρωτοδικείου της περιφέρειας που εδρεύει η Κοιν.Σ.Επ..

4.6.5 Κεφάλαιο – οικονομικά και λειτουργικά στοιχεία: Το κεφάλαιο της επιχείρησης διαιρείται σε συνεταιριστικές μερίδες, των οποίων ο αριθμός και η ονομαστική αξία, που είναι ίδια για κάθε μερίδα, καθορίζονται στο καταστατικό. Κάθε μέλος της Κοιν.Σ.Επ. διαθέτει από μία υποχρεωτική συνεταιριστική μερίδα, ως ελάχιστη συμμετοχή στο κεφάλαιό της. Το ύψος της μερίδας δεν μπορεί να είναι κατώτερο των 100 ευρώ και η απόκτησή της πραγματοποιείται μόνο με καταβολή μετρητών. Η μεταβίβαση της υποχρεωτικής συνεταιριστικής μερίδας μέλους γίνεται μόνο σε νέο μέλος και εγκρίνεται από το συλλογικό όργανο που προβλέπει το καταστατικό και εν αμφιβολία από τη Διοικούσα Επιτροπή.

Στο καταστατικό μπορεί να προβλέπεται η απόκτηση μέχρι πέντε προαιρετικών μερίδων. Οι προαιρετικές μερίδες χρησιμεύουν στην κεφαλαιακή ενίσχυση της επιχείρησης και δεν φέρουν δικαίωμα ψήφου, η δε απόκτησή τους μπορεί να πραγματοποιείται είτε με καταβολή μετρητών, είτε με εισφορά κινητής ή ακίνητης περιουσίας, εφόσον αυτό προβλέπεται ρητά στο καταστατικό. Επιτρέπεται η μεταβίβαση των προαιρετικών συνεταιριστικών μερίδων σε υφιστάμενα μέλη, εφόσον αυτό προβλέπεται ρητά στο καταστατικό.

Η διαχειριστική χρήση είναι ετήσια και λήγει την 31η Δεκεμβρίου. Η πρώτη διαχειριστική χρήση λήγει την 31η Δεκεμβρίου του επόμενου έτους από τη σύσταση της Κοιν.Σ.Επ.. Στο τέλος της διαχειριστικής χρήσης η Διοικούσα Επιτροπή συντάσσει τον ισολογισμό και το λογαριασμό αποτελεσμάτων χρήσης και τους υποβάλλει στην τακτική Γενική Συνέλευση για έγκριση. Ο ισολογισμός και ο λογαριασμός αποτελεσμάτων χρήσης πρέπει να είναι στη διάθεση των μελών δεκαπέντε τουλάχιστον ημέρες πριν από την ημέρα σύγκλησης της συνέλευσης. Ο ισολογισμός και ο λογαριασμός αποτελεσμάτων χρήσης δημοσιεύονται μέσα σε ένα μήνα από την έγκρισή τους από τη Γενική Συνέλευση σε εφημερίδα του νόμου, όπου ο συνεταιρισμός έχει την έδρα του.

Το ποσοστό των ακαθαρίστων εσόδων από τις δραστηριότητες της Κοιν.Σ.Επ. που προέρχεται από Ν.Π.Δ.Δ. και Ο.Τ.Α. δεν επιτρέπεται να υπερβαίνει το 65% των

συνολικών εσόδων της επιχείρησης, υπολογιζόμενου σε τριετή βάση, με εξαίρεση τις Κοιν.Σ.Επ. Ένταξης.

Τα κέρδη της Κοιν.Σ.Επ. δεν διανέμονται στα μέλη. Αν, όμως, τα μέλη είναι και εργαζόμενοι, ποσοστό 35% των κερδών διανέμονται σ' αυτά. Τα υπόλοιπα κέρδη διατίθενται κατά ποσοστό 5% για το σχηματισμό τακτικού αποθεματικού και κατά 60% διατίθεται για τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και τη γενικότερη διεύρυνση της παραγωγικής του δραστηριότητας. Τα 2/3 των μελών της Γενικής Συνέλευσης της Κοιν.Σ.Επ. μπορούν ν' αποφασίσουν αιτιολογημένα να μην διανεμηθεί μέρος ή όλο το 35% που είναι προς διανομή στα μέλη – εργαζομένους, αλλά να διατεθεί για τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και τη γενικότερη διεύρυνση της παραγωγικής δραστηριότητας

Για τις εταιρικές υποχρεώσεις ευθύνεται μόνο η Κοιν.Σ.Επ. με την παρουσία της. Άρα τα μέλη δεν φέρουν καμία ευθύνη. Μόνη εξαίρεση αποτελούν οι υποχρεώσεις προς το Δημόσιο. Για τις οφειλές αυτές ευθύνεται αλληλεγγύως και εις ολόκληρον με την Κοιν.Σ.Επ. ο πρόεδρος της Διοικούσας Επιτροπής (ή ο διαχειριστής, αν δεν υπάρχει πρόεδρος). Σε περίπτωση καταβολής των οφειλών αυτών από αυτόν, έχει δικαίωμα αναγωγής κατά των λοιπών μελών της Κοιν.Σ.Επ., τα οποία, με τη σειρά τους, ευθύνονται έναντί του απεριόριστα και εις ολόκληρον.

Κατά τα λοιπά, η Κοιν.Σ.Επ. τηρεί τα βιβλία που προβλέπει η φορολογική νομοθεσία. Επίσης τηρεί Βιβλίο μητρώου μελών, Βιβλίο πρακτικών της Γενικής Συνέλευσης και Βιβλίο πρακτικών συνεδριάσεων της Διοικούσας Επιτροπής, τα οποία θεωρούνται πριν από τη χρήση τους από τον Ειρηνοδίκη στην περιφέρεια του οποίου εδρεύει η Κοιν.Σ.Επ.. Το καταστατικό μπορεί να προβλέψει την τήρηση και άλλων βιβλίων. Στη σφραγίδα, στα έντυπα, στα έγγραφα και στις συμβάσεις που συνάπτει μια Κοιν.Σ.Επ. αναγράφεται υποχρεωτικά ο Αριθμός Φορολογικού Μητρώου και ο Αριθμός Γενικού Μητρώου Κοινωνικής Οικονομίας, οι οποίοι της αποδίδονται κατά τη σύστασή της και όποιο άλλο στοιχείο προβλέπει η ισχύουσα νομοθεσία.

4.6.6 Λύση, πτώχευση, εκκαθάριση, αναβίωση: Η Κοιν.Σ.Επ. λύεται:

- α) Αν τα μέλη μειωθούν κάτω του ελάχιστου αριθμού,
- β) όταν λήξει ο χρόνος διάρκειάς της που ορίζει το καταστατικό και δεν αποφασίστηκε η παράτασή της από τη Γενική Συνέλευση,
- γ) αν το αποφασίσει η Γενική Συνέλευση,
- δ) αν κηρυχθεί σε πτώχευση και

ε) κατόπιν τελεσίδικης δικαστικής απόφασης, που κηρύσσει άκυρη τη σύσταση της Κοιν.Σ.Επ..

Αν η Κοιν.Σ.Επ. αδυνατεί να πληρώσει τις ληξιπρόθεσμες οφειλές της, η Διοικούσα Επιτροπή ή ο διαχειριστής υποχρεούται να συγκαλέσει χωρίς υπαίτια καθυστέρηση τη Γενική Συνέλευση με θέμα την επιβολή έκτακτης εισφοράς στα μέλη. Στη γενική συνέλευση υποβάλλεται ισολογισμός και έκθεση της Διοικούσας Επιτροπής για την περιουσιακή κατάσταση της Κοιν.Σ.Επ. και την προτεινόμενη έκτακτη εισφορά. Πίνακας για τις έκτακτες εισφορές που επιβλήθηκαν και τις τυχόν καθυστερούμενες τακτικές εισφορές υποβάλλεται αμέσως από τη Διοικούσα Επιτροπή στο Ειρηνοδικείο και κηρύσσεται απ' αυτό εκτελεστός.

Η Κοιν.Σ.Επ. κηρύσσεται σε πτώχευση με αίτηση οποιουδήποτε δανειστή, αν η Διοικούσα Επιτροπή δεν συγκαλεί τη Γενική Συνέλευση για την επιβολή έκτακτης εισφοράς και με αίτηση της Κοιν.Σ.Επ. ή οποιουδήποτε δανειστή, αν η επιβολή έκτακτης εισφοράς αποτύχει. Αν η Κοιν.Σ.Επ. κηρυχθεί σε πτώχευση, ακολουθείται η πτωχευτική διαδικασία.

Την με οποιονδήποτε τρόπο λύση της Κοιν.Σ.Επ. ακολουθεί η θέση της σε εκκαθάριση, ενώ οι ενέργειες αυτές καταχωρίζονται στο Μητρώο.

Η Κοιν.Σ.Επ. λογίζεται ότι εξακολουθεί να υφίσταται και μετά τη λύση της, για όσο χρόνο διαρκεί η εκκαθάριση. Τα μέλη της Κοιν.Σ.Επ. καθίστανται συνεκκαθαριστές μετά τη θέση της Κοιν.Σ.Επ. σε εκκαθάριση, εφόσον το καταστατικό δεν ορίζει διαφορετικά. Η Γενική Συνέλευση μπορεί να διορίσει άλλο ή και τρίτο φυσικό ή φυσικά πρόσωπα ως εκκαθαριστές. Οι εκκαθαριστές δεν αμείβονται για τις υπηρεσίες εκκαθάρισης. Αν οι εκκαθαριστές είναι περισσότεροι του ενός, οι αποφάσεις αυτών λαμβάνονται κατά απόλυτη πλειοψηφία.

Κατά την εκκαθάριση διεκπεραιώνονται οι εκκρεμείς υποθέσεις, και ιδίως εισπράττονται οι απαιτήσεις, ρευστοποιείται η περιουσία και εξοφλούνται τα χρέη. Αν απομένει μόνο παθητικό, οι εκκαθαριστές προβαίνουν στην περάτωση της εκκαθάρισης. Αν απομένει ενεργητικό, τα μέλη λαμβάνουν την ονομαστική αξία των συνεταριστικών τους μερίδων, ακέραιη ή αναλογικά εφόσον το ποσό που απομένει δεν επαρκεί. Αν απομένει αδιάθετο ενεργητικό, αυτό περιέρχεται στο Ταμείο Κοινωνικής Οικονομίας.

Οι αποφάσεις των εκκαθαριστών προσβάλλονται από οποιονδήποτε έχει έννομο συμφέρον, εντός προθεσμίας 30 ημερών από την καταχώρισή τους στο Μητρώο, ενώπιον του Μονομελούς Πρωτοδικείου της περιφέρειας που εδρεύει η Κοιν.Σ.Επ..

Η ολοκλήρωση της εκκαθάρισης καταχωρίζεται στο Μητρώο και το Τμήμα Μητρώου ενημερώνει για την οριστική διαγραφή της Κοιν.Σ.Επ. κάθε μητρώο στο οποίο έχει πρόσβαση και υποχρέωση ενημέρωσης.

Αν η Κοιν.Σ.Επ. λύθηκε λόγω λήξης της διάρκειάς της ή λόγω πτώχευσης, η οποία όμως ανακλήθηκε ή περατώθηκε με συμβιβασμό, είναι δυνατή η αναβίωσή της με απόφαση της Γενικής Συνέλευσης, η οποία καταχωρίζεται στο Μητρώο. Αν η Κοιν.Σ.Επ. λύθηκε επειδή τα μέλη της μειώθηκαν κάτω του ελαχίστου ορίου, η αναβίωση είναι δυνατή, αν μέσα σε τρεις μήνες συμπληρωθεί ο απαιτούμενος ελάχιστος αριθμός μελών κατόπιν έγκρισης εισόδου νέων μελών από τη Γενική Συνέλευση.

Η απόφαση της αναβίωσης λαμβάνεται από τα 3/5 του συνόλου των μελών της Κοιν.Σ.Επ. και καταχωρίζεται στο Μητρώο. Η αναβίωση δεν είναι δυνατή μετά την έναρξη διανομής του απομένοντος ενεργητικού στα μέλη. Σε περίπτωση αναβίωσης θεωρείται ότι η Κοιν.Σ.Επ. δεν λύθηκε ποτέ.

4.7 ΔΗΜΟΣΙΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΙΣΧΥΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ - ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

Η έκφραση της πλήρους δυναμικής των φορέων της κοινωνικής οικονομίας έτσι ώστε αυτοί να επιτύχουν το μέγιστο του κοινωνικού αντικτύπου των δράσεών τους απαιτεί, εκ μέρους της Πολιτείας, υποστηρικτικές δράσεις. Όπως έχει καταδείξει και η Ευρωπαϊκή εμπειρία, η δράση της Πολιτείας έχει κομβικό ρόλο στη διαμόρφωση ενός ενισχυτικού οικοσυστήματος για την κοινωνική οικονομία. Οι δράσεις αυτές πρέπει να είναι πολυεπίπεδες καθώς και μακροπρόθεσμες. Πρέπει δηλαδή να διαμορφώνονται πολιτικές που αφορούν τόσο το τοπικό, το περιφερειακό αλλά και το εθνικό επίπεδο και, ταυτόχρονα, οι δράσεις αυτές πρέπει να αποτελούν μέρος ενός συνολικού μακροπρόθεσμου σχεδίου για την ανάπτυξη των φορέων της κοινωνικής οικονομίας. Βέβαια, ένα βασικό χαρακτηριστικό αυτών των δράσεων είναι ότι πρέπει να συνδιαμορφώνονται μεταξύ της Πολιτείας και των ίδιων των φορέων της κοινωνικής οικονομίας.

Το αιτούμενο στις διάφορες υποστηρικτικές πολιτικές είναι κατά πρώτον η αναβάθμιση του επιπέδου και η διεύρυνση του εύρους της δράσης των φορέων της κοινωνικής οικονομίας. Ζητούμενο δηλαδή είναι να καταστεί εμφανής η δυναμική του τομέα καθώς και η αποτελεσματικότητά του. Με τη σειρά του, για να επιτευχθεί

αυτός ο στόχος είναι απαιτούμενες μια σειρά από δράσεις που αφορούν την αναβάθμιση των ικανοτήτων και των δεξιοτήτων των φορέων αλλά και των ανθρώπων γενικότερα που τους απαρτίζουν.

Ένας άλλος κρίσιμος τομέας υποστήριξης έχει να κάνει φυσικά με την χρηματοδότηση και τα διαθέσιμα χρηματοδοτικά εργαλεία για τους φορείς της κοινωνικής οικονομίας. Έτσι, η πρόσβαση σε πιστώσεις και επενδυτικά εργαλεία, η διευκόλυνση της πρόσβασης στις δημόσιες συμβάσεις, οι επιδοτήσεις, οι φορολογικές ελαφρύνσεις, η πρόσβαση σε πληροφόρηση για την αγορά είναι μια σειρά από εργαλεία απαραίτητα για τη διασφάλιση της θέσης των φορέων της κοινωνικής οικονομίας στην αγορά αλλά και στην βιωσιμότητά τους.

Επιπλέον, σημαντική είναι η πρόσβαση σε τεχνική βοήθεια, με άλλα λόγια σε συμβουλευτική και mentoring και γενικότερα υπηρεσίες επιχειρηματικής ανάπτυξης και δομών υποστήριξης, σε πολιτικές κατάρτισης και εκπαίδευσης, καθώς και σε προγράμματα απασχόλησης και καθώς και σε άλλες κοινωνικές υπηρεσίες³⁵.

Η Ελληνική Πολιτεία έχει διαμορφώσει ένα Σχέδιο Δράσης για την ανάπτυξη του οικοσυστήματος της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας 2017-2023³⁶. Ένα σημαντικό χαρακτηριστικό του Σχεδίου Δράσης είναι ότι είναι πολυεπίπεδο, από την άποψη ότι το διακρίνει μια ευρεία γκάμα δράσεων που προσπαθούν να απαντήσουν σε σειρά αναγκών των φορέων της κοινωνικής οικονομίας.

Στις κεντρικές δράσεις που περιγράφονται στο Σχέδιο Δράσης είναι η διάθεση 161 περίπου εκατομμυρίων για τον συγκεκριμένο τομέα από κοινοτικούς πόρους, οι οποίοι θα καλύπτουν τους τομείς των άμεσων επιχορηγήσεων, των χρηματοδοτικών εργαλείων και των υποστηρικτικών δράσεων.

Αναφορικά με τις δράσεις υποστήριξης, ο βασικός στόχος είναι η παροχή υποστήριξης έτσι ώστε οι υγιείς δυνάμεις του τομέα της κοινωνικής οικονομίας να μπορούν καταστούν αυτοδύναμες και αναλαμβάνουν οι ίδιες πρωτοβουλίες στο μέλλον. Μια κεντρική δράση εδώ είναι τα κέντρα στήριξης φορέων κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας. Η συγκεκριμένη πρόσκληση έχει ήδη προκηρυχθεί.

³⁵ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Κοινωνική Οικονομία και Κοινωνική Επιχειρηματικότητα. Οδηγός για την Κοινωνική Ευρώπη. Τεύχος 4, 2013, σελ. 87-97. Μια γενικότερη επισκόπηση του ρόλου των δημόσιων πολιτικών στην ενίσχυση της κοινωνικής οικονομίας μπορεί να βρεθεί στο UNRISD, *Policy Innovations for Transformative Change*, UNRISD, 2016, Κεφάλαιο 4: Promoting Social and Solidarity Economy through Public Policy.

³⁶ Βλέπε Ειδική Γραμματεία Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, *Ετήσια Έκθεση 2017 και Σχέδιο Δράσης για την Ανάπτυξη του Οικοσυστήματος της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας 2017-2023*, Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, Αύγουστος 2017.

Κύριος στόχος των κέντρων που θα δημιουργηθούν είναι αφενός η πληροφόρηση γύρω από ζητήματα που αφορούν το τομέα, αφετέρου η παροχή πάσης φύσεως υποστηρικτικών υπηρεσιών σε φορείς της κοινωνικής οικονομίας τόσο στην έναρξη της δραστηριότητάς τους όσο και στη συνέχεια.

Μια άλλη δράση είναι αυτή της επιχορήγησης προς υφιστάμενους φορείς της κοινωνικής οικονομίας που ετοιμάζεται να προκηρυχθεί. Αφορά στην επιχορήγηση φορέων για την κάλυψη αναγκών τους (λειτουργικά έξοδα, δαπάνες απασχόλησης, αγορά εξοπλισμού κ.λπ.).

Σημαντική δράση επίσης είναι η δημιουργία του Ταμείου Κοινωνικής Οικονομίας, το οποίο θα παρέχει μια σειρά από χρηματοδοτικά εργαλεία σε φορείς της κοινωνικής οικονομίας. Παράλληλες δράσεις με την ίδρυση του Ταμείου είναι η δημιουργία ειδικού λογαριασμού στο Ταμείο Παρακαταθηκών, έτσι ώστε να καλύπτονται οι εγγυητικές επιστολές που φορείς της κοινωνικής οικονομίας πρέπει να εκδίδουν για συμμετοχή τους σε ποικίλους διαγωνισμούς και προσκλήσεις. Κρίσιμης επίσης σημασίας είναι η δράση για την διασφάλιση της θέσης των φορέων της κοινωνικής οικονομίας στις δημόσιες συμβάσεις, σύμφωνα άλλωστε και τις αντίστοιχες κοινοτικές οδηγίες.

Επιπλέον, σημαντική δράση για την επέκταση του εύρους των φορέων της κοινωνικής οικονομίας είναι το πρόγραμμα χρηματοδότησης για δημιουργία καινούργιων φορέων κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας, ένα πρόγραμμα που θα χρηματοδοτηθεί από τα ΠΕΠ.

Υπάρχουν μια σειρά από άλλες δράσεις εξίσου σημαντικές που περιγράφονται στην Ετήσια Έκθεση και αρκετές από αυτές υλοποιούνται όπως η προώθηση προγραμμάτων κατάρτισης τόσο για συμβούλους κοινωνικής οικονομίας που θα στελεχώνουν τα κέντρα στήριξης όσο και για τα ίδια τα μέλη των φορέων της κοινωνικής οικονομίας, η ανάπτυξη του εργαλείου μέτρησης κοινωνικού αντικτύπου, δράσεις που αφορούν στην ανάπτυξη της δικτύωσης μεταξύ φορέων της κοινωνικής οικονομία όπως οι EXPO, η προσπάθεια για την εισαγωγή μαθημάτων για την κοινωνική οικονομία σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης, η ενημέρωση του κοινού για τον ρόλο και την σημασία της κοινωνικής οικονομίας, καθώς και η ενημέρωση

των στελεχών των δημόσιων υπηρεσιών για την αξία της κοινωνικής οικονομίας και τις ιδιαίτερες ανάγκες των φορέων τους³⁷.

³⁷ Αναλυτική παρουσίαση των δράσεων μπορεί να βρεθεί στην Ετήσια Έκθεση όπ.παρ. αλλά και στην Ετήσια Έκθεση 2018 που είναι υπό έκδοση.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η συζήτηση για την Κοινωνική Οικονομία έχει αναπτυχθεί ιδιαίτερα, γιατί ο τομέας επιδεικνύει ιδιαίτερο δυναμισμό και αξιοσημείωτα αποτελέσματα. Ο τομέας, όπως προείπαμε, είναι πολύ σπουδαιότερη οικονομική δύναμη σε παγκόσμιο επίπεδο απ' ό,τι συνήθως πιστεύει η κοινή γνώμη. Στην Ευρωπαϊκή Ένωση η οικονομική και κοινωνική σημασία του τομέα αναγνωρίζεται όλο και περισσότερο και αυξάνεται όσο ανακύπτουν νέες ανάγκες. Η κοινωνική οικονομία δρα και αναπτύσσεται σε όλους σχεδόν τους οικονομικούς τομείς, την υγεία και πρόνοια, τον πολιτισμό, το περιβάλλον, τις κοινωνικές υπηρεσίες, την εκπαίδευση και την εργασία. Οι οντότητες της κοινωνικής οικονομίας δρουν μέσω διαφόρων νομικών μορφών ανάλογα με το νομικό και πολιτικό-πολιτιστικό περιβάλλον της χώρας τους.

Η Ελλάδα αποτελεί μια ιδιαίτερη χώρα αναφορικά με την ανάπτυξη του τομέα της κοινωνικής οικονομίας. Η ύπαρξη ενός αδύναμου κράτους σε συνδυασμό με μια αδύναμη κοινωνία πολιτών, η αποσπασματική και άνευ στρατηγικού σχεδιασμού, εν πολλοίς, ανάπτυξη του κοινωνικού κράτους, ο κυρίαρχος ρόλος των κομμάτων και η διαφθορά, που συνάδει με την κομματοκρατία, είναι παράγοντες που επιδρούν αρνητικά στην ανάπτυξη της κοινωνικής οικονομίας.

Σήμερα ωστόσο, λόγω και της μακρόχρονης οικονομικής κρίσης, υπάρχουν ελπιδοφόρα μηνύματα και στη χώρα μας με την αύξηση των φορέων της Κοινωνικής Οικονομίας και του ρόλου που παίζουν στην πολιτική, οικονομική και κοινωνική ζωή του τόπου. Οι νομοθετικές πρωτοβουλίες καταδεικνύουν το αυξανόμενο ενδιαφέρον για τον τομέα. Ωστόσο, δεν φθάνει μόνον αυτό. Οι νόμοι μπορεί να ορίζουν το πλαίσιο για την ανάπτυξη των δραστηριοτήτων, όμως εναπόκειται στους ενδιαφερόμενους, στην ίδια την κοινωνία των πολιτών, να επωφεληθούν από τις ευνοϊκές ρυθμίσεις, έχοντας επίγνωση ότι η ανοικοδόμηση είναι βραδεία και επίπονη διαδικασία.

Οι περαιτέρω προσπάθειες θα πρέπει να προσανατολιστούν στην ενίσχυση των πραγματικών κοινωνικών εγχειρημάτων, στην ενίσχυση της ταυτότητας του τομέα, στη διεύρυνση της συνεταιριστικής συνείδησης, στην εμπέδωση σοβαρής συνεταιριστικής εκπαίδευσης και στη διαμόρφωση ενός φιλικού οικοσυστήματος.

Επιπλέον, η Πολιτεία σε συνεργασία με τους σοβαρούς κοινωνικούς επιχειρηματίες πρέπει να αποτρέψει κάθε προσπάθεια εκμετάλλευσης των δημόσιων πολιτικών και ρυθμίσεων από παράγοντες και οργανώσεις που συμπεριφέρονται καιροσκοπικά και κερδοσκοπικά και να προωθήσει την ουσιαστική αυταξία της κοινωνικής οικονομίας και της κοινωνικής επιχειρηματικότητας, που είναι η δημοκρατική διοίκηση, η οικονομική αυτάρκεια, η δυναμική και καινοτόμος επιχειρηματική δραστηριότητα συνδυασμένη με την αλληλεγγύη και τη μέριμνα για τους αδύναμους.

Ιδανική, τέλος, θα ήταν η ύπαρξη στην Ελλάδα και για τις οργανώσεις της κοινωνίας πολιτών ενός εργαλείου διαχείρισης ανθρώπινων πόρων, που θα ενσωματώνει όλες τις πολιτικές των οργανώσεων για τη διαχείριση και ανάπτυξη των ανθρώπων της. Μια οργάνωση η οποία διοικείται αποτελεσματικά, έχει υψηλά κίνητρα και εργάζεται ως ομάδα έχει πολλές πιθανότητες να επιτύχει τους στόχους της από μια οργάνωση η οποία χαρακτηρίζεται από ανασφάλεια, έλλειψη υποστήριξης και ευκαιριών, ασαφή ιεραρχία και ελλιπή κατανομή αρμοδιοτήτων.